

adjektivum, nebo trpné přičestí? otevřen, nebo otevřený?

Jmenné tvary adjektiv z jazyka ustupují, to je zřejmé: *byla poněkud nevrla* poukazuje k jazyku 19. století, *když jsem já býval mlád* známe z textů písniček s dechovkou, místo *jsem zvědav, jestli...* slyšíme i čteme stále častěji *jsem zvědavý, jestli...* Podoby *je možno/nutno* se pomalu stávají jen administrativními, chtěně spisovnými až knižními (podobně jako *dle* místo *podle*); konkurují jim podoby *je možné/nutné*.

Bylo by divné (postaru: *divno*), kdyby tento proces nezasáhl trpná přičestí (ta totiž mají také jmenné koncovky), a tím i opisné pasivum vůbec. Skutečně: vedle *Obchod je otevřen do 19 hodin* se objevuje i *Obchod je otevřený do 19 hodin*. Dokonce jsou vyjádření, kde dlouhý, adjektivní tvar má přednost (*práce je dobře placená*) – srov. F. Stícha, K užívání opisného pasíva v současné češtině, NŘ 73, 1990, s. 63n.

Nadále si však musíme hlídat situace, kdy záleží na rozdílu. Krátký jmenný tvar slovesného přičestí vyjadřuje děj, zatímco dlouhý tvar adjektiva stav:

- *Na rektorátu byla projednaná odvolání* (rektorát má spisy k těm odvoláním, která už byla projednána) – *Na rektorátu byla projednána odvolání* (rektorát projednal odvolání);
- *V Praze 4 byla včera znásilněna dívka* (novinový titulek informující o případu znásilnění) – *V Praze 4 byla včera znásilněná dívka* (úvod textu, v němž se čtenář teprve doví, co tam ona znásilněná dívka hledala);
- *Během 2. světové války byla jabkenická obora oplocená* (za války byl kolem ní plot, před válkou a po ní tam být nemusel) – ... *byla oplocena* (tehdy postavili plot a možná tam stojí dodnes);
- *V roce 1895 byl kostel regotizován* (proběhla stavební akce) – ... *byl regotizovaný* (takový byl stav kostela).

V obecné češtině se jak děj, tak stav mohou vyjádřit dlouhou koncovkou: *byl jsem vyvolanej*. Ale spisovný jazyk rozlišovat umí.

akademické tituly, vědecko-pedagogické hodnosti

Závaznou podobu mají ve shodě s platným zněním vysokoškolského zákona oficiální zkratky současných a v minulosti udílených vědecko-pedagogických hodností nebo akademických titulů: *MUDr., MVDr., PhDr., PaedDr., JUDr., PhMr., RNDr., Ing., Bc., Mgr.*; dále *CSc.* a *DrSc.* Jiným způsobem se zkracují tituly jako *Ing. arch., akad. arch., ak. mal., ak. soch.* aj. Zkratky vědecko-pedagogické hodnosti profesor a docent se píšou s počátečním písmenem malým (*prof., doc.*).

Má-li oficiální podoba zkratky velké písmeno, pak podoba s malým písmenem platí za neoficiální. Použijeme ji tehdy, nespecifikujeme-li druh doktorátu (*dr. A. Vomáčková*). Můžeme ji použít také ve sděleních pracovního rázu, kdy uvádíme pouhé příjmení a jeden z titulů: *obratte se na ing. Nováka; po dobu nepřítomnosti zastupuje doc. Bílou mgr. Zelená*.

Zkratky titulů kandidát věd a doktor věd (*CSc.* a *DrSc.*), které se uvádějí za příjmením, oddělujeme čárkami stejně, jako bychom oddělili plná vyjádření: (*zúčastnil se také docent Nový, kandidát věd, a připomněl...*) *zúčastnil se také doc. Nový, CSc., a připomněl...*

Nověji se místo titulu *CSc.* uděluje doktorský titul, jehož zkratku slýcháme v podobě [pí eč dý], popř. [pé há dé]. Kdybychom ho měli napsat tak, jak to odpovídá české tradici

v psaní zkratk titulů, napsali bychom *PhD.* (pro teologii *ThD.*); ale v zákoně o vysokých školách je uvedena podoba *Ph.D.* (*Th.D.*).

Označení absolventů vyššího odborného studia viz [diplomovaný specialista](#).

O pořadí titulů uváděných před jménem se můžete dočíst [zde](#).

aktuální, individuální, materiální, speciální...

V současné češtině dáváme přednost podobám s příponou *-ální*. Podoby *aktuální, individuální...*, které lze slyšet i vidět, hodnotíme jako hyperkorektní, ovlivněné západními jazyky.

al-Káida

Název patrně nejznámější a nejcitovanější současné teroristické organizace bývá v našem denním tisku přepisován mnoha způsoby: *Al-Kaida, Al Kaida, Al-Kajda, Al Kajda, Al-Káida, Al-Kaída, Al-kajdá, al-Kajdá, al-Kaidá, El Kaida* ... Rozkolísané je užití spojovníku, velkého písmena, kvantity, střídání *i – j*. Obdobně nejednotný přepis vídáme i v dalších případech – např. v názvu organizace *Al Fatah, Al-Fatah, al-Fatáh, al-Fattáh*; poměrně ustálený bývá způsob psaní názvů deníků a týdeníků (velké počáteční písmeno, spojovník): *Al-Haját, Al-Ahrám, Al-Baas*.

Přepis arabských jmen do češtiny není jednotný, nezřídka je ovlivněn přepisem anglickým, proto je vhodné být k rozdílným variantám tolerantní. Podle arabistů z Orientálního ústavu AV by se jméno zmiňované teroristické skupiny mělo v češtině správně psát *al-Ká'ida* (tedy s apostrofem mezi *á – i*), popř. *al-Káida*. Malé počáteční písmeno v části *al* je proto, že jde o člen.

Podle našich zkušeností se zdá, že čeští novináři posuzují název jako celek, jehož začátek signalizuje velké počáteční písmeno v části *Al*. I tuto podobu považujeme za přijatelnou.

aroma

Slovo, které voní – někdy domovem (*teplé aroma čerstvě upečených vdolků*), jindy dálkami (*aroma listů stálezelených rostlin*) – a nově také jako první část složených slov *aromaamulet, aromakosmetika, aromalampa* či *aromalampička, aromaterapie, aromaterapeut, aromaterapeutický*. Slovo *aroma*, původu řeckého, buď můžeme skloňovat – v tom případě se tvary nepřímých pádů jednotného čísla a všechny tvary množného čísla tvoří od alternativního kmene, rozšířeného o *-at-*, anebo ho můžeme ponechat nesklonné. Můžeme tedy napsat jak *Konvice má k dosažení aroma hermetický závěr; ten umožňuje udržení plného aroma i při menším množství kávy*, tak *Konvice má k dosažení aromatu hermetický závěr; ten umožňuje udržení plného aromatu i při menším množství kávy*. Obojí tvary jsou správné a užívané. Ve složeninách se rozšířený kmen neuplatňuje, ojedinele doložené *aromatoterapeutický* se nevžilo. Důvody bychom našli jak v hláskové skladbě uvedených složených slov, tak i v samotné jejich délce; svou roli hraje i fakt, že samo slovo *aroma* bývá v češtině i nesklonné. Analogicky se šíří, od nerozšířeného základu, také *dramaterapie*.

Tvoření složených substantiv s první částí řeckou (popř. hybridní řecko-latinskou) a s druhou částí *-terapie*, obvyklé v medicíně, je v současné době velmi produktivní. Z textů odborných pronikají pak tato slova do všeobecného povědomí, např. *socioterapie, etikoterapie, fytooterapie, hippoterapie, chemoterapie, kortikoterapie, muzikoterapie, radioterapie, speleoterapie, teatroterapie* a další. Ne všechny podoby jsou již ustálené – v úzu variantní je např. *arteterapie* (tu doporučuje ASCS) vedle *artoterapie* i *artterapie* (jak konstatuje NSvČ); proti slovotvorné ústrojnosti slova *canisterapie* byly vzneseny odborné námitky v příspěvku B. Skalky, *Canisterapie, workoholik, workholik*, NŘ 82,

1999, 108–110. Za ideální považuje autor podobu *kynoterapie*, za podobu rovněž možnou *caniterapie*.

aspiranti, ale doktorandi

Mezi slovy na *-nt* je početná a stále doplňovaná skupina jmen osob podle toho, co dělají: *praktikant* praktikuje, *projektant* projektuje, *reprezentant* reprezentuje (představuje, zastupuje), *spekulant* spekuluje, *kolaborant* kolaboruje (spolupracuje s někým, s kým se spolupracovat nesluší), *konzultant* konzultuje (radí), *ministrant* ministruje (přísluhuje), *student* studuje, *dirigent* diriguje, *abstinent* abstinuje (zdržuje se od něčeho), *adolescent* dospívá, *deviant* je úchylný (latinsky ‚kdo schází z cesty‘), *frekventant* navštěvuje (např. nějaký kurs), *disident* nesouhlasí s režimem (latinsky ‚sedí jinde‘ než establishment, např. ve shromáždění lidu), *rezident* je někde trvale usídlen, *konkurent* konkuruje, *oponent* oponuje (vznáší námitky), *aspirant* aspiruje na dosažení nějaké hodnosti (má v úmyslu jí dosáhnout), *pacient* (latinsky *patiens*) trpí. Během minulého století přibyli např. *demonstranti*, *manifestanti* nebo *emitenti* (vydavatelé např. akcií); přibylo také *prezidentů* (doslova „předsedajících“) všeho druhu; pro češtinu byli v uplynulých desetiletích novinkou *sympatizanti*. Východiskem tvoření těchto slov je latinské participium prézentu aktiva zakončené na *-ns* (2. pád *-ntis*). Obdobou v rodě ženském jsou výrazy jako *konstanta* (je známá a neměnná) nebo *tangenta* (dotýká se); od téhož participia máme i substantiva neživotná: *transparent*, *radiant*, *gradient*, *repellent*, *de(z)odorant*, *koeficient* (neboli součinitel: číslo, kterým násobíme).

Od těchto jmen odlišujeme mnohem řidší jména osob podle toho, jak je třeba s nimi jednat, k čemu jsou předurčení nebo kým se mají stát: *reverend*, titul pastora v anglosaských církevních denominacích, doslova označuje někoho, kdo zasluhuje být ctěn (v překladech z angličtiny se jako oslovení pastora nebo soudce objevuje výraz *ctihodnosti*), *konfirmandi* se připravují na konfirmaci (stantská obdoba biřmování), *doktorandi* mají složit doktorské zkoušky a bude jim udělen příslušný titul. Tentokrát je východiskem latinský tvar na *-ndus* zvaný gerundivum, který vyjadřuje pasivní budoucí děj, nutnost nebo možnost. Obdobou v ženském rodě je *remitenda* (neprodaný tisk určený k zaslání zpět vydavateli), *dividenda* (část zisku určená k rozdělení mezi podílníky), *legenda* (původně výchovné texty o životě svatých určené k předčítání; dnes to, co si musíme přečíst, chceme-li rozumět grafu, vyluštit křížovku apod.) nebo *propaganda* (ale ta už – spíš než to, co má být šířeno – označuje samo šíření idejí). Původní latinský plurál rodu středního máme v typografickém výrazu *corrigenda et addenda* („co je třeba opravit a doplnit“, seznam oprav a doplňků), ale ten píšeme jako citátový výraz latinsky. Vzácně najdeme i maskulina neživotná: *operandy* jsou např. v logice výrazy (*A*, *B*), jejichž vztah udává *operátor* ($A \Rightarrow B$).

Jazykový znak je pohyblivý: přenáší se, označuje další skutečnosti a jeho význam se mění. *Referent* jistě dělá i jiné věci, než že by (jen) referoval – jde totiž o úřednický hodnostní stupeň. *Asistent* je etymologicky vzato někdo, kdo asistuje čili stojí poblíž připraven pomáhat (svému profesorovi apod.), ale jako vysokoškolská pedagogická hodnost má jiný obsah – stejně jako být *docentem* neznamena jen učit. *stanti* se sice jmenují podle svého protestu, jímž se odloučili od římskokatolické církve, ale snad nikdo si nemyslí, že by ustavičně protestovali. Kvůli posunům pak narazíme i na příklady, které se vymykají předchozímu výkladu: *maturant* není jen ten, kdo právě maturuje, ale i ten, kdo se na maturitu připravuje, a dokonce i ten, kdo už zkoušku zralosti složil (*čerstvý maturant*); podobně na sjezdu *abiturientů* (u nichž je to s poměrem k latinským participiím ještě složitější) se nesejdou ti, kteří hodlají (úspěšně, s maturitou) opustit školu, ale ti, kteří ji už před lety opustili: dávní spolužáci z nejvyššího ročníku. *Absolvent* už zpravidla „má absolvováno“ a *mutant* sice svým vznikem mění řád tvorstva, ale *mutanty* chápeme především jako výsledek genetické změny.

To, že touž osobu můžeme nazvat *aspirant* i *doktorand*, je sice především dáno tradicí, ale logické jádro to má. Jde totiž o pojmenování ze dvou různých pohledů: *aspirant* sám

aspiruje, jeho „čekatelský stav“ je pojmenován jako projev jeho vlastní vůle; *doktoranda* někdo jiný, vyšší, v budoucnu jmenuje doktorem – to je ta pasivní budoucí možnost, kterou vyjadřuje latinské gerundivum. Logický by byl i **diplomand* („kdo má být vyznamenán diplomem“) – jenže tradičně se píše *diplomant*.

Balzac, Mallorca, San Francisco, Popescu

Tato jména mají společné to, že se *c* v zakončení vyslovuje jako [k]. Hlásku *k* vyslovujeme i v dalších pádech a lze ji tam také napsat (např. *od H. de Balzaka, z Mallorky, Cyrano z Bergeraku, v San Francisku, s Popeskem*). Rozhodne-li se pisatel pro písmeno *c* (*od H. de Balzaca, z Mallorcy, Cyrano z Bergeracu, v San Franciscu, s Popescem*), nelze takovou podobu hodnotit jako chybnou (u příjmení francouzského spisovatele podoba s *c*, jak dokládá ČNK, už mírně převažuje). Stejně lze postupovat i při skloňování jmen daleko méně známých než tato tři (*Huesca, Cuzco*). Ponechání *c* však má tu výhodu, že z nepřímých pádů si čtenář dokáže snáze odvodit podobu základní.

bidlo

Mezi oblíbené pravopisné „chytáky“ patří doplnění *i, y* ve větě *Pták měl na bidle* (tyči) *dobré bydlo* (obydlí). *Když vítr zafoukal, obě b-dla spadla.*

Věty jsou schválně sestaveny tak, aby slovo *b-dla* nešlo běžným pravopisem napsat. Museli bychom sáhnout k nestandardnímu zápisu: *bi/ydla, bidla/bydla* nebo jako výše.

Hravý člověk vymyslí i jiné podobné podivnůstky: *vír se výra zmocnil a po obou v-rech nezbylo nic; vískala mu ve vlasech a přitom výskala, dokud ji v-skání neomrzelo...* Takové hříčky uvede učitel leda pro zasmání: rozhodně s nimi žáky netrápí v diktátu, v domácím úkolu nebo při zkoušení.

bizarní

znamená ‚podivný, neobvyklý, zvláštní, výstřední‘, např. *bizarní díla Arcimboldova, bizarní pískovcový masiv, bizarní příběh, bizarní politický kolorit*. Odvozené adverbium je *bizarně*, odvozené substantivum je *bizarnost*. Přejato je z francouzského slova *bizarre* téhož významu. Etymologické slovníky uvádějí souvislost s italským *bizarro* ‚rozmarň, podivný, smělý‘, resp. se španělským *bizarro*, které dále vede až k latinskému *vitiosus* ‚vadný, odchýlný‘. K nesprávné podobě **bizardní* svádí zejména falešná analogie s přídavnými jmény odvozenými od podstatných jmen různého původu a různého významu, která končí na hláskovou skupinu *-rd*, před níž předchází samohláska, např. *hazard-ní, rekord-ní, bastard-ní, standard-ní*.

brandýští, ale dobříšští

Proč píšeme u prvního adjektiva jedno *š* a u druhého dvě, je dáno podobou substantiv, od nichž jsou odvozena. Adjektiva se od substantiv odvozují mj. příponou *-ský* (*Morava – moravský, Francouz – francouzský, Kroměříž – kroměřížský*). Při tvoření adjektiv, jejichž základ končí souhláskou *s*, obě *s* ve výslovnosti splývají a v psané podobě píšeme jen jedno (*Brandýs – brandýský, Oděsa – oděský, Plasy – plaský*). V plurálu se přípona *-ský* mění na *-ští* (*brandýští, oděští, plaští*). Končí-li základ výchozího substantiva na *-š*, připíná se přípona za ně (*Dobříš – dobříšský, Krkonoše – krkonošský*); v množném čísle se přípona opět mění na *-ští*, a tak se vedle sebe ocitnou dvě *š* (*dobříšští, krkonošští*). Dvě *š* píšeme i u adjektiv odvozených od substantiv se základem zakončeným na *ch* (*černošští, jerišští*). Nenáležitá jsou však u adjektiva ke slovu *město* – správné podoby jsou

	<i>městský</i>	<i>a</i>	<i>městští</i> .
--	----------------	----------	------------------

Existují cizí zeměpisné názvy mající v zakončení dvě *s*, např. *Loch Ness, Montparnasse*,

Grasse – město v jižní Francii, známé výrobou parfémů. Přestože adjektiva od nich odvozená vyslovujeme pouze s jedním *s*, v psané podobě bychom měli psát s dvě (*lochnesský, montparnasský, grasský*). Pokud bychom je užili v čísle množném, pak bychom měli psát: *lochnesští, montparnasští, grassští*.

byste, abyste, kdybyste

jsou slůvka, s jejichž pomocí vyjadřujeme podmiňovací způsob. Spisovné tvary jsou:

<i>já bych (to udělal)</i>	<i>kdybych (to věděl)</i>	<i>abych (měl čisté svědomí)</i>
<i>ty bys</i>	<i>kdybys</i>	<i>abys</i>
<i>on by</i>	<i>kdyby</i>	<i>aby</i>
<i>my bychom (to udělali)</i>	<i>kdybychom (to věděli)</i>	<i>abychom (měli čisté svědomí)</i>
<i>vy byste</i>	<i>kdybyste</i>	<i>abyste</i>
<i>oni by</i>	<i>kdyby</i>	<i>aby</i>

Pro druhou osobu platí, že následuje-li zvrtné *se, si*, přechází *-s* k němu: *kdyby ses učil, udělal by sis pěkný výlet.*

Podobám *abysme přišli včas, kdyby jste to udělali, aby jsi to věděl* se v písemném projevu vyhněte. Při hovoru jich lze užít v neformálních projevech.

Cerekvice, Litoměřice a další -ice

Místní jména končící na *-ice* jsou nejčastějším typem našich místních jmen. Většina je jich odvozena od jmen obyvatelských, např. *Lobkovice, Heřmanice, Janovice* apod., menší počet je odvozen od pojmenování vlastností místa, např. *Kamenice, Jilemnice, Skalice* aj. Ta první jsou pomnožná, ta druhá naopak bývají čísla jednotného, ale toto rozdělení neplatí absolutně a v konkrétních případech můžeme váhat. Máme např. *Dubici, Doubici, Dubnici, Doubravici*, ale pomnožné *Dubovice*, a nadto některá místní jména mohou mít obojí tvary, např. *do Kytlic* i *do Kytlice, do Prčic* i *do Prčice, do Hostivic* i *do Hostivice*. V místním úzu je např. u téhož jména *v Doubravicích*, ale *na Doubravici* atd.

Pomnožná se skloňují jako podstatné jméno „ulice“ v množném čísle, jen ve 3. pádě mívají vedle koncovky *-ím* také koncovku *-ům*. K pomnožným patří například *Albrechtice, Budějovice, Černošice, Dobřichovice, Hořovice, Kralice, Líbeznice, Litoměřice, Luhačovice, Pardubice, Radnice, Revnice, Strakonice, Teplice* aj. Jednotné číslo mají např. *Blatnice, Březnice, Bystřice, Cerekvice, Jilemnice, Lipnice, Rokytnice* aj. Ta se skloňují podle vzoru „růže“.

Doporučujeme knihu A. Polívkové *Naše místní jména* (Praha, Academia 1985), která obsahuje seznam 3267 názvů českých a moravských obcí spolu se základními mluvnickými údaji o rodě, čísle a pádových tvarech.

čárka

Jazykovědci s lítostí pozorují, jak málo starostí si někteří pisatelé dělají s interpunkcí (nejde jen o čárku) a jak často například chybí v souvětí čárka, která by měla oddělit vedlejší větu od věty hlavní. Přitom přítomnost, anebo nepřítomnost čárky může podstatným způsobem měnit význam. Zkuste například vynechat čárku za vedlejší větou v následujícím souvětí: *Ráno přišli dva malíři, kteří natřeli halu, a tři uklízečky.* Uvažme také, co může chybně užitá čárka natropit ve zpravodajství: *Prezident nesouhlasí s postupem stranického lídra, který zahájil mohutnou volební kampaň (?) a vyzývá*

k občanské neposlušnosti – kdo vyzývá? V textu zákona může být čárka rozhodující pro stanovení, co se komu ukládá: formulace Dozorčí komise volí ze svých členů předsedu, který řídí činnost komise a podává návrh na zahájení disciplinárního řízení má jiný význam než Dozorčí komise volí ze svých členů předsedu, který řídí činnost komise, a podává návrh na zahájení disciplinárního řízení.

čárka před spojkou a

Spojuje-li spojka *a* dvě věty nebo větné členy v poměru slučovacím, čárku před ní nepíšeme: *Zlatou olympijskou medaili získala Štěpánka Hilgertová a také Jan Železný. Neustále se objevují žebříčky, které hodnotí, jak jsme žili a jakých výsledků jsme dosáhli.*
Čárku před spojkou *a* klademe v těchto případech:

1. Spojuje-li dvě věty nebo větné členy v jiném poměru než slučovacím:

- a) odporovacím (spojka *a* se dá nahradit některou ze spojek odporovacích – *ale, avšak, však*), např. *Snažil se, a neuspěl;*
- b) stupňovacím, např. *Už se stmívalo, a k tomu začalo pršet;*
- c) důsledkovém – spojka *a* bývá součástí spojovacích výrazů *a proto, a tedy, a tak*: *Nedostali jsme zprávu včas, a proto jsme nemohli přijít. Tito nájemníci neplatí nájemné již několik let, a tak mají být vystěhováni;*
- d) vysvětlovacím: *Zboží můžete reklamovat, a to do tří dnů. Odpovězte co nejrychleji, a to písemně.*

2. Uvozuje-li vedlejší větu vloženou mezi dvě věty hlavní, např. *Šli jsme na výlet, a protože začalo pršet, vrátili jsme se domů.*

3. Uvozuje-li větu řídicí (část věty řídicí), která následuje za vloženou větou závislou, např. *Komisař vysvětlil, jak významnou roli sehrává železnice v evropské dopravní síti, a vyslovil uspokojení s naším postupem.*

čárka před spojkou jako

Pokud tato spojka uvozuje celou větu, čárku píšeme: *Zvládli jsme to stejně rychle, jako se to podařilo jemu. Evropské země, jako jsou Rakousko, Maďarsko, Česká republika, Slovensko, nemají moře.* Uvozuje-li pouze větný člen při srovnávání, čárka se nepíše: *Dosáhl stejného počtu bodů jako já.*

Touto spojkou se uvádějí i nevětné příklady. Čárka se píše tehdy, jestliže příklad jen sdělení doplňuje, lze jej vynechat, a význam věty přitom zůstává stejný, např. *Některé klasické pohádky, jako Popelka, Princ Bajaja, Šípková Růženka, byly zfilmovány* (= například jmenované pohádky). Čárku nepíšeme, jestliže příkladová část je nezbytnou součástí sdělení, bez ní by věta dávala jiný smysl, např. *Pohádky jako Popelka, Princ Bajaja, Šípková Růženka byly zfilmovány* (= pohádky takového typu, jaké byly jmenovány). Kdybychom spojení po spojce *jako* vypustili, věta by zněla *Pohádky byly zfilmovány*, a to by znamenalo zase něco jiného (= všechny pohádky).

čárka před spojkou než

Pro kladení čárky před touto spojkou není rozhodující počet slov, který po ní následuje. Záleží na tom, zda tato slova tvoří celou větu, nebo nikoli. V prvním případě je čárka namístě: *Touto činností se zabýval do té doby, než vstoupil do politiky. Starosta udělal pro tuto věc víc, než mu předpis ukládal.* Následuje-li po spojce *než* pouze větný člen, tzn. že tato část věty neobsahuje určité sloveso, čárka před spojkou nepatří: *Má lepší auto než já. Příspěvek se zhodnotí mnohonásobně více než většina jiných finančních investic. Průměrnou mzdu mají tito pracovníci vyšší než jejich služebně starší kolegové*

nedosahující dnešních zpřísněných kvalifikačních standardů pro výkon práce v servisních střediscích.

čárka před spojkou *nebo*

Základní poučka zní: pokud je spojka *nebo* užitá ve významu slučovací, čárku před ní nepíšeme, pokud ve významu vylučovací, čárku píšeme. Jenže ne vždy je lehké rozpoznat, o který význam jde. Typickými slučovacími spojkami jsou *a*, *i*: koupím jablka *a* (*i*) hrušky, tzn. obojí. Zvolíme-li však spojku *nebo*, o „čisté“ slučování nejde: nekoupíme oba druhy ovoce, ale pouze jedno z nich. Pomocí spojky *nebo* vyjadřujeme volbu mezi dvěma eventualitami. Podstatné je, že eventuality jsou libovolně zaměnitelné: je lhostejno, která z nich bude platit, které dáme přednost (dokonce mohou nastat obě najednou).

V takovýchto případech se čárka před *nebo* neklade: *Podejte nám zprávu písemně nebo telefonicky. Za škodu na životě nebo na zdraví lidí náhrada nepřísluší, vznikla-li pracovním úrazem nebo při lovu živočicha, který tuto škodu způsobil.* Jinak je tomu však ve spojení: *Pospěšte si, nebo vám vlak ujede. Přijedete dneska, nebo vás máme čekat až zítra? Jste opravdu spokojení, nebo se potýkáte s problémy?* Zde už nejde o libovolně zaměnitelné eventuality, ale o zřejmý protiklad, a čárka před *nebo* je proto namístě. Obvyklé je též klást čárku, následují-li po spojkce *nebo* výrazy *spíše, vlastně, lépe*: *Uvádíte, že velmi zřídka, nebo vlastně nikdy se nespoleháte na jednoho dodavatele.*

Česko

Název Česko není nový. Nejstarší zachycený doklad pochází z r. 1777: *Tak vidíme při zemích německých Česko, Moravu, Rakouské Slezsko...* V tomto dokladu je slova Česko užitá jako synonyma ke staršímu Čechy, podobně jako existuje novější Švýcarsko ke staršímu Švýcarsy, Rakousko k Rakousy, Španělsko k Španěly apod. – připomeňme, že posledního názvu užívá ještě Karel Čapek v cestopisu *Výlet do Španěl*.

Během 19. století se Česko objevovalo sice poměrně řídko, ale již také jako název pro celé české země, i když z dokladů, které jsou k dispozici v lexikálním archivu Ústavu pro jazyk český, nelze vždy spolehlivě rozpoznat, kdy šlo o význam užší, Čechy, a kdy o význam širší, české země. V obou významech uvádí Česko také SSJČ v prvním vydání (1960), a to jako výraz zastaralý (tj. takový, který už vyšel z užívání) právě s odkazy na autory z doby národního obrození, např. na J. Kollára.

Česko je tedy výraz podstatně starší než název Československo, resp. Československá republika. Nevznikl až mechanickým odtržením první části názvu.

Z hlediska slovo-utvoření jde o slovo správně utvořené. Základem je slovo Čech. Měli bychom tedy očekávat podobu češský a Češsko, podobně jako máme například valašský a Valašsko od Valach. Podoba češský skutečně původně existovala, ale už ve staré době došlo ke zjednodušení a ujal se český. Podobu český uvádí i základní lexikografické dílo doby obrození, Jungmannův *Slovník česko-německý* (1835–39). Slovo češství je novější než český.

Bouřlivou diskusi k názvu Česko otevřel jazykovědec František Trávníček už v r. 1938. Trvala s přestávkami až do konce 20. století za hojně účasti nejen jazykovědců, ale také novinářů, spisovatelů a mnoha významných osobností veřejného života. Přinesla rozmanité argumenty, názory, postoje i emoce – pro i proti názvu. Je to přirozené, protože jazyk nejsou jen slova a jejich tvary, ale také postoje lidí k nim. Jazyk nežije mimo lidi, ale v nich, a to, jak slovo prožívají, se ukazuje jako důležité.

Situace po roce 2000 se jeví už poněkud klidnější. Emotivně laděné dopisy a telefonáty do jazykové poradny přicházejí jen ojediněle, snad i proto, že jsme se opakovaně snažili

vysvětlovat, že neexistuje žádné rozhodnutí Ústavu pro jazyk český, které by ukládalo komukoli povinnost akceptovat název Česko.

Česko se postupně prosazuje jako jednoslovný geografický název republiky vedle politického dvojslovného názvu *Česká republika*, a to nejen v běžné komunikaci, například ve sportovních přenosech; je doporučeno také názvoslovnou normou ČSN EN ISO 3166-1 z února 1999 (vydal Český normalizační institut v Praze). Také SSČ uvádí oba názvy.

Dvojice *Česká republika – Česko* není (viděno z hlediska názvosloví států) žádnou výjimkou. Pro mnoho států světa existují vedle dvojslovných, popř. i víceslovných názvů politických také zkrácené jednoslovné názvy zeměpisné. Užíváme jich mnohdy častěji než názvů dvojslovných, aniž si rozdíl mezi nimi uvědomujeme a aniž nám to vadí, např. *Belgie – Belgické království, Brazílie – Brazilská federativní republika, Bulharsko – Bulharská republika, Německo – Spolková republika Německo, Mexiko – Spojené státy mexické* atd.

O historických i jazykových souvislostech slova *Česko* pojednává obsáhlá studie L. Čižmárové *K peripetiím vývoje názvů našeho státu a postojů k nim od r. 1918* v časopise *Naše řeč*, ročník 82, 1999, s. 1–15. Upozorňujeme dále na článek Jiřího Felixe *Název Česko proniká do běžného výraziva*, Sborník 2002, Technická univerzita v Liberci 2001, s. 155–161.

češtinářský

Přestože se v neformální mluvě setkáváme s adjektivem *češtinský*, slovníky uvádějí pouze přídavné jméno *češtinářský*, tvořené ze základového slova *češtinář* a přípony *-ský*. Školní docházkou povinným doporučujeme místo *češtinského* nebo *češtinářského* úkolu psát raději *úkol z češtiny/českého jazyka*, protože první tvar adjektiva není spisovný a ve druhém případě adjektivum označuje spíše úkol určený pedagogům – češtinářům.

čištění i čistění, sedění i sezení, nahrazení

Ti, kdo váhají, zda zvolit tvar *zbrzděn*, nebo *zbržděn*, *vykostěn*, nebo *vykoštěn* a nemají při ruce PČP či SSČ, ve kterých by si mohli volbu ověřit, patrně hledají tvary analogické. Třeba se jim vybaví *opozdit* a přičestí *opozděn*, *pojistit* a *pojištěn* a na základě toho se rozhodnou pro *zbržděn* a *vykoštěn*. Jenže zmíněné příručky uvádějí pouze *zbrzděn* a *vykostěn*. Z těchto příkladů je zřejmé, že přímočará pravidelnost v jazyce, kterou by si mnozí přáli, bohužel neexistuje. Proč máme *opozděn*, ale *zbrzděn*; *pojištěn*, ale *vykostěn*; *narozen*, ale *nahromaděn*; *pokazen*, ale *zobrazen* atd., souvisí s vývojem tvaroslovného systému. Všechny uvedené tvary jsou utvořeny od sloves 4. slovesné třídy řazených ke vzoru „prosi“. Pro ně bylo charakteristické, že přičestí trpná a od nich odvozená podstatná jména měnila ve staré češtině kořenovou souhlásku: *prosit* : *prošen*, *oplotit* : *oplocen*, *narodit* : *narozen*, *pokazit* : *pokazen*, *vymyslit* : *vymyšlen*, *vyprostit* : *vyproštěn*, *opozdit* : *opozděn* atd. Postupně se však začala prosazovat snaha, aby kořen zůstal stejný, a tak se u nověji tvořených slov přestala kořenová souhlásku měnit, např. *kosit* : *kosen*, *vymezit* : *vymezen*, *nahromadit* : *nahromaděn*, *přemístit* : *přemístěn*; nezměněná souhlásku se prosadila nebo prosazuje i u sloves starších. Např. PČP do roku 1957 uváděla pouze *čištění*, všechna další připouštějí i *čistěn* (v praxi však stále vítězí tvary *čištění*, *čištění* – v ČNK je doloženo 1437 výskytů, u tvarů *čistěn*, *čistění* 135). Dnes se tedy můžeme setkat jak s tvary se změněnou kořenovou souhláskou, přičemž mnohé si ji dosud podržují zcela pevně (*zkažen*, *vybroušen*, *nahrazen*, *vyhrazen*, *odpuštění*, *přemýšlení*), tak s tvary se souhláskou nezměněnou (*pokosen*, *zobrazen*, *zděděn*, *vyčíslen*). U některých sloves může mít přičestí tvary dvojí: *čistěn* i *čištění*, *zmrazen* i *zmražen*, *zařaděn* i *zařazen*, *vyjezděn* i *vyježděn*.

Dvojí podobu může mít i podstatné jméno slovesné *sedění* i *sezení*. Přičestí trpné od

nepravidelného slovesa *jíst* je *jeden*, a tedy i *najeden*, *sněden*... Komplikovanější situace je u sloves se základovým vědět: *pověděno*, *odpověděn*, *napověděn*, ale *předpověděn* i *předpovězen*, *vypověděn* i *vypovězen*, *zapověděn* i *zapovězen*.

datum a data

Datum má původ v latinském slovesu *dare* ‚dát‘; jeho přičestí trpné ve středním rodu se užívalo v datacích (*datum Romae, die...* – *dáno v Římě dne...*) a odtud výraz zpodstatněl. Obdobně jako další původně latinská jména zakončená na *-um* (např. *album*, *centrum*, *kvantum*, *maximum*, *minimum*, *plénium*, *specifikum*, *spektrum*) řadíme ve spisovné češtině *datum* k substantivům středního rodu. Tento typ jmen se skloňuje podle vzoru „město“ po odsunutí koncového *-um* (s výjimkou 1. a 4. pádu singuláru). Měli bychom tedy skloňovat:

sg. pl.

datum data

data dat

datu datům

datum data

datum data

datu datech

datem daty

V nespisovných projevech se *datum* často užívá v rodě mužském a pádové koncovky se připojují k nezkrácenému základu: *k tomuto datumu bylo zaregistrováno...*; *jedním z klíčových datumů je...*; *spletl se v datumu...*; *bude se měnit s datumem v počítači...*; *přípravenost na rok 2000 – správné počítání datumů*. Obdobnou tendenci projevuje i podstatné jméno *album*: *speciální albumy na samolepky*, *chlubil se albumem fotografií z dovolené*. U některých substantiv došlo k jistému rozlišení významu (např. [cirkus](#)); **albumy* hodnotíme jako nespisovné; *datumy* někteří obhajují. Chtějí totiž rozlišit *kalendářní* a *počítačová data*. Ale podstatné jméno *data* s významem ‚jednotky informace zpracované na počítači‘ se užívá pouze v množném čísle (plurale tantum); pro kalendářní *datum* naproti tomu vystačíme s číslem jednotným. Nejasnostem se tedy vyhneme obratnější formulací věty, popř. nahrazením výrazu *data* synonymem *údaje*. Problematickou větu *Zkontrolujeme obě data a opravíme příslušná data* můžeme napsat několika způsoby: *Zkontrolujeme obě data a opravíme příslušné údaje*. – *Zkontrolujeme kalendářní data a opravíme příslušná počítačová data*. – *Zkontrolujeme obojí datum a opravíme příslušná data*.

Zakončení *-um* se ve spisovných projevech odsouvá i v odvozených slovech; tvoříme přídavná jména *datový*, *datovací* (nikoli **datumový*, **datumovací*), sloveso *datovat*, *antedatovat*. Nesprávná je poměrně často užívaná podoba **antidatovat*; první část složenin *anti-* znamená ‚proti‘ (*antialergikum*), zatímco zde je *ante-* s časovým významem ‚před‘.

dceřiný

V případě psaní tohoto přídavného jména nespolehejte na počítačovou pravopisnou kontrolu; některá totiž ponechá bez povšimnutí podobu *dceřinný*, a tím vzbuzuje zdání o

její správnosti. Tuto pravopisnou podobu uvádí první díl PSJČ (1935–7), ale již PČP 1957, stejně jako Pravidla nejnovější, mají podobu *dceřiný* a tu bychom měli užívat.

dennodenně

Dvakrát dvě *n* jsou zde proto, že jde o složené příslovce, které vzniklo zdvojením téhož příslovečného základu. Důvodem pro zdvojení je zdůraznění, zesílení významu: denně + denně = dennodenně. Obdobně tvořených slov není v češtině mnoho, uvedme ještě *jistojistě, pouhopouze, svatosvatě, čistočistě*.

detekce

je odborný výraz latinského původu, který se užívá v řadě oborů. Znamená ‚zjišťování, odhalování, vyhledávání‘: např. v medicíně jde o vyhledávání nemoci za účelem včasné léčby, ve vojenském prostředí mluvíme o *detekci min*, v chemii a fyzice je *detekce* definována jako zjišťování přítomnosti určitého jevu nebo látky fyzikálními nebo chemickými metodami. Ve sdělovací technice znamená *detekce* ‚zpětné získání modulačního signálu, jímž byla modulována nosná vlna; tedy demodulaci‘.

K substantivu *detekce* tvoříme adjektivum *detekční* (*detekční zařízení*) a název přístroje *detektor* (obdobně *projekce – projekční – projektor*). Sloveso vyjadřující děj zvaný *detekce* má tři varianty: *detegovat, detekovat i detektovat* (např. *detekovat počítačový vir*). Původní latinskou podobu slova (*detegere*) nejvíce respektuje podoba *detegovat*. Varianty *detekovat, detektovat* vycházejí z českého podstatného jména *detekce, detektor*. Přestože z jazykového hlediska mezi nimi není významový rozdíl, v praxi se nejvíce prosazuje podoba *detekovat* a výrazně nejméně *detektovat*.

diplovaný specialista

V roce 1994 přiznalo MŠMT absolventům vyššího odborného studia právo používat za svým příjmením označení podle druhu završeného studia: *diplovaný specialista, diplovaný technik, diplovaný ekonom, diplovaný fyzioterapeut, diplovaný ergoterapeut, diplovaný správní specialista, diplovaný informační specialista, diplovaný sociální pedagog*. (V roce 1996 přibyl *diplovaný sociální pracovník*.) Kromě titulu *diplovaný specialista* se tato označení neměla zkracovat.

V roce 1998 stanovilo MŠMT sjednocení těchto označení a na diplomech se má uvádět *diplovaný specialista v oboru...* Pokud jde o zkratku uváděnou se jménem: „Zkrácená podoba označení absolventů vyšší odborné školy pro všechny obory je „DiS.“ a uvádí se vždy za jménem absolventa.“ (Opatření ministra..., č. j. 10 621/98–23, čl. 1–2) Pokud jde o kladení čárky, postupujeme jako u akademických titulů (srov. tam): *Jan Novák, DiS., podal přihlášku do výběrového řízení*.

dobít a dobýt

Obránci *byli* při *dobývání* města velmi stateční a s krutými *dobyvateli* se *bili* neohroženě. Mnoho jich bylo nemilosrdně *dobito*, ale nakonec *dobyli* vítězství.

V beletrii by uvedené věty obstály těžko; spíše by našly uplatnění ve školním diktátu, aby pisatelům připomněly, že rozlišujeme dvě slova: *dobít* a *dobýt*. (O obdobné dvojici *nabít* – *nabýt* viz [nabiti](#) [dojmy](#).)

Sloveso *dobít* znamená ‚utlouci, usmrtit‘ (*muž dobil poraněné zvíře*), ‚přestat tlouci‘ (*její srdce dobilo dnes ráno*), popřípadě ‚doplnit elektrický náboj nebo jiný potenciál‘ (*musím dobít baterii u auta; platební kartu lze kdykoli dobít*).

Pokud chceme vyjádřit, že bylo něco získáno s vynaložením určitého úsilí, nebo i násilí a nátlaku, užijeme sloveso *dobýt*: *vydobýt si uznání, dobýt pohledávku, dobýt hrad*. Odtud je i odvozené podstatné jméno *dobyvatel*, a to i přesto, že se obě strany mezi sebou *bijí* a *dobyvatelé* často krutě *dobíjejí* raněné obránce. Úsilí musíme vynaložit i při vykopávání a vyzvedávání předmětů ze země, proto píšeme *dobýt/dobývat uhlí, dobýt pařez*.

Pokud nemáme při rozlišení slov jistotu, můžeme si pomoci převedením sloves do budoucího času. *Lovec dobije poraněné zvíře*, takže napíšeme *dobít zvíře*; *hokejisté dobudou/dobudou vítězství*, tedy *dobýt vítězství*. Ne každý se však může na tuto pomůcku (nebo spíš na sebe) spolehnout: bohužel i ve zpravodajství slýcháme záměny budoucího času až *armáda *dobije město Kunduz*, přestože je zřejmé, že jde o *dobývání*, ne o *dobíjení*.

druhá tečka

Jestliže končí věta zkratkou s tečkou (*apod., aj., CSc.,* popřípadě *a. s., s. r. o.*), další tečka se na konci věty už nepíše. V pořádku je např. věta *Sponzorem akce je firma Omega, a. s.* Viz též [spol. s r. o.](#) To platí i o datu na konci věty: *Příspěvky zašlete prosím do 14. 10.*

dva, oba, tři, čtyři

Základní číslovky dva a oba mají skloňování zvláštní, historicky velmi staré. Zachovaly se v něm tvary dvojného čísla (duál). Spisovné tvary jsou tyto:

1. a 4. pád *dva/oba, dvě/obě*

2. a 6. pád *dvou/obou*

3. a 7. pád *dvěma/oběma*

Tvary *dvouch* nebo *dvoum*, které často slýcháme, např. *Teplota stoupne k dvoum stupňům Celsia* nebo *Zaplatíte pokutu až do výše dvouch tisíc korun*, jsou nespisovné. Ve spisovných projevech psaných ani mluvených by se neměly objevit. Neměl by se však objevit ani hyperkorektní tvar *dvěmi*. Píšeme tedy například *Teplota stoupne ke dvěma stupňům Celsia, Zaplatíte pokutu až do výše dvou tisíc korun* a také *Souhlasíme s těmito dvěma rozumnými návrhy, S oběma těmito rozumnými návrhy souhlasíme, Bylo to před dvěma* *třemi* *lety.*

U číslovek *tři, čtyři* jsou v 2. pádě možné dvojí koncovky, *tří* i *třech*, *čtyř* i *čtyřech*, ale tvary na *-ch* hodnotí kodifikační příručky většinou jako hovorové: patří sice do spisovné normy, ale hodí se spíše do projevů mluvených. PČP uvádějí tvary na *-ch* na druhém místě. Tvary těchto číslovek na *-ma* v 7. pádě jsou náležité jen u podstatných jmen, které mají v 7. pádě rovněž *-ma* : *mezi čtyřma očima* (dodejme: stejně tak *mezi týmaž očima*), ale *se třemi kamarády, se čtyřmi nápady, s těmito třemi dětmi, s oněmi čtyřmi kamarádkami, s takovými třemi knihami*.

dvě stě jeden člověk – dvě stě jedna lidí

Ve spojení základních číslovek od dvaceti výše, které jsou zakončeny na *jeden, dva, tři, čtyři*, se do 70. let minulého století ve spisovné češtině vyžadovaly tvary počítaného předmětu a shoda přísudku podle posledního členu: podle *jeden člověk byl zraněn, dva/tří/ čtyři lidé byli zraněni* mělo být i *dvě stě jeden člověk byl zraněn, dvě stě dva/tří/čtyři lidé byli zraněni*. Spojení *dvě stě jedna/tří/čtyři lidí bylo zraněno*, tj. spojení s počítaným předmětem v 2. pádě, bylo hodnoceno jako chybné. Mnozí jazykovědci však poukazovali na nepřirozenost spojení typu *sto (dvě stě, tři sta, ...) jeden člověk*, a to

zejména ve větách obsahujících výrazy *celý* a *všechn*, např. *závod dokončil všechny sto jeden běžec*, a tím i na neudržitelnost tehdejší kodifikace. Druhý pád se nejdříve prosadil u číslovkových výrazů zakončených na *jeden*, postupně pronikl i k výrazům s číslovkami *dva*, *tři*, *čtyři*. I dnes čteme a slýcháme původní tvary, zejména ve sportovních reportážích a zpravodajstvích: *závodník skočil sto dvacet jeden metr a za tento skok získal sto třicet čtyři body*. Běžnější i přirozenější jsou však už tvary *závodník skočil sto dvacet jedna metrů a za tento skok získal sto třicet čtyři bodů*.

dvojbarevné, nebo dvoubarevné šaty?

Složených slov, jejichž první část má význam číslovky *dvě*, *dvojí*, je velké množství. Mnohdy váháme, zda je náležité užít v první části *dvoj-*, nebo spíše *dvou-*. Většinou se ale trápíme zbytečně, protože obě podoby existují velmi často bez významového rozlišení: *dvojbarevné* i *dvoubarevné šaty*, *dvojčlenná* i *dvoučlenná komise*, *dvojstranné* i *dvoustranné dohody*, *dvojmístná* i *dvoumístná lanovka*, *dvojspřeží* i *dvouspřeží*, *dvojramenný* i *dvouramenný svícen*.

U některých slov se postupně ustálila pouze jedna podoba. Obvykle říkáme a píšeme *dvojakord*, *dvojdomek*, *dvojčíslí*, *dvojnásobný*, *dvojsmyslný*, *dvojstup*, *dvojzpěv*, naproti tomu je častější *dvoumetrový sloup*, *dvoupatrový dům*, *dvoulitrový hrnek*, *dvouděložné rostliny*, *dvouhrbý velbloud*, *mouka dvounulka*, *dvouleté období*; u řadových číslovek je prakticky jen *dvousté výročí*, *dvoutisící návštěvník*.

Pokud chceme mít jistotu, že užíváme správnou podobu, je vhodné si konkrétní výraz ověřit v SSJČ nebo v PČP (i když zde pochopitelně najdeme pouze některé příklady).

e-mail, e-banking apod.

E-mail neboli *elektronická pošta* znamená jak sdělování zpráv pomocí počítačové sítě, tak i takto odeslané nebo přijaté sdělení.

Slovo *e-mail* je spisovné, s jeho užíváním nemusíme váhat. Převzali jsme ho z angličtiny jako víceméně značkové pojmenování pro novou komunikační technologii. Vyslovujeme po anglicku, [ímejl]. V poslední době se, opět vlivem angličtiny, velice rychle šíří i další slova s první částí *e-*, např. *e-adresa*, *e-podpis*, *e-obchod* vedle nezkrácených podob *elektronická adresa*, *elektronický podpis*, *elektronický obchod*. Takovýto zkrácený způsob tvoření není v češtině příliš obvyklý. Nicméně můžeme očekávat, že *e-adresa*, *e-podpis*, popř. další slova se jako zkrácené varianty dvouslovných pojmenování pro svou úspornost vžijí, a to přinejmenším v určitých sférách komunikace, např. v obchodním, bankovním či administrativním styku. Pokud jde o výslovnost, úzus zatím není zcela ustálen: slýcháme střídavě [é adresa, é podpis, í benking] apod.

Sloveso *mailovat* považujeme spíše za výraz profesní, byť velmi rozšířený; stejný význam má stylově zcela neutrální výraz *poslat* (dopis, sdělení, ...) *elektronickou poštou / e-mailem*.

euro

Stejně jako jiné názvy měnových jednotek (*koruna*, *dolar*, *marka*) píšeme i *euro* s malým písmenem (v bankovním styku se běžně užívá značka *EUR*). Zakončení ho přiřazuje k rodu střednímu a ke vzoru „město“: 2. p. j. č. *aura*, 3. p. *uru* atd.; v množném čísle *dvě aura*, *tři miliony eur*.

expertiza

Slovo *expertiza* patří k těm přejatým slovům, v nichž po *d, t, n* píšeme *i* (*diktát, ministr*). K psaní s dlouhým *í* možná některé pisatele svádějí výrazy jako *repríza, analýza, elektrolýza, markýza*. Od nich se však *expertiza* liší tím, že kořen slova končí hláskou *t*. To ji pojí se slovy jako *recidiva, lokomotiva, femininum*. Podle současné kodifikace lze v zakončení slov, jimž předchází *d, t, n*, vyslovovat [i] i [í]. Délka samohlásky se však do písma nepromítá (na rozdíl od slovenštiny), píšeme proto *recidiva, lokomotiva, femininum* a také *expertiza*. Jen několik slov zdomácnělo natolik, že se v nich délka vyznačuje, pak ale po *d, t, n* následuje *ý*: *bernardýn, kantýna, terpentýn*.

ex(s)pirace

Se slovem se setkáváme nejčastěji na obalech farmaceutických přípravků. Má latinský stavební materiál: předponu *ex-* a sloveso *spiro*. Význam se od původního ‚vydechnutí, vyčpění‘ posunul ke ‚ztrátě (zaručené) účinnosti‘. Po datu, které na obalu stojí u písmen EXP, je tedy lék prošlý.

Ano, ale kam se podělo to *-s-*, jímž začíná latinské *spiro*? Ono je vlastně obsaženo v písmenu *x*, a proto už v antické době se vedle přísně etymologického psaní *exspecto, exsul* objevovaly i zjednodušené podoby *expecto, exul*. Volba není věcí správnosti, ale spíš vhodnosti a zvyku: smířme se s tím, že zkratka se píše převážně bez *s*, v plné podobě má přednost podoba *expirace*.

fa = firma a podobné zkratky

Při běžném typu zkratky napíšeme začátek slova a místo pokračování tečku (*spol. místo společný, společník, společníci, společnost* aj.). Ale máme i zkratky vzniklé z prvního a posledního písmena – *fa, čce (července), pí (paní), fce (funkce)*. Výjimkou je *dr. (doktor)*, kde zkratky dalších pádů (*dra, dru*) jsou už zastaralé, a zkratky služebních hodností, za kterými se píše jednotně tečka, ať už je poslední souhláska koncová nebo ne: *mjr., kpt., ppor., nstrm. (nadstrážmistr), gen. ap.* Tečka se píše i za zkratkami *mil. a mld.*

U slova *firma* se zkratky dalších tvarů používají dodnes (*fy = firmy, fě = firmě*), bohužel ne vždy správně: *fi Novák* (nemáme tvar **firmi*), *zboží dodá fy Novák* (místo *fa Novák*).

firma A a firma B uzavřely smlouvu

Koncovka *-y* se zdá samozřejmá, ale mnoho tazatelů znejistí, když firmy sjednávají smlouvu zastoupeny jednotlivými osobami – tak je tomu většinou – a aspoň jedna z osob je rodu mužského. Nejistota je zbytečná; o shodě totiž nadále rozhodují členy několikanásobného podmětu, tj. obě firmy, nikoli členy závislé. Stupně závislosti zde naznačíme odsazením:

<i>Firma</i>				<i>A,</i>
<i>zastoupená</i>				
<i>paní</i>	<i>Janou</i>		<i>Zelenou</i>	<i>...,</i>
<i>a</i>		<i>firma</i>		<i>B,</i>
<i>zastoupená</i>				
<i>panem</i>	<i>Zdeňkem</i>		<i>Černým</i>	<i>...,</i>
<i>uzavřely</i>				
<i>smlouvu</i>				

Půjde-li o smlouvu mezi firmou a soukromou osobou mužského pohlaví, pravidlo o shodě podle rodu se uplatní takto:

Firma					A,
zastoupená					
paní		Janou		Zelenou	…,
a	pan		Zdeněk		Černý
uzavřeli					…,
smlouvu					

V administrativě se nové dokumenty vyhotovují nejčastěji „klonováním“ starších a osvědčených. Jenže právě v tomto případě se minulý čas *uzavřely* neosvědčil; je zdrojem potíží, a přitom není nutný jazykově ani právně. Doporučujeme přítomný čas (*firma A a firma B uzavírají smlouvu*, tj. uzavírají ji právě touto písemnou formou, tímto dokumentem). Pak není nad čím váhat a není třeba nic měnit, ať se strany jmenují jakkoli a zastupuje je kdokoli.

frekvence písmen

Podrobné informace jsou dostupné na internetové stránce www.czech-language.cz, v tištěné podobě ve stati J. Králíka *Statistika českých grafémů s využitím výpočetní techniky* (Slovo a slovesnost 44, 1983, s. 295–304) a v knize M. Těšitelové a kol. *O češtině v číslech* (Praha, Academia 1987, s. 109–112).

hardware, software, shareware

Při skloňování se v nepřímých pádech koncové nevyslovované e odsouvá (2., 3., 6. p. *hardwaru, softwaru, sharewaru*, 7. p. *hardwarem, softwarem, sharewarem*); koncové e se vypouští i při tvoření přídavného jména (*hardwarový, softwarový, sharewarový*).

hladší, ale křehčí; čistší i čistější

Druhý stupeň se u většiny adjektiv tvoří příponou *-ejší/-ější*: *dokonalejší, pravidelnější, jistější, častější* a *další*.

Adjektiva zakončená na *-ký* tvoří druhý stupeň buď příponou *-ší*, anebo *-čí*. Je třeba si zapamatovat, že máme *kratší, těžší, bližší, nižší, užší*, ale *lehčí, měkčí, mělčí, tenčí*.

Přípona *-ší* se připojuje také k některým dalším adjektivům, např. *mladší, starší*. Koncová souhláska slovního základu se přitom někdy měkčí, ale vždy zůstává zachována: *plošší, sušší*.

Nečetná adjektiva tvoří druhý stupeň dvojím způsobem, např. *snazší* i *snadnější, trpčí* i *trpčejší, hebčí* i *hebčejší, křehčí* i *křehčejší, čistší* i *čistější*. Máme také *zadnější* i *zazší* (třetí stupeň *nejzazší*) – oba způsoby stupňování však nejsou vždy zaměnitelné. V reklamním sloganu *Čím je bílá bělejší, tím je prádlo čistější* chyba není.

Základní poučení o změnách v souhláskových skupinách při stupňování adjektiv najdete v PČP, školní vyd., 1999, s. 21.

hlasovat

Význam tohoto slovesa je jasný: ‚dávat, odevzdávat při volbách svůj hlas‘. Hlasujeme například *o návrhu, pro kandidáty určité politické strany, proti návrhu usnesení*. Nově se u tohoto slovesa setkáváme s předmětem ve 4. pádě: *hlasovat* něco, např. *hlasovat návrh*. Tato vazba sem proniká vlivem slovesa *schvalovat*, které se rovněž pojí s předmětem ve 4. pádě, tedy *schvalovat návrh*, a vlivem odvozených sloves s předponou *od-*: *odhlasovat* návrh a *odhlasovávat* návrh. Vazba se 4. pádem je charakteristická pro

jednací jazyk. Sledujete-li televizní přenosy z parlamentních zasedání, můžete slyšet například, jak předsedající dává *hlasovat návrh zákona*. Ve všeobecném úzu se zatím tato vazba neprosadila, ale je nikoli ojedinělým projevem proměnnosti slovesných vazeb v češtině, a to šíření vazeb se 4. pádem na úkor vazeb jiných. Podobně máme např. *zmínit, diskutovat, uvažovat něco*, a od toho pak rovněž *zmíněný návrh, diskutovaná otázka, uvažovaný projekt, pojednávaná kniha - a hlasovaný návrh*. Je-li odhlasována jedna z více předkládaných variant návrhu, pak o ostatních variantách už nemá smysl hlasovat; říká se o nich, že jsou *nehlasovatelné*.

Pokud návrh úspěšně projde hlasováním, můžeme slyšet, že je *prohlasován*. Sloveso *prohlasovat* s předmětem ve 4. pádě, např. *prohlasovat zákon*, je dnes rovněž běžné, byť jen v jednacím jazyku.

hospic

Slovo pochází z latinského *hospitium*, jímž se označoval útulek pro pocestné spravovaný řeholníky. V takovém domě se nezřídka starali také o zraněné a nemocné; *hospitium* mělo jazykově i věcně velmi blízko k *hospitale* (z tohoto slova máme obecněčeské *špitál* a prostřednictvím západních jazyků mu vděčíme také za mezinárodní symbol H pro nemocnici).

SSJČ vyšel v 60. letech. Ústavy podobného zaměření tehdy nesly jednotné označení *domov důchodců*, charitativní služby církve mohly existovat jen formou zaměstnání ve státním zdravotnictví. Není tedy proč se divit, že SSJČ označil slovo *hospic* za zastaralé. Léta devadesátá přinesla obrodu charity a širší paletu zařízení pro staré lidi. Objevil se znovu i *hospic*, tentokrát ve významu ‚sociální zařízení, v němž se pečuje o nemocné v poslední fázi jejich života‘ (podle NSvČ). *Hospic* nemusí mít církevní správu; od domu s pečovatelskou službou se liší tím, že je určen nesoběstačným obyvatelům a je v něm trvalá zdravotnická služba, od nemocnice se liší daleko volnějším režimem návštěv až po trvalé návštěvy nejbližších. (Ojediněle se setkáme s tím, že *hospic* označuje turistickou ubytovnu při klášteře nebo útulek pro bezdomovce, narkomany apod.)

Pokud jde o skloňování, kolísá *hospic* mezi tvrdým (jako *tác, tácu*) a měkkým (jako *krajíc, krajíce*); v témž výtisku novin lze vidět v *hospici x objekt hospicu*. V 7. pádu množného čísla je možné psát *vybral si mezi několika hospici* i *hospicy*, ale volíme spíš *-i* (srov. [Nohavica](#)).

image

U tohoto slova stále převažuje původní (anglický) způsob psaní; psaní podle výslovnosti *imidž/imič* může působit jako lehce zesměšňující. Slovo *image* se používá v rodě ženském (*nová image*) nebo mužském (*nový image*). Lze je skloňovat (*image, imagi, imagem/imagí*), v psaných textech však častěji zůstává nesklonné.

Výraz *imagemaker* [imidžmejkr] označuje člověka, který se stará o úspěšný vzhled a jednání významné osobnosti.

iniciálové zkratky

jsou zkratky tvořené z počátečních písmen. Píšeme je velkými písmeny, a jsou-li složitější, člení se do skupin: *DP, ODS, ÚJČ AV ČR*. V textech figurují jako zástupky plných názvů, ale i jako samostatné výrazy, které čteme jako písmena ([ó dé es]), někdy jako slova (ARO [áro] – málokdy se namáháme plným názvem *anesteziologicko-resuscitační oddělení*) a zapojujeme je do věty jako podstatná jména: *celá ODS*. Tím vznikají problémy s rodem, skloňováním a shodou, které by vydaly na samostatnou knížku (srov. J. Hrbáček, *Jazykové zkratky v češtině*, UK Praha 1979). Povšimněme si

aspoň těch otázek, které se v poradenské praxi vracejí.

1. Podle školního vydání PČP se může zdát, že jediný uznávaný typ iniciálových zkratk je ze samých velkých písmen. To je však v praxi těžké dodržovat, zejména je-li ohrožena jednoznačnost. *Český rozhlas* by měl mít zkratku *ČR*, ale z pochopitelných důvodů se užívá *ČRo* (srov. PČP, nakl. Academia, § 57, pozn. 1). Podobně si pomáhají fakulty právnická (*PrF*), přírodovědná (*PřF*), pedagogická (*PedF*).

2. Rod zkratk bývá takový, jaký se vžije, a obecná pravidla se podat nedají. U zkratk zakončených na *-A* zpravidla vítězí rod ženský (i v případech jako *ÚDA – Ústřední dům armády*). U řady zkratk rod kolísá: *WHO prozkoumalo* podle zakončení na *-O*, ale i *WHO prozkoumala* podle významu ‚Světová zdravotnická organizace‘. Významové hledisko se uplatňuje např. u tajné policie: se zkratkami *KGB*, *StB* zacházíme většinou jako s femininy.

3. Zachování čísla bývá také případ od případu různé: *ČD zdražily jízdné* (České dráhy), *ČEZ zdražil elektřinu* (České energetické závody). Jinak se totiž chovají zkratky užívané jen v písmu (mimo resort dopravy neslycháme ani *čé dé*, ani *č d*), jinak výrazy, které v podobě zkratky i vyslovujeme (*CD*: [cé dé], pokud nedáme přednost *cédéčku*; dříve *JZD*: [jé zet/zé dé]), jinak se zkratkami, které vyslovujeme jako slova – viz následující odstavec.

4. V řeči zkratky skloňujeme, ale jak to napsat? *ASCS* radí *NATO*: v *Natu* a podle toho by měly být i *akcie Čezu*, *území Krnapu*. V praxi je však značně rozšířené připisování koncovek (*akcie ČEZu*, *správa KRnapu*) a jsou jazykovědci, kteří tento způsob schvalují, protože zachovává identitu zkratky (srov. V. Staněk, NŘ 1995, s. 271n.). Podle téhož principu však nelze napsat „*byl v odě*“, tj. v *ODA*, protože *-A* tu není jen koncovkou, ale součástí zkratky, kvůli identifikaci těžko oddělitelnou. Skloňování zkratk je vůbec jev spíše hovorový. V hovorů žádná „malá a velká písmena“ neodlišujeme a není divu, že pro psané texty, kde si vybrat musíme, se těžko hledá uspokojivý a všeplatný způsob zápisu. Někdy nezbyvá než ponechat podobu neskloňovanou nebo vypsát celý název.

internet

Podle školního vydání PČP píšeme:

internet (propojené počítačové sítě); *Internet* vlastní jméno (Celosvětová informační a komunikační síť).

Malé písmeno patří do trojice pojmů *intranet* – *extranet* – *internet*. Také ve významu „komunikační médium“ se stále častěji píše malé písmeno: *informace najdete na internetu*; *první seznámení s internetem*; *nabízíme připojení k internetu*. Pokud jde o velké písmeno, mělo by vyznačovat vlastní název jedinečného produktu. Počítačovní odborníci však nejsou zajedno v tom, zda *internet* opravdu vznikl jako jedinečný produkt. Kromě toho i názvy jedinečných produktů časem přecházejí v názvy obecné a píšou se s malým písmenem (*sýr Niva* – *chlebičky s nivou* apod.).

interrupce a zdvojené souhlásky

Zatímco brusy jazyka českého, vydávané Maticí školskou koncem 19. století, vznikaly ještě v *kommissi*, už první vydání PČP (1902) od zdvojených souhlásek v přejatých slovech upustilo.

Nechybějí mluvnice a učebnice, v nichž se tázací zájmena označují přejatým slovem *interrogativa* (ač podle latiny má být *interrogativa*). Striktně vzato, měli bychom pak psát také **interegnum*, **interrupce* – ale tak daleko PČP nikdy nešla a ani pisatelům se do toho očividně nechce. V ČNK jsou podoby *interrupce/interrupce* doloženy v poměru

424:15. Slovtvorný prvek *inter-* není totiž jen latinskou předponou; tvoříme jím mezinárodní slova. Chceme přitom, aby zůstal identifikovatelný prvek *inter-* i slovo, k němuž se připojuje: např. *interregionální*. Podobně píšeme i hybridní slovo *superrychlý*.

Početná skupina slov se obecně cítí více jako cizí než jako přejatá (zdomácnělá), takže podržuje zdvojenou souhlásku: *rabbi* (podle ASCS je to jedna z řidších variant k *rabín*), *hobby*, *lobby*, *abbé*, *mobbing* („vyštípávání“ z pracoviště); *staccato*, *zecchin(o)* [ceký-]; *buddhismus* a vše, co souvisí s Buddhou; indiánské *uff* (citoslovce podivu; české *uf* vyjadřuje úlevu), jazzové *riffy*, *play-off*, *graffiti*; *jogging*, *reggae*, *arpeggio*; *trekking*; *ajatolláh*, *troll*, *billboard*, *baseball*, *bestseller*, *thriller*, *rallye* (smí se i *rely*), *moll* (opak *dur*), *violoncello*, *allegro*, *bulletin*, *chilli*; *summit*, *lemma*; *sunna* (vedle *suná* ‚ústní podání koránu‘) a *sunnité*, *scanner* (vedle *skener*); *hippie*, *yuppie* (z *young urban people* ‚mladí obyvatelé měst‘), *happening*, *happy end*, *sex-appeal*, *appeasement*, *trapper*, *oppidum* (smí se i *opidum*), *cappuccino*, *seppuku* (‚rituální sebevražda samuraje‘); *bourrée*, *sherry* (smí se i *šery*), *surrealismus*, *corrigenda* (co jsou, viz *aspiranti*); *generalissimus*, *bravissimo* a jiné latinské, mezinárodní a italské superlativní formy, *glissando*, *concerto grosso*, *cross* (smí se i *kros*, ale píše se jen *cross-over*), *miss*, *boss*, *bossa-nova*, *bluegrass*, *by-pass*; *motto* (srov. níže), *ghetto*, *tutti*, *hattrick*; *mozzarella*, *intermezzo*, *mezzosoprán*, *blizzard* (ASCS má jen *blizard*, doklady v ČNK jsou 1:1), *grizzly*, *puzzle* a zejména *jazz*: i když se už léta smí *džez*, pro jazzmany je prestižní podoba *jazz*, takže poměr včetně odvozenin a kompozit v ČNK je 5774x *jazz(-)* a jen hubených 105x *džez(-)*. Ještě jeden podobný příklad: *motto* i *moto* máme dovoleno proto, že sice ctíme zásadu nepsat v přejatých slovech zdvojené souhlásky, ale na druhou stranu jde o slovo vysloveně kulturní a jeho uživatelé ho obyčejně chtějí odlišit jednak od *auto-moto-velo*, jednak od italských hudebních předpisů jako *moto perpetuo* (ve stálém pohybu), *moto sostenuto* (v pohybu „zdrženlivém“). Původní italské slovo pro vstupní myšlenku se píše *motto*, podobu s *-tt-* mají i jiné jazyky a většinou se tak píše i české slovo přejaté: v ČNK vede

<i>motto</i>	poměrem	1485:20.
--------------	---------	----------

Při zdomácnění slova (stačí i česká přípona, např. *scanování* místo angl. *scanning*) však zdvojené souhlásky opouštíme nadále. Výrazně to ukazuje slovo *stres*, doložené v ČNK 1629x (a to nepočítáme odvozeniny: *stresovat* se nevyskytuje v textech vůbec a *stresový* zcela ojediněle). Podoba *stress*, nepočítáme-li citované výrazy anglické, je doložena jen 39x (26 dokladů pochází z různých psychologických brožur). Také *horor* je desetkrát častější než *horror*; ten sice může pisatelům připadat ještě hrůznější než s jedním *r*, ale proč psát dvě, když stačí jedno?

Jacques, Jules, Anouilh ap.

Pro oko vypadá lépe, píšeme-li *Jacquese*, *Julese*, *Anouilha*. Ty tvary však máme vyslovovat [žaka, žila, anuje] a způsobem psaní to můžeme čtenáři naznačit a napsat *Jacquesa*, *Julesa*, *Anouilhe*. Nerovnováha tu bude ovšem vždycky: např. *milý* [žán-žaku] nelze napsat jinak než *milý Jean(e)-Jacquesi*, takže chceme-li tvary takových jmen sjednotit, volme spíše podoby přijatelné oku.

Starší způsob skloňování *Jacqua*, *Jula* už u těchto jmen nepokládáme za vhodný, protože takové tvary nenaznačují, jaký je výchozí tvar jména.

jakoby a jako by

Podobně jako rozlišujeme *Zatelefonuj*, *kdybys mě potřeboval* (= v případě, že bys...) x *Zatelefonuj*, *kdy bys mě potřeboval* (= sděl mi časový údaj), rozlišujeme také *jakoby* a *jako by*. Rozdíl je však jemnější a jeho osvětlení zabere trochu víc místa.

1. Nejstarším typem užití jsou věty v podmiňovacím způsobu; *jako by* je tu úspornějším (a vývojově starším) vyjádřením místo *jako kdyby*. Mluvčí se při nich vzdává přesných údajů; s pomocí kondicionálu jen naznačuje, jak asi se věci mají, čemu se podobají, jaké

mu připadají, jaké se zdají být (zároveň však naznačuje, že takové, přesně vzato, nejsou): *Po jelenu jako by se zem slehla. Návštěvník jako by měl Pleskotovu architekturu spíš tušit než ji skutečně vidět. Hlas jí zněl křehčeji a jako by byl mladší, než ve skutečnosti byl. Vtom se zarazil, jako by na něco přišel. Vždycky seděl tak, jako by chtěl v příštím okamžiku vstát. Chtěl jsem, aby album znělo, jako by vzniklo v raných sedmdesátých letech.* Některé z takových vět se staly ustálenými obraty, frazémy: *spí, jako by ho do vody hodil; zmizel, jako by se do země propadl; řve, jako by ho na nože bral; mluvil dál, jako by se nechumelilo; jako by mu z oka vypadl; jako by hrách na stěnu házel.*

2. Nemuset volit přesné výrazy, moci se spokojit jen s přibližnými je možnost láková a někdy dokonce vítaná (skromnost, zdvořilost, potřeba obrazného vyjádření). *Jakoby*, které nevytváří kondicionál, připojujeme jako signál přibližnosti k jednoslovným i víceslovným výrazům: *nohy jsou bez síly, těžké a jakoby gumové; inspirace pro naše jakoby ospalé zlatníky; byla jakoby průhledná* (lze vyjádřit také *jako by byla průhledná*); *je to vlastně taková jakoby lžička; oblečena byla prostě a jakoby narychlo; já vám dovolím mi jakoby i vyčítat; ohnal se rukou jakoby v sebeobraně; projíždějící vlak pískal jakoby jen z magnetofonového pásku; hrál jakoby do ouška panu prezidentovi.* Často lze ovšem uplatnit dvojí pojetí: vedle *udělal to jakoby naschvál/mimoděk/náhodou/mimochodem*, kde dáváme signál přibližnosti k příslovci, lze formulovat také *jako by to udělal naschvál/mimoděk/náhodou/mimochodem*, kde jako přibližný prezentujeme přísudek a tím i celou větu. Kouzelné relativizující slůvko *jakoby* někdy poslouží i pro jednoduchou, a přitom komplexní výpověď: *vše na tomto světě je jen jakoby.* Při málo běžných užitích lze psát uvozovky: *třeba je to jen taková víra „jakoby“.* Příležitostně se *jakoby* stává komponentem složeniny: *jakobyčokoláda.*

3. K vyjadřování dojmu se signál přibližnosti spojuje i se slovesy v oznamovacím způsobu: v čase přítomném (*několik minut jakoby tančí; cítí, že jakoby směřuje k Němu*), budoucím (*bude držet mapu a jakoby si v ní bude prstem číst – vykládá se tu hercům, jak má jejich akce vypadat*) a také v čase minulém: *chvíli si v ní jakoby četl; OF se jakoby rozdělilo; nežily svůj život, ten byl jakoby žit někým jiným.* Právě u minulého času je ovšem rozlišení od kondicionálu (a od *jako by* psaného zvláště) krajně obtížné: vždyť obojí slovesné tvary obsahují příčestí na *-l*. V takových případech – např. můžeme-li výraz *balon jakoby plul* napsat také *balon jako by plul* – se můžeme řídit poměrně prostým pravidlem, že kde je myslitelný kondicionál, napíšeme *jako by* zvláště. Měli bychom však ohlídat postavení příklonek: *lod' se jakoby vznášela x lod' jako by se vznášela.* K citovaným příkladům jsou myslitelné varianty *jako by si v ní chvíli četl; OF jako by se rozdělilo; nežily svůj život, ten jako by byl žit někým jiným.*

4. Jsou tedy situace, kdy volba je volná; jsou jiné, kdy způsobem psaní odlišíme význam; a jsou i takové, v nichž jednu z možností – a tedy také jeden ze způsobů psaní – hodnotíme jako neuváženost. Mimochodem: vzorky textů v ČNK ukázaly, že chybně napsané *jako by* představuje 3 %, zato chybné *jakoby* 30, v některých textech a periodikách až 51 % výskytů. Pisatelé a redaktoři mají možná za to, že psaní dohromady (podobně jako třeba *kupříkladu*) je jaksi modernější. Ale kvůli tomu se snad nezřekneme prostředku, který slouží k rozlišování významu.

Snad bude nejlépe rozebrat na závěr několik příkladů.

A1 *Jakoby z dálky se ozvala střelba.*
Mluvčí si je jist, že slyšel střelbu, ale zněla jako z dálky (přestože se mohlo střílet třeba v sousední místnosti).

A2 *Z dálky se jakoby ozývala střelba. / Z dálky se ozývala jakoby střelba.*
Mluvčí si je jist, že zvuk přichází z dálky, ale o jeho původu vyslovuje pouhou domněnku.

A3 *Jako by se z dálky ozvala střelba.*
Mluvčí slyšel něco, co připomínalo střelbu z dálky (mohly to být třeba temné rány v sousedním domě); zvuk popisuje ještě méně přesně než v příkladech A1, A2.

B1 *Jakoby Wagnerova hudba v dirigentově pojetí rezonovala s celkovým jevištním ztvárněním této fantazijní kreaace.*

Hudbu nemusel napsat Wagner: byla jen ve wagnerovském stylu, kritikovi připomínala Wagnera, přesně ji neidentifikuje – ale konstatuje, že souzněla s jevištním ztvárněním.

B2 *Jako by Wagnerova hudba v dirigentově pojetí rezonovala s celkovým jevištním ztvárněním této fantazijní kreaace.*

Tentokrát jde opravdu o hudbu Richarda Wagnera; kritikovi připadalo, že její interpretace souzněla s jevištním ztvárněním.

C1 *Jakoby problémů nebylo dost. Že bychom si stěžovali na nedostatek pseudoprotlémů? Raději tedy*

C2 *Jako by problémů nebylo dost. Poukazujeme totiž na to, že problémů je beztak až až (chcete-li, ažaž).*

Upozorňujeme ještě, že obrat *jako kdyby* píšeme vždycky zvlášť.

jehož, jejíž, jejichž

je zájmeno přivlastňovací vztažné. Zatímco *jehož, jejichž* mají jen jeden tvar, *jejíž* se skloňuje podle vzoru „jarní“ s přívěsným -ž. *Jejíž* ve větě zastupuje podstatné jméno rodu ženského. Jeho koncovky však neurčuje toto podstatné jméno, nýbrž to, ke kterému skladebně patří ve větě vztažné: *Je to kniha, jejíž autorem je...* (nikoli: *je to kniha, jejíž autorem je...*).

Pomůcka, jak tvořit správné tvary, je jednoduchá. V zájmenech *jeho, její, jejich* se nechýbje, takže

stejně jako *jeho centrum* bude *městečko, jehož centrum*

její věž *katedrála, jejíž věž*

do jejího středu *čelenka, do jejíhož středu*

jejími uličkami *Verona, jejímiž uličkami*

jejich zájezdů *turisté, z jejichž zájezdů město bohatne*

z jejich zájezdů *cestovní kancelář, z jejichž zájezdů vybíráme*

jekl

Slovo *jekl* sice nenajdete v žádném slovníku, ale většina mužů vám ochotně vysvětlí, že *jekl* je tvarované železo obdélníkového nebo čtvercového profilu či jiného profilu uzavřeného i otevřeného. Ti, kdo s železnými profily pracují, užívají slova *jekl* běžně. Proto ho také můžete číst v reklamách a inzerátech nabízejících železářské zboží, ba i pěkně barevně vyvedené v omítce domu.

Jekly patří k těm (početným) výrobkům, které jsou pojmenovány po nějaké osobě – vynálezci, výrobcí, majiteli firmy či jiné význačné osobnosti, popř. k výrobkům, kterým se začalo říkat podle jejich nejběžnější, nejznámější foremni značky. Podobně jako např. bezešvé trubky *manesmanky* připomínají vynálezce tzv. poutnického válcování Reinharda Mannesmanna, podobně jako *kardan* neboli kloubové spojení hřidelů má jméno podle vynálezce, italského přírodovědce 16. stol. Cardana, podobně jako *karma, lux, xerox, kolt* či *imbus* byly původně firemní značky, i *jekly* neboli *jäckly* dostaly jméno po prvním výrobcí. Tím byl rýmařovský kovář Jäkl, jehož patentu a zkušeností bylo využito také při zavádění výroby podkov. Tzv. *Jäcklovy profily* se začaly vyrábět ve třicátých letech 20.

stol. pod firemní značkou *Jäkl*. Jméno *Jäkl* je obsaženo i v názvu dnešní samostatné obchodní společnosti *Jäkl Karviná, a. s.*; ta je pokračováním společnosti *Jäklův železářský průmysl, s. s. r. o.*, jíž byl tento název přiznán už v r. 1922 (viz www.jakl.cz). Historicky opodstatněná pravopisná podoba by tedy měla být *jäkl*. V odborné hutnické literatuře a v popisech výrobních programů železářských společností se však dnes už nepíše o Jäklových profilech, nýbrž o otevřených a uzavřených profilech různých typů. Uzavřený profil může být například *plochoovalný, oválný, čtvercový tažený, čtvercový svařovaný, obdélníkový, „Z“, „L“, „T“* a další, otevřený profil může být např. *„L“ rovnoramenný, žlábkový plochý, korýtkový rozevřený symetrický* a další. Slovo *jekl* zůstává omezeno na profesní sféru vyjadřování. To vede k tomu, že souvislost názvu výrobku s původní firemní značkou *Jäkl* si dnes mnoho uživatelů tohoto slova už neuvědomuje, a proto proniká pravopisná podoba *jekl*, která přesně odpovídá české výslovnosti. Jako pravopisnou podobu profesního výrazu ji považujeme za vhodnou.

jenž

Při skloňování tohoto zájmena se uživatelé češtiny dopouštějí chyb zejména v 1. a 4. p. jednotného i množného čísla. Škálu tvarů dokládá následující tabulka:

jenž	<i>pán, jenž sedí na lavičce</i>	1. p. č. j. rodu m. živ.
	<i>v domě, jenž stojí na okraji</i>	1. p. č. j. rodu m. neživ.
jež	<i>dívka, jež jde proti mně</i>	1. p. č. j. rodu ž.
	<i>dítě, jež si maluje</i>	1. p. č. j. rodu s.
	<i>dítě, jež jsem spatřil</i>	4. p. č. j. rodu s.
	<i>obrazy/knihy/díla, jež se mi líbí</i>	1. p. č. mn. rodu m. neživ., ž. a s.
	<i>hokejisté, lesy, labutě, dvojčata, jež jsme viděli</i>	4. p. mn. č. všech rodů
jehož	<i>učitel, jehož jsem potkal</i>	4. p. č. j. rodu m. živ.
jejž	<i>učitel, jejž jsem potkal</i>	4. p. č. j. rodu m. živ.
	<i>v dopise, jejž jsme obdrželi</i>	4. p. č. j. rodu m. neživ.
již	<i>hra, již jsem včera zhlédl</i>	4. p. č. j. rodu ž.
	<i>chlapci, již běží</i>	1. p. č. mn. rodu m. živ.

Tvar *již* působí knižně až archaicky (nemluvě o homonymii s *již* = *už*), a proto je vhodnější dát přednost tvarům zájmena *který*. Užijeme-li tvar *již* ve 4. p. rodu ženského ve spojení s předložkou, mění se – jako u jiných předložkových tvarů *j-* v *n-*, krátké *i* však zůstává: *dovolená, na niž se těším...*; v ostatních nepřímých pádech je *í*: *hra, bez (k, o, s) níž...*

je pravda

Ve spojení *je pravda, že...* bychom měli substantivum *pravda* užít v prvním pádě, neboť zpravidla nevyjadřujeme, že hodnota sdělení je proměnná, ale ztotožňujeme sdělení s

pravdou. Použití sedmého pádu pravdu relativizuje: *Od především je podle nich pravdou, že...*

jižní, střední, ... Čechy, Morava, Evropa

Ve spojení adjektiv označujících světové strany (*jižní, východní, ...*) a adjektiv jako *střední, horní, dolní* se přídavné jméno píše s velkým písmenem jen tehdy, je-li součástí zeměpisného názvu. Proto píšeme: *Severní Amerika* (název světadílu), *Jižní Afrika* (název státu), *Horní Bečva* (název vodní nádrže), ale *jižní, severní, východní, západní Čechy, Morava, Slovensko, Evropa, horní Vltava* – u těchto spojení adjektiva pouze naznačují polohu.

karta, karet, kartové automaty

U slova *karta* se doporučovalo rozlišovat karty hrací (*balíček karet*) a karty evidenční apod. (*zápisy do kart*). Tvar bez *-e-* je však už dnes zcela ojedinělý: za 90. léta jsme našli jediný doklad v LidN 1991 *co se týká divokých kart do hlavní soutěže*. Zcela převážil tvar *karet*: *zapisoval do karet, nejvíce karet obdržela Dukla, pomocí karet s čárovým kódem, držitelé mezinárodních kempinkových karet, snímače osobních karet, u kvalitnějších zvukových a grafických karet pro počítač...* Nemějme proto obavy ani z *platebních karet*: je to tvar pro dnešní češtinu základní.

Teoreticky máme trojí možnost, jak ke slovu *karta* vytvořit adjektivum. Podoba (1) *karetní* je spojena s hracími kartami a karetními hrami. Automaty „na kartu“ označíme nejlépe jako (2) *kartové automaty*. Existuje také trestná činnost založená na padělání a zneužívání platebních karet, totiž *kartová kriminalita* (pod *karetní kriminalitou* bychom spíše rozuměli falešnou hru). Začátkem 90. let se objevil i výraz (3) *kartovní automaty* (napodobením adjektiva *mincovní*, jak k tomu svádějí telefonní automaty „na kartu“ a „na mince“), ale to se neujalo.

kdo s koho

Pokud máte nutkání použít spíše předložku *z*, nepodléhejte mu. Nejde totiž o druhý pád, se kterým se předložka *z* pojí, ale o starobylý pád čtvrtý. Takto použité *s* se dnes vyskytuje pouze v knižních výrazech *kdo s koho* a *být s to*.

Zajímáte-li se o to, jak se s touto předložkou zacházelo dříve (*seč měl síly; slovo s to, strýče; s loket nad hlavu* aj.), najdete bohaté doklady v PSJČ.

kolik má čeština slov

Na tuto otázku lze dát pouze přibližnou odpověď. Slovní zásoba je ve stálém pohybu, některá slova vycházejí z užívání, nová vznikají, není také jasné, zda máme počítat úzce odborné termíny nebo slova omezená oblastně atd. Příruční slovník jazyka českého (PSJČ), zatím nejrozsáhlejší, který vycházel v letech 1935–1957, má zhruba čtvrt milionu hesel. Obsahuje slova, která zná málokdo, a neobsahuje některá slova obecně známá (např. vulgarismy), protože jeho těžiště tkví v popisu spisovné slovní zásoby na základě excerptce beletrie, časopisů a částečně novin. Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ; první vydání vyšlo v letech 1960–1971, druhé vydání v r. 1989) má přibližně 192 000 hesel a rozsahem nejmenší Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (SSČ; první vydání 1978, druhé, upravené vydání 1994) obsahuje zhruba 48 000 hesel představujících jádro spisovné slovní zásoby.

Údaj o počtu slov v jazyce má tedy jen relativní, orientační hodnotu.

koncovky k problémům týkajících se? týkajícím se?

adjektiv:

V konstrukcích typu *věci týkající se ekologie*, typických pro různé žánry věcného stylu, je třeba dát pozor na správný tvar adjektiva. Přídavné jméno, v našem příkladě *týkající se*, mluvnicky patří k podstatnému jménu, které před ním předchází, tj. *věci týkající se*. Právě s tímto substantivem se musí také shodovat tvarově, tj. v rodě, čísle a pádě. Zároveň však na adjektivu *týkající se* mluvnicky závisí substantivum, které za ním následuje, v našem případě *ekologie*. Toto substantivum jakoby k sobě přitahuje adjektivum *týkající se*, a to tak silně, že adjektivum se mu někdy – mylně – přizpůsobuje svým tvarem. Důsledkem toho je pak gramaticky nesprávná věta *informujte se o věcech týkající se ekologie* místo správné *informujte se o věcech týkajících se ekologie*.

Mluvnicky nesprávná je rovněž věta *pojišťovna se vyjádřila ke škodám vzniklých na stavbách*. Pisatel měl napsat, že *pojišťovna se vyjádřila ke škodám vzniklým na stavbách*.

Ani věta, v níž se říká, že něco *odpovídá požadavkům stanovených zákonem*, není mluvnicky v pořádku. Buď musíme napsat, že *odpovídá požadavkům stanoveným zákonem*, a pokud se nám nelíbí nahromadění slov zakončených na *-m* v různé funkci, nemusíme na adjektivu lpět: *odpovídá požadavkům, které stanoví zákon / které jsou stanoveny zákonem*.

Nejsme-li si jisti, která slova ve složitější konstrukci k sobě mluvnicky patří, pomůžeme si snadno tím, že takovou konstrukci nahradíme vedlejší větou: *o věcech, které se týkají ekologie; ke škodám, které vznikly na stavbách; požadavkům, které jsou stanoveny zákonem*. Naše vyjádření bude přehlednější, srozumitelnější a možné chybě se vyhneme.

„kontrola“ pravopisu

O tom, jak tato výbava textových editorů pracuje, s námi diskutujete často. Oceňujete ji, píšete-li na počítači text v editoru Word. Pochvalujete si, že odstraní většinu překlepů a urychlí práci. Upozorní vás na slova, která v češtině neexistují, i na mnohé nespisovné slovní tvary, například *dvoum, dvouch, bramborama, chybama*. Nabízí „první pomoc“ –
ale nepomůže vždy.

Pozor si musíte dát zejména ve všech případech, kdy pro pravopisnou podobu slova je důležité jeho okolí ve větě (např. jde-li o *i* a *y* ve shodě podmětu a přísudku, *muži byli osloveni – osoby byly osloveny*, nebo o pádové tvary, 1. pád *psi* – 4. pád *psy*) nebo význam slova – v češtině máme slova *rok, tok, bok, krok*; napíšete-li, že *její roky se vlnily* místo *její boky se vlnily*, *skoval se za strom* místo *schoval se za strom*, pak automatická procedura samozřejmě chybu nerozpozná, a zůstane-li neopravena, může být zdrojem nechtěné komiky.

Kontrola pravopisu neupozorní ani na psaní interpunkční čárky – nenapíšete-li například před spojkou *že* (nebo před nějakou jinou spojkou) čárku nebo neoddelíte-li začátek a konec vložené věty v souvětí čárkami z obou stran, může dojít i k posunu ve významu celého souvětí (viz [čárka](#)).

Problémy mohou nastat u slov, u nichž PČP dovolují variantní podobu: *exkurze* i *exkurse*, *bazilika* i *basilika*, *kurz* i *kurs*, *kurzovné* i *kursové*, *impulz* i *impuls*, *diskuze* i *diskuse*, *balkon* i *balkón*, *realismus* i *realizmus* a mnoho dalších. Mohou nastat případy, kdy v kontrole pravopisu je jedna z obou možných variant označena jako nepřijatelná; může to být dokonce ta varianta, která je v PČP uvedena jako „základní“. Pokud se pisatel

rozhodne pro určitou pravopisnou variantu nějakého slova, měl by dbát na to, aby dodržoval zvolenou variantu v celém textu a také u všech slov, u nichž se objevuje příslušný pravopisný jev. Neměl by tedy v témž textu střídat například psaní *impuls* a *kurz*, *realismus* a *impresionismus*, i když obě varianty jsou „zkontrolovány“ jako správné.
To si už musí uhlídat sám.

Pokud místo složeného slova *spoluřešitel* napíšete omylem *spolu řešitel*, může se vám stát, že právě tato varianta zůstane neopravena, zatímco psaní dohromady bude podtrženo jako nesprávné. Na dlouhá slova je třeba dávat zvláštní pozor.

Automatická kontrola pravopisu nemůže být všemocným lékem a nahradit kodifikační příručky, jako jsou například PČP nebo SSC. Může se stát, že – v některé své verzi – neopraví zjevné chyby, např. tvary ^x*dvěmi*, ^x*s cíly*, nebo že naopak bude žádat opravu tvaru *čtyřma* ve spojení *mezi čtyřma očima*. Pokud vám tedy bude něco podtrženo jako chybné, může to i přesto být dobře. Různé verze pravopisných kontrol se v některých konkrétních případech vzájemně liší, avšak neustále se vyvíjejí, zdokonalují a ty dnešní mají velmi dobrou úroveň. (Pro jazykové kuriozity však pochopení nemají a slovo *nejneobhospodařovatelnější* za české slovo neuznají.)

kraje

Podle ústavního zákona ze dne 3. prosince 1997 o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb. byly na území České republiky vytvořeny nové vyšší územní samosprávné celky – kraje. Celkem je jich čtrnáct. Všechny názvy krajů byly původně utvořeny podle názvu sídelního města, jen u názvů čtyř krajů došlo dodatečně (podle ústavního zákona ze dne 16. května 2001) ke změně.

Názvy dvanácti krajů jsou utvořeny z přídavného jména na *-ský* a z podstatného jména *kraj*: *Karlovarský kraj*, *Plzeňský kraj*, *Moravskoslezský kraj*, *Ústecký kraj*, *Jihočeský kraj* atd. Jazykovědci radí psát s velkým počátečním písmenem přídavné jméno, tedy např. *Plzeňský kraj* nebo *kraj Plzeňský*, *Jihočeský kraj* nebo *kraj Jihočeský*. Důvody tohoto způsobu psaní jsou dva. Zaprvé: Navazuje se tím na obdobnou pravopisnou zásadu v PČP 1957 (Praha, Academia, s. 70), podle níž se kraje tehdy platného krajského uspořádání psaly rovněž tímto způsobem. Zadruhé: Praktičnost této zásady se projeví, potřebujeme-li psát o několika krajích současně, např. *kraj Plzeňský a Budějovický*. Pokud bychom napsali *Kraj plzeňský a budějovický*, nemuselo by být zřetelné, zda jde o jeden kraj, anebo o kraje dva. Zbývající dva kraje nesou název *Vysočina* (slovo *kraj* podle litery zákona není součástí názvu; v praxi se bez něho kvůli srozumitelnosti mnohdy neobejdeme, má-li být jasno, že se mluví o kraji, ne o Vysočině) a *Hlavní město Praha*. První z obou názvů je pravopisně průhledný už proto, že je jednoslovný, u druhého názvu bychom měli psát *Hlavní* s velkým písmenem. Tím se totiž název kraje odliší od názvu *hlavního města Prahy* jako metropole i jako právnické osoby.

krájíme najemno – na jemno

Pokud si budeme zapisovat recepty, máme jako pisatelé situaci poměrně jednoduchou. Nemůžeme udělat chybu, protože často užívané kuchařské výrazy můžeme psát dvojitým způsobem – zvláště (jako spojení předložky a jména) i dohromady (jako tzv. spřežku). Nejširší pole působnosti nám poskytují výrazy s předložkami *do* a *na*, možnost tvořit nové spřežky je zde téměř neomezená. Mezi příslovečným předložkovým výrazem a spřežkou není žádný významový rozdíl. Píšeme tedy: nakrájíme *na hrubo* / *nahrubo*, *na jemno* / *najemno*; pečeme *do zlatova* / *dozlatova*, *do měkka* / *doměkka*, *do růžova* / *dorůžova*; upravíme *za tepla* / *zatepla*, *za sucha* / *zasucha*; vejce *na tvrdo* / *natvrdo*; kapr *na černo* / *načerno*, *na modro* / *namodro*.

V názvech, které jsou svým původem ustrnulá spojení předložky s jmenným tvarem

adjektiva (např. *kapr po mlynářsku, pstruh po námořnicku*) píšeme předložku zvlášť (na rozdíl od ustálených spojení *poslepu / po slepu, postaru / po staru, podomácku / po domácku*, která můžeme psát dvojím způsobem); zeměpisná jména v nich píšeme s malým počátečním písmenem: *vepřové po česku, nákyt po švýcarsku*; také lze *zmizet po anglicku*.

křest a pohřeb

Obě tato slova obsahují -e-, které se při skloňování vypouští: *křest: křtu, křtem, křty; pohřeb: pohřbu, pohřbem, pohřby* (podobně jako *dojem: dojmů, násep: náspe, čest: cti*). Je sice pravda, že toto vysouvání není systematické: máme např. *chřest: chřestu, škleb: šklebu, neřest: neřesti*. Tradice u vyjádření jako *zúčastnit se křestu céděčka, byli jsme na pohřbu* je však velmi mladá; tyto tvary nehodnotíme jako spisovné.

kuličkíáda

Příponu -iáda najdeme v celé řadě substantiv, která označují vrcholné mezinárodní sportovní soutěže: *olympiáda, univerziáda* (pro vysokoškoláky), *abilympiáda, paralympiáda* (pro zdravotně postižené sportovce).

Zakončení -iáda ale nemusí znamenat jen sportovní klání s mezinárodní účastí. Mnozí se pamatují na hromadná vystoupení tělovýchovných jednot na pražském Strahově zvaná *spartakiáda*. *Autogramiáda* je veřejná akce spojená s podpisováním knih; *klauniáda* je nejenom vystoupení klaunů, ale často předstírání něčeho; *heydrichiáda* bylo období za druhé světové války, kdy po atentátu na říšského protektora Heydricha u nás následovaly kruté nacistické represálie; obdobně – spojením s vlastním jménem – jsou utvořena i podstatná jména *hitleriáda, hilsneriáda* nebo i *kafkiáda, faustiáda, donkichotiáda, pythagoriáda*.

Všechny tyto názvy připojují příponu -iáda k cizímu základu, který většinou končí na souhlásku. Jak budeme postupovat v případech, kdy jde o spojení se základem českým? Příponou -iáda se často označují i soutěže v pouštění draků, ve hře s kuličkami, ve střílení z praku nebo regata v neckách; česká slova mnohdy končí na -y (*necky, kuličky*).

V češtině se při tvoření slov příponou začínající samohláskou *i* od základů slov zakončených na *y* připojuje přípona k základu po odsunutí *y*. Máme tedy např. *ragbistu* od *ragby*, *lobbistu* od *lobby* (což sice nejsou slova původem česká, ale na principu tvoření slov to nic nemění). Podle tohoto modelu bychom utvořili podoby *drakiáda, kuličkíáda, neckiáda, prakiáda*.

Toto řešení ale nemusí být jediné. Všechny obdobné akce, konané ve stylu velkých mezinárodních soutěží, jsou převážně recesní, obvykle bývají určeny dětem, popř. dospělým, kteří se chtějí bavit. Vytvořením názvu složeného z domácího základu – navíc mnohdy tak prozaického jako jsou *necky* – a přípony cizího původu užívané pro vrcholné sportovní akce vzniká určité napětí vyplývající z protikladu obyčejného a slavnostního, nízkého a vysokého. A právě o to v obdobných názvech jde. Odlehčení, které je pro tyto akce typické, se projevuje i v jazykovém humoru. Proto můžeme napsat i *drakyáda, kuličkyáda, neckyáda, prakyáda*.

kurz filozofie, nebo kurs filosofie?

O způsobu psaní přejatých slov rozhoduje míra jejich zdomácnění v češtině, tedy toho, jak slovo ve spisovném jazyce vyslovujeme. Proto dnes – v souladu s výslovností – píšeme se z řady výrazů s původním *s*. Mnoho slov můžeme psát oběma způsoby, buď se z, nebo se s.

Nejvíce slov patří do skupiny slov zdomácnělých, ve kterých původní s vždy vyslovujeme jako [z]. Pravopisné podoby se z jsou u těchto slov považovány za základní, stylově neutrální. Do této skupiny patří např. *analýza, dezinfekce, filozofie, fyzika, gymnázium, konzultace, konzervativní, muzeum, prezident, próza, televize...* Podoby se s (*president, museum...*) se uplatní pouze v určitých typech textů a pociťujeme je jako knižní, až zastaralé.

Do druhé skupiny patří slova, kde v nepřímých pádech (tedy ne v prvním) vyslovujeme [z], což ovlivňuje i pravopis slov v prvním pádě. U těchto slov hodnotí platná kodifikace dublety jako rovnocenné. Píšeme *kurz* i *kurs*, obdobně i odvozené výrazy *kurzovné/kursovné, kurzovní/kursovní, konkurz* i *konkurs, pulz* i *puls, pulzovat/pulsovat...*

Slova s dvojí spisovnou výslovností můžeme psát rovněž dvojím způsobem. Píšeme a čteme *diskuse* i *diskuze, renesance* i *renezance, resort* i *rezort, režisér* i *režizér...* Na rozdíl od první uvedené skupiny se za neutrální považují podoby se s.

Ve slovech s příponou vyslovovanou jako [-izmus] a ve slovech zakončených na [-zmus] a [-zma] se píše s i z, přičemž za základní se považují podoby se s, např. *mechanismus, spasmus, charisma.*

Pouze se -s- píšeme *laser* [lejzr] a některá slova s latinskou předponou *dis-*: *disident, disharmonie, disonance*. Variantu máme u slova *disertace/dizertace*.

ližiny

jsou kovové nebo dřevěné trámce, které slouží k posunování těžkých břemen; mohou také tvořit součást nosných konstrukcí lešení – *Kostru tvoří sloupky, ližiny a vzpěry. Ližiny* najdeme také na střeších automobilů; jsou to podélné vyztužené lišty, na které se dá připevnit nosič na kola nebo autozahrádka: *Standardem pro všechny verze vozu jsou rovněž integrované ližiny pro střešní nosič. Do standardní výbavy patří mimo jiné střešní ližiny charakteristické pro většinu vozů kombi.*

Přestože se může zdát, že jde o příbuzné slovo k vyjmenovanému slovu *lyže* (ostatně *ližiny* se trochu *lyžím* podobají), a že je tedy nasnadě psát je s tvrdým y, není to pravda. Podstatné jméno *lyže* jsme převzali z ruštiny (*лыža*), ale *ližiny* jsou odvozeny od částečně synonymního slova *líha*.

lobby

je nátlaková skupina, která se snaží prosadit své zájmy. Slovo je ženského rodu a je v češtině nesklonné. Odvozená slova zachovávají v základu dvě b: *lobbování, lobbovat*. Přípony *-ista, -ismus* se nepřipojují mechanicky k celému základovému slovu, ale ze dvou stejně vyslovovaných samohlásek y – i zůstává pouze jedna, a to i. Píšeme tedy *lobbista* (stejně jako třeba *ragbista*), *lobbistický, lobbismus, lobbying*.

Jiné je sloveso *lobovat*. V tenise znamená vrátit míč vysokým obloukem za soupeře hrajícího u sítě. Takový způsob vrácení míče se nazývá *lob*.

logistika

Pomineme starší význam v matematické logice. Dnes se s tímto slovem setkáváme hlavně v mladším významu, který vychází z francouzského *logistique* a patří do čeledi původem franckých slov *loge, logis*; druhé z nich označuje „ubytování“, zvláště vojáků (kvartýr), na lodích pak ložnici mužstva. Z téhož základu jsme přejali jednak slovo *lóže*, jednak archaický *ložument* pro vojáky. Právě užití ve vojenství se stalo východiskem

dalších posunů. V armádách NATO se slovem *logistika* už řadu desetiletí označuje to, čemu se u nás říkalo týlové zabezpečení: patří sem i péče o zásobování, organizaci přesunů materiálu i osob a také péče o tok informací.

Z vojenské sféry se výraz nověji přenesl i do civilního sektoru. I tam totiž lze budovat systémy, které se komplexně postarají např. o distribuci zboží a odpadů – neboli o všechno, co se v koloběhu zboží odehrává mimo vlastní výrobu a mimo akt prodeje. Spadá sem péče o transport, obalovou techniku, skladování a rozvoz; někteří sem zahrnují i služby finanční a pojišťovnické, vyřizování celního odbavení, audity, opravárenství, a také výrobu transportní a obalové techniky. Jde tedy o jakési komplexně pojaté speditérství a obstarávačství, o sféru mezi výrobou a obchodem. Vysoká škola ekonomická má *katedru logistiky*, vychází měsíční příloha *Logistika* v Hospodářských novinách, konají se *veletrhy logistiky*, existuje *Česká logistická asociace*; z tisku máme mnoho dokladů, jak se inzeruje doškolení v logistice.

Při dalším rozšíření významu se *logistikou* nazývá každé komplexní zabezpečení: *logistika diplomatické cesty*, *logistika horolezecké výpravy*, *logistika olympijských her*. Používá se i přídavné jméno *logistický* a příslovce *logisticky*: *logisticky provázat*, *logistická podpora*, *logistická návaznost*, *logistické zázemí* *Evropské unie*.

ASCS shrnuje význam slova *logistika* takto: „nauka o plánování, přípravě a použití prostředků a služeb nezbytných k činnosti branných sil; (nebo) vůbec organizace a řízení materiálových, informačních a transportních procesů“.

lomítko

se stává novým rozdělovacím (chcete-li, členicím) znaménkem. V éře psacích strojů se na mnoha klávesnicích musely závorky nahrazovat právě lomítkem – ale počítačové psaní i sazba nám umožnily obě znaménka rozlišovat.

Hlavní doménou lomítka jsou odborné texty. Může označovat např. rozhraní veršů, v tabulkách rozhraní skupin údajů (tyto úkoly může plnit také svislice), ale nejčastěji vyznačuje alternativu, záměnnost, platnost pro dva nebo více případů. Poměrně dlouho se k tomu užívalo dvojité lomítko //, ale není třeba na něm trvat; v úsporném zápisu jím však můžeme odlišit jiný stupeň alternativy.

Nesnáze s lomítkem jsou v jeho „odmezerování“. Lomítko bez mezery se hodí pro alternativu tvořenou vždy jedním grafickým slovem: *pán/paní*, *a/nebo*. Pokud je jeden z výrazů dvou- a víceslovný, volme lomítko s mezerami: *koukni se / koukněte se* nevzbuzuje dojem, že alternuje *se* a *koukněte* (*koukni se/koukněte se*), ani nepřipomíná jinak postavené alternativy (*pamatuji se/si*). Volba je podobná jako mezi [pomlčkou a spojovníkem](#). Mezerami se vyřeší i takovýto příklad z tabulek:

výkon / napětí 1500 kW / 220/380 V

manžel

má ve 4. a 7. pádě množného čísla dvojí koncovky: podle vzoru „pán“ i podle vzoru „muž“. Pokud se vsadíte o psaní *i/y* v 7. pádě, prohrát nemůžete, neboť obě podoby (tj. s *manžely* i *manželi*) jsou správné.

mě – mně

Zájmeno *já* má ve svém skloňování tvar, jež vyslovujeme [mňe], ale někdy píšeme *mě*, někdy *mně*. Pravidlo, kdy který z nich napsat, není těžké:

mě nebo *mne* 2. a 4. pád *ode mě, dotkl se mě, pro mě, viděl mě*
mně 3. a 6. pád *kvůli mně, dej mně, mluvil o mně*

Ve 3. pádě se užívá i tvar *mi*, ten však s tvarem *mně* libovolně zaměnitelný není, neboť nemůže stát po předložce (pouze *ke mně*) a na začátku věty (*můžeš mi i mně poslat zprávu, ale mně můžeš poslat zprávu*). Při volbě tvarů zájmena já se nenechte zmást analogií se zájmenem *ty*, kterou si mnozí z vás zapamatovali ze školy. Ta je totiž nedokonalá: tvaru *tobě* odpovídá *mně*, tvaru *mi* zase *ti, tě – mě*. Tam, kde musíme použít *tebe* (*tebe nezvolili, na tebe*), můžeme však zvolit nejen *mne*, ale i *mě* (*mne i mě nezvolili, na mne i mě*). Radíme vám: osvojte si pravidlo uvedené výše a na tvary zájmena *ty* přestaňte spoléhat.

město Liberec, obec Semice

V současné době se před zeměpisné názvy měst a obcí stále častěji předsouvají výrazy (*statutární*) *město* a *obec* (*město Liberec, statutární město České Budějovice, obec Semice*). Tyto výrazy plní dvojí funkci: buď naznačují druh (velikost) územní jednotky, nebo bývají součástí názvu obce nebo města jakožto právnické osoby. V prvním případě je lze vynechat; můžeme sdělit: *v obci Semicích došlo k havárii i v Semicích došlo k havárii*. Ve druhém je podle zákona č. 128/2000 Sb. v záhlaví všech listin, které „jsou vyhotoveny orgány obce a týkají se samostatné působnosti obce“, jejich užití závazné.

V záhlaví listin stejně jako v adrese je velké písmeno u prvního výrazu pochopitelně namístě. Abychom však psali tyto výrazy s velkým písmenem i ve větné souvislosti, musely by být součástí vlastního názvu. Po konzultaci s pracovníky z Odboru legislativy a práva Úřadu vlády ČR a Ústavu státu a práva AV ČR máme za prokazatelné, že název obce či města jakožto právnické osoby je totožný s názvem zeměpisným. Jmenuje-li se územní jednotka *Liberec, Zlín, Pardubice, Líbeznice, Vysokov*, vystupuje tímto jménem i v právnických vztazích; předsunuté výrazy *obec, město* se chápou jako jména obecná, jejichž funkcí je signalizovat druh právnické osoby, a proto se píšou s malým písmenem. S velkým písmenem píšeme pouze *Město Albrechtice, Město Touškov* a *Město Libavá*, kde je výraz *město* součástí vlastního zeměpisného názvu.

městská část a městský obvod

jsou podle zákona č. 128/2000 Sb. organizační jednotky města, které mají vlastní orgány samosprávy. Zatímco v běžné komunikaci píšeme a mluvíme o Praze 2, o Ostravě-Třebovicích nebo o Brně-Líšni (k psaní srov. [pomlčka a spojovník](#)), v úředních písemnostech se před vlastní jména umisťují výrazy *městská část, městský obvod*. Ty se však (stejně jako *obec, město* ve spojení s vlastními jmény) chápou jako jména obecná, druhová, a proto se ve větné souvislosti píšou s písmenem malým: *Obvodní úřad městské části Praha 2, internetové stránky městské části Brno-Líšeň, starosta městského obvodu Ostrava-Třebovice* (viz [město Liberec](#)).

městys

Přestože Slovník spisovné češtiny uvádí pouze měkké skloňování, Pravidla českého pravopisu připouštějí vedle skloňování podle vzoru „stroj“ také dubletní skloňování podle vzoru „hrad“: tedy ve 2. pádě j. č. městyse i městysu, v 1. a 4. p. mn. č. městyse i městysy, v 7. p. mn. č. s městysi i s městysy. Ať už zvolíte skloňování měkké, nebo tvrdé, v 6. pádě mn. č. doporučujeme podobu „městysech“, která v úzu převažuje.

ministerstva

Při psaní názvů ministerstev je potřeba zvážit, zda v konkrétním textu daný název plní funkci podstatného jména vlastního, nebo obecného. Velké písmeno je namísto tehdy, je-li užit plný, oficiální název v úředních dokumentech (dopisech, smlouvách, rozhodnutích, nařízeních apod.), např. *V žalobě proti Ministerstvu životního prostředí se uvádí, že...* Tam, kde jde spíše o vyjádření oboru činnosti, chápe se název ministerstva jako jméno obecné a mělo by se psát písmeno malé: např. *Tuto věc by mělo řešit ministerstvo životního prostředí, nikoli ministerstvo zemědělství; zdražení musí schválit ministerstvo financí.* Při vyjádření oboru činnosti se často užívá zkrácená podoba, např. *ministerstvo dopravy* místo *Ministerstvo dopravy a spojů (ČR)*. Ne vždy je ovšem snadné poznat, kdy dané spojení je vlastní jméno a kdy nikoli, a proto je třeba počítat s kolísáním, a tedy i s dvojitým způsobem psaní.

mlít, ale mlýn a mlynář

Pravopisná různost je v tomto případě dána historicky, rozdílným původem slov. České sloveso *mlít* vzniklo z praslovanského **melti* přesmyknutím hlásek *el* a zdloužením slabiky na *lé*; v ní se pak *é* zúžilo na *í*. Podobně např. z praslovanského **terti* máme v češtině *tříti*.

Naproti tomu hláskově podobné *mlýn* k nám přišlo ze staroněmecké podoby dnešního *Mühle* (která se do němčiny dostala z latiny). Tento pravopisný rozdíl respektujeme jako tradiční.

mravenečník,

kterého jste na našich stránkách už několikrát potkali, tu pobíhá z několika důvodů.

Stejně tak jako pro nás – pracovníky jazykové poradny Ústavu pro jazyk český – i pro Vás – návštěvníky internetových poradenských stránek – je i pro mravenečníka důležitý jazyk. Však ho také může mít dlouhý téměř 61 centimetrů a jedním líznutím sebere až 500 mravenců! Zatímco mravenečníci zřejmě dávají přednost jazyku co nejdelšímu a nejlepším, aby si smlsli na co největším počtu mravenců (za den jich může být i třicet tisíc), ten náš poradenský rád vymyslavá chybná písmenka v záplavách textů.

Základní informace o mravenečníkovi, které najdete v jakékoli všeobecné encyklopedii, mohou posloužit i jako malý pravopisný diktát k prověření našich znalostí mateřského jazyka.

Chcete si to vyzkoušet? Pak doplňte text v rubrice [Tip pro Vás](#). Pozor na *i – y*, velká písmena, zdvojené hlásky.

musí – musejí

K slovesům čtvrté slovesné třídy se vzory „prosí“, „trpí“ a „sází“ náležejí slovesa s kmenotvornou příponou přítomného času *-í*. (O slovesech patřících ke vzoru „sází“ viz [sázejí](#) a [sází](#).)

Podle tvaru třetí osoby *on musí* víme, že do čtvrté třídy zařadíme i toto sloveso. Třetí osoba singuláru obvykle uživatelům žádné problémy nečiní, zato třetí osoba plurálu ano. U tohoto slovesa váháme i nad infinitivem. Je správně *musí* jako *prosí*, nebo *musejí* jako *sázejí*? *musit* jako *prosit*, nebo *muset* jako *sázet*?

Ve čtvrté slovesné třídě najdeme několik sloves, která vytvořením dublet s nerozlišeným významem vyrovnávají kolísání mezi vzory *prosit* a *sázet*. Nejčastěji se setkáváme se slovesem *muset/musit*, značně frekventovaná jsou i slovesa *myslet/myslit* a *bydlet/bydlit*. Patří sem rovněž slovesa *šilet/šilit*, *hanět/hanit* a *kvílet/kvílit*, ale ta se vyskytují v našich projevech mnohem řidčeji. Ve třetí osobě plurálu považujeme za

naprosto rovnocenné tvary *musí/musejí, myslí/myslejí, bydlí/bydlejí*, obdobně i méně časté *šílí/šílejí, kvílí/kvílejí, haní/hanějí*.

nabiti dojmy

Podobně jako rozlišujeme dvojici sloves *dobít* a *dobýt* (viz [dobýt](#)), neměli bychom zaměňovat ani slovesa *nabít* a *nabýt*.

Nabýt s první osobou *nabudu*, hovorově i *nabydu*, znamená ‚získat, dosáhnout, stát se majitelem‘. Můžeme *nabýt jmění, nabýt určitého postavení v zaměstnání, nabýt sebedůvěry, nabýt dojmu, zákony nabývají účinnosti*. *Nabýt* rovněž znamená ‚zvětšit svůj objem, narůst‘: *těsto při pečení značně nabylo*.

Sloveso *nabít* znamená ‚natlouct, dát bití‘, můžeme *nabít zlobivému dítěti*; ale také ‚zarazit něco někam‘, ‚zatlouct hřebík do dřeva‘ nebo ‚napéčovat něco, doplnit nějakým prostředkem k dalšímu použití‘, například *nabít zbraň, nabít akumulátor, telefonní kartu* – odtud je také substantivum *nabíječka*: *příslušenství telefonu tvoří stolní nabíječka*. V expresivním vyjadřování se často používá sloveso *nabít* ve smyslu ‚velmi naplnit něčím, napéčovat, naplnit až k prasknutí, po okraj‘: *nabito* může být v kině nebo v dopravním prostředku, peněženka může být *nabitá penězi*. Rovněž v oblíbené větě školních diktátů *Vrátili jsme se z výletu nabiti dojmy* píšeme *nabiti*, protože vyjadřujeme, že jsme byli přeplněni dojmy, až k prasknutí plní zážitků.

náměstí Míru

V názvech veřejných prostranství se výrazy *třída, nábřeží, náměstí* píšou s malým písmenem (*třída Generála Píky, nábřeží Kapitána Jaroše, náměstí Míru*). Velké písmeno je v nich namístě jen tehdy, pojmenovávají-li stanici hromadné dopravy (stanice metra *Náměstí Míru*).

narkomani, supermani, barmani, demonstranti a jiní

Substantiva přejatá z angličtiny, němčiny, popř. z jiných jazyků, která končí na *-man*, skloňujeme podle vzoru „pán“. V 1. pádě plurálu mají základní koncovku tohoto jména, tedy *-i*: *barmani, gentlemani* i *džentlmeni, hastrmani, jazzmani* i *džezmeni, kameramani, narkomani, ombudsmani, pivotmani, rekordmani, showmani, supermani, toxikomani* atd. Jen u některých z nich se můžeme v úzu setkat vedle toho také s variantní koncovkou *-é*, např. *narkomané, toxikomané*, která sem proniká od jiných typů přejatých substantiv, a to např. od typu *akrobat, demokrat, diplomat, favorit* (zde jsou koncovky *-i* a *-é* rovnocenné, tedy *demokrati* i *demokraté, diplomati* i *diplomaté*), a od typu *jezuita, bandita, ateista*, kde se koncovka *-i* dnes pociťuje většinou sice jako rovnocenná s *-e*, ale v některých případech jako hovorová, s možným odstínem negativně hodnotícím: *jezuiti, banditi*. Bez vlivu není pravděpodobně ani typ *asketa, despota*, kde jsou podoby na *-i* rovnocenné s podobami na *-ové*: *asketi* i *asketové*. (Jiné typy přejatých substantiv mají pouze koncovku *-i*: *aspiranti, maturanti, studenti, demonstranti*.)

Podoby *^xnarkomané, ^xtoxikomané, ^xdemonstranté, ^xprotestanté, ^xkatecheté, ^xapoštolé, ^xkosmonauté, ^xskokané* volí mluvčí/pisatelé možná proto, že jim připadají „lepší, spisovnější“, možná i ze snahy zdůraznit nepřítomnost jakéhokoli negativního významového odstínu a z (nemístné) obavy, aby podoba na *-i* snad nebyla posluchačem/čtenářem vnímána jako hanlivá. Navíc je dobré si uvědomit, že tam, kde máme u domácích substantiv dvojice koncovek *-i/é, -i/ové*, mohou se jevit koncovky *-é, -ové* jako stylově vyšší; kontextově podmíněný může být rozdíl mezi *páni – pánové, muži – mužové*. Žádná jazyková příručka (slovník ani mluvnice) však neuvádí podobu na *-é* u

slov ^xnarkomané ... ^xskokané jako spisovnou variantu.

Někdy se objevují rozpaky nad přechylováním. Měli bychom připomenout, že ve slovech *narkoman*, *megaloman*, *pyroman*, *kleptomán* znamená prvek *-man* náruživce až šílenec (je řeckého původu a příbuzný se slovy *mánie*, *maniak*). Takový *-man* nepředstavuje pro přechylování žádnou překážku: *narkomanka*, *megalomanka*, *kleptomanka*. Někteří však neradi přechylují slova obsahující anglické (popř. německé) *-man* „muž“. Jenže i to se běžně děje, a to už po řadu desetiletí: *barman* k *barmanovi* zaznamenal už SSJČ (1960) – mimochodem: *bardáma* byl někdo úplně jiný (bavička hostů, jakási evropská obdoba gejši; říkávalo se jí také *animírka*). Zvykli jsme si ve sportu na *rekordmanky* a *pivotmanky*; při vzpomínce na *batmanky* by nás nevydělala ani *supermanka*.

na rozdíl od, na shledanou

Některá spojení předložky a podstatného jména je možno psát zvlášť i dohromady, např. z *počátku* i *zpočátku*, *k večeru* i *kvečeru*, *na příklad* i *například*. Jako dvě slova však stále píšeme: *na rozdíl*, *beze zbytku*, *v podstatě* a také *na shledanou* (stejně jako *na viděnou*, *na slyšenou*). Jste-li u podobných spojení na pochybách, zda je psát dohromady, nebo odděleně, nahlédněte do PČP. Pokud tam dané spojení nenajdete, píše se podstatné jméno zvlášť.

názvy veřejných prostranství začínající předložkou

V názvech ulic, nábřeží, sadů, zahrad a jiných prostranství, podobně jako v názvech domů, restaurací, lékáren, galerií apod., které začínají předložkou, píšeme s velkým písmenem také první jméno po předložce, například *Na Pískách*, *Ke Kamenici*, *K Vinici*, *Na Bukovině*, *Na Hrádku*, *K Blahobytu*, *K Višňovce*, *Na Drážce*, *K Olšině*, *Na Okrouhlíku*,
Na Hroudě apod.

Tento způsob psaní zavedla PČP 1993. Inovace sledovala cíl zjednodušit dřívější dvojí způsob psaní, které se řídilo poměrně složitou zásadou: Aby se byl mohl píšíci rozhodnout, zda napsat *Na Bukovině*, *Na Skalce*, anebo *Na bukovině*, *Na skalce*, musel vědět, jak pojmenování vzniklo. Musel například vědět, zda jde o pojmenování podle zaniklé osady *Bukovina*, *Skalka* – v tom případě bylo třeba psát *Na Bukovině*, *Na Skalce*, anebo o pojmenování podle přírodního útvaru, lesa nebo skály – pak bylo třeba psát *Na bukovině*, *Na skalce*. Takové historické znalosti lze u laiků, zejména u žáků základních škol stěží předpokládat; ani sekretářka, která píše denně desítky adres, nemůže trávit hodiny ověřováním historicky náležitých způsobů psaní.

Nový, jednotný způsob psaní má píšícím pomoci: nemusí už pátrat po původu pojmenování, což není vždy snadný úkol. V Praze jsou například ulice (psáno podle původního pravopisu) *Na horce* vedle *Na Horkách*, *Na černé strouze* vedle *Na Černé hoře*, *Na hřebenech* vedle *Na Hřebenkách*, *Na dědinách* vedle *Na Dědince*, *Na vinici* vedle *Na Viničkách*, *U kněžské louky* vedle *U Královské louky*, *U skalky* vedle *Na Skalce*. Pisatel z jiného konce Prahy, natožpak třeba z Písku, nemusí vědět, že *jezířka* jsou obecné jméno, ale *Rybníček* je název zaniklé osady, a že má tedy napsat ulice *V jezírkách*, ale *Na Rybníčku*. Od roku 1993 je pisatel pochyb ušetřen a napíše ulice *V Jezírkách*,
Na Rybníčku.

Tento způsob je závazný pro školy. Vzhledem k ostatní veřejnosti jej lze chápat jako doporučení, jehož nedodržování nelze nijak sankcionovat. Máme však už mnoho dokladů o tom, že uživatelé jazyka, a to jak jednotlivci, tak i veřejné instituce, si na nový způsob psaní zvykají a přijímají jej.

nejdelší české slovo

K mimořádně dlouhým slovům (a slovním tvarům) v češtině patří například tato:

<i>nejnezapamatovatelnější(ho)</i>	-	25	(27)	písmen
<i>nejneobhospodařovatelnější(mi)</i>	-	28	(30)	písmen
<i>nejneosamostatňovatelnější(mi)</i>	-	28	(30)	písmen
<i>nejnevykrytalizovatelnější(ho)</i>	-	29	(31)	písmen
<i>nejnerestrukturalizovatelnější(mi)</i>	-	32	(34)	písmen

Dovedli bychom zajisté vymyslet i delší slova a jejich tvary. Například v knížce M. Těšitelové a kol. *O češtině v číslech* (Academia, Praha 1987, s. 118) jsou uvedena slova:

<i>nejnezpravděpodobnostňovatelnější</i>	-	35	písmen
<i>nejzdevětadešateronásobitelnější</i>	-	36	písmen.

Ale ani o těch nelze s naprostou jistotou tvrdit, že to jsou právě ta nejdelší česká slova, a Ústav pro jazyk český těžko může „uznat“ některé slovo za absolutně nejdelší, i když je o to čas od času žádán. Je pro to několik důvodů. Především nelze vyloučit, že někdo vymyslí jiná, stejně dlouhá nebo ještě delší slova. Pokud totiž mermomocí chceme, jsme schopni utvořit různá extrémně dlouhá slova tak, aby neodporovala pravidlům české slovo tvorby a pravidlům ohýbání, a tvrdit, že jsou to česká slova. Ano, jsou, ale zároveň je nutno zdůraznit, že to jsou slova a slovní tvary utvořené uměle, tedy pouhé jazykové konstrukty. Taková slova jsou těžko vyslovitelná a mnohdy i obtížně srozumitelná. Ve skutečných jazykových promluvách, psaných nebo mluvených, jsou tím méně použitelná, čím jsou delší; jsou to jazykové kuriozity. Mohou být prostředkem recese a slovních hrátek. Spisovatel Stradický se například prohlásil za autora fiktivních knižních titulů *Astrologie dutosvěta* a *Orba nejneobhospodařovatelnějších polností*.

Podíváme-li se do databázi Českého národního korpusu, jak se skutečně užívá slovesa *obhospodařovat*, najdeme pět výskytů (1x *obhospodařovali*, 4x *obhospodařovaný*). Není doloženo ani jediné užití záporné (*neobhospodařovat*) a ani jedno užití přídavného jména *nejobhospodařovatelnější*.

Také slovo *čtvrthrst*, sestavené ze samých souhlásek, je utvořeno podle produktivního slovo tvorného modelu. Je dokonce možné si představit kontext, v němž bychom takového slova mohli užít, stejně jako si můžeme představit například kontext, v němž by mohlo být užito třeba slova *čtvrtpravda* – máme-li *polopravdy*, proč ne? Mluvíme-li v přeneseném významu o *hrsti fejetonů* či o *hrsti právě publikovaných veršů*, proč by nemohla vyjít další *půlhrst* – nebo *čtvrthrst*. Slovo hodnotíme jako možný okazionalismus. Mohlo by ho být eventuálně využito jako stylového prostředku humorného, právě pro jeho zvláštní, výlučně souhláskové složení. Svou délkou – jde o slovo devítisouhláskové – patří mezi „nej“ v češtině, ale stejně jako jiná dlouhá slova složená ze samých souhlásek má velmi omezené použití – kdo z nás někdy užil onoho známého „rekordního“ osmisouhláskového *scvrnkls* nebo kuriózního desetisouhláskového *čtvrtsmršť*?

nejoptimálnější

Tento superlativ se vytýká, ale také obhazuje už nejméně od let šedesátých. Nejde totiž jen o jakési „nej-nejlepší“, protože adjektivum *optimalis* (počeštěné jako *optimální*) nevzniklo přímo k *optimus*; je to vztahové adjektivum ke zpodstatnělému *optimum* „nejlepší (dosažitelný) stav“. Z pojetí, že ideál či optimum nebývají nikdy zcela dosažitelné, lze čerpat pro superlativ *nejoptimálnější* jisté oprávnění, totiž že by označoval něco, co se optimu nejvíc přibližuje, takže vztahové adjektivum by přešlo v jakostní (a ta se stupňují).

Na druhé straně stále platí, že pokud si chci zalyžovat, jsem s *optimálními sněhovými podmínkami* vrcholně spokojen a s podmínkami *nejoptimálnějšími* nebudu spokojen

^x*nejvrcholněji* (*vrchol* a *optimum* mají společný významový rys „špičkovosti“). Platí také to, že na rozdíl od výrazu *ideál* (vlastně ‚představa‘) je už ve výrazu *optimum* přece jen přítomen význam výběru nejlepšího z toho, co se nabízí a je hodnoceno. U původně vztahových, nověji jakostních adjektiv nevstupuje do hry jen přípona a její funkční přehodnocení, ale také významy obsažené ve slovtvorném základu a pravděpodobně i vzájemná souhra významů s řídicím substantivem. Hodnocení superlativů, které jsou zdánlivě nebo opravdu nelogické, je potom případ od případu různý: zatímco *nejvýběrovější máslo* by se těžko zbavovalo přechválenosti, na *nejvybranější způsoby* jsme vcelku zvyklí (bohužel spíš jen na ten výraz).

nemoc, pravomoc, velmoc

Skloňování těchto substantiv kolísá mezi vzory „kost“ a „píseň“. V 1., 3., 4. a 6. pádě plurálu se můžeme setkat s dvojími koncovkami: *veslařské velmoci* i *veslařské velmoce*, *nemoci* z *povolání* i *nemoce* z *povolání*, *veškeré jeho pravomoci* i *veškeré jeho pravomoce*, *veslařským velmocem* i *veslařským velmocím*, *nemocem* z *povolání* i *nemocím* z *povolání*, *o veškerých jeho pravomocích* i *pravomocích* atd. Přejít těchto podstatných jmen od původního skloňování podle vzoru „kost“ k vzoru „píseň“ je dosud neukončený a nerovnoměrný, jak pokud jde o jednotlivá slova, tak o jejich pádové tvary. Právě proto, že jde o velice dlouhodobý vývojový pohyb v českém tvarosloví, který se týká poměrně velké skupiny slov (zde jsme vybrali pouze tři příklady, které jsou předmětem častých dotazů v jazykové poradně), je obtížné zachytit v kodifikačních příručkách jeho nejsoučasnější stadium. V MČ 2 na s. 330 se výslovně píše, že „u jednotlivých jmen nelze stanovit pevné paradigma, kodifikovat tvar v té či oné podobě. Každé rozčlenění, které přináší kodifikační příručky, je třeba chápat podmíněně“. Navíc je třeba si uvědomit, že každá normativní příručka, i ta, která co nejvěrněji popíše stav v okamžiku svého vydání, právě od tohoto okamžiku začne zastarávat, protože úzus se vyvíjí dál. Například PČP 1999 uvádějí u slov *nemoc* a *velmoc* v 1. pádě plurálu pouze tvar *nemoci*, *velmoci*, u slova *pravomoc* uvádějí *pravomoci* i *pravomoce*, ale v úzu, jak ho reprezentuje ČNK, jsou v 1. pádě plurálu doloženy obojí podoby u všech tří podstatných jmen. Z materiálu ČNK se dále např. dozvídáme, že u slova *nemoc* stále ještě výrazně převažují koncovky podle vzoru „kost“ v 3. a 6. pádě plurálu: je doloženo 229 výskytů tvaru *nemocem* a jen 26 výskytů tvaru *nemocím*, 170 výskytů tvaru *nemocích* proti pouhým 18 výskytům tvaru *nemocím*. Naproti tomu u slova *pravomoc* se liší poměry v 6. pádě plurálu, kde ještě převažují tvary na *-ech* (22 výskytů) nad tvary na *-ích* (14 výskytů), od tvarů v 3. pádě plurálu, kde tvary podle vzoru „píseň“ už převážily: tvar *pravomocem* je zaznamenán v 18 případech, *pravomocím* v 51 případech. A konečně u slova *velmoc* jsou poměry v 3. pádě plurálu vyrovnané: 16 výskytů tvaru *velmocem* proti 15 výskytům tvaru *velmocím*; údaje o 6. pádě plurálu nelze považovat za spolehlivé pro celkově malý počet dokladů: *velmocech* 2x, *velmocích* 6x.

Důvod, proč se zde zabýváme slovy *nemoc*, *velmoc* a *pravomoc* do takových podrobností a uvádíme tolik čísel, je tento: Chceme na těchto konkrétních příkladech vysvětlit, proč je tak těžké dát jazykovým uživatelům jednoznačné a dostatečně obecné doporučení, jak slova přecházející od vzoru „kost“ ke vzoru „píseň“ skloňovat. Chceme-li, aby naše vyjadřování bylo dokonale v souladu se současnou normou, řídíme se tím, co je uvedeno v základních příručkách. Ve školním vydání PČP najdeme řešení pro většinu běžných podstatných jmen. Ale setkáme-li se v textech s určitými odchylkami, svědčícími o příklonu slov k vzoru „píseň“, nepovažujme je nutně za chybu, nýbrž za jeden z projevů dalšího vývoje češtiny.

neslabičné předložky

jsou v češtině čtyři: *k, s, v, z*. Upravujeme-li písemný dokument, radí nám PČP nepsat neslabičnou předložku na konec řádku, tj. například spojení *k mostu, s bratrem, v Plzni, z nádraží* psát celé na jeden řádek. Podobně se pokud možno píše na stejný řádek spojení zkratky rodného jména s příjmením, například *J. Novotný*, a spojení číslovky a následující značky, například *100 Kč, 10 kg, 50 %* apod. Typografické normy jsou ještě přísnější: podle některých je nepatřičné ponechat na konci řádku jakékoliv jednopísmenné slovo, tedy také *a, i, o, u*.

Nohavica, Pavlica a jiná jména na -ca

Mužská jména jako *Nohavica, Máca, Hlavica* sice skloňujeme podle vzoru „předseda“, ale píšeme *rád poslouchám písničky Jarka Nohavici; vím to od pana Máci; čtu fejeton Marka Hlavici*, protože *c* patří v češtině mezi tzv. měkké souhlásky. Je ovšem také pravda, že zatímco například tvary *Mášy, Kájy* bijí svou nesprávností do očí, tvary *Nohavicy, Hlavicy* se nám zdaleka tak nemožné nezdají. Ani tady není vysvětlení složité. V češtině je celá řada běžně užívaných slov cizího původu, v jejichž základu píšeme po hlásce *c* tvrdé *y* (*cyklistika, motocykl, cysta, cynik, cyklon, cyklus, cypřiš*), takže kombinace *c + y* není tolik překvapivá.

Stejná poučka o psaní měkkého *i* po *c* v pádových koncovkách platí i u podstatných jmen ženského rodu skloňovaných podle vzoru „žena“ – vlastních jmen jako *Lubica, Danica*, popř. obecného jména *skica*: ve 2. p. singuláru i v 1. p. plurálu bychom měli psát *Lubici, Danici, skici*.

Výjimkou jsou podstatná jména skloňovaná podle vzoru „hrad“: nespisovná *hecy, trucey, placy, kecy, frcy* i spisovná *tácy, puncy*; nověji k nim přibýly i *kibuc – kibucy* a *hospic*, který má v češtině tvrdé *i* měkké skloňování; srov. [hospic](#).

Pro psaní cizích vlastních a zeměpisných jmen je rozhodující výslovnost. Protože ve jménech jako *Lorca, Petrarca, Mallorca, Casablanca* vyslovujeme [*k*], píšeme v nich po souhlásce *c* koncovku *-y*: *Lorcy, Petrarcy, Mallorcy, Casablancy*. Máme zde ale ještě i druhou – dříve jedinou – možnost, která se uplatňuje hlavně u tradičně známých jmen. V tzv. nepřímých pádech můžeme psát v souladu s výslovností *Lorky, Petrarky, Mallorky, Casablanky* (viz [Balzac](#)).

Nové Město, Nová Ves, Újezd nad Lesy, Kostelec nad Černými lesy

Víceslovné názvy obcí a měst se píšou s velkými písmeny (*Nové Město, Kutná Hora, Hluboké Dvory*). Obsahují-li předložková spojení, píše se předložka vždy s malým písmenem. Následuje-li po ní pouze jeden výraz, píše se tento výraz s velkým písmenem bez ohledu na to, zda jde o jméno vlastní, nebo obecné, např. *Petrovice u Karviné, Rožnov pod Radhoštěm, Kostelec u Křížků, Újezd nad Lesy*. Stojí-li po předložce více výrazů a jsou-li jako celek vlastním jménem, píšou se stejně, jako by stály samy o sobě: *Nová Ves u Nových Karlovic, Albrechtice v Jizerských horách, Kostelec nad Černými lesy*.

obchod (s) něčím

Původní vazba ve starší češtině byla *obchod s něčím* podle toho, že obchodník se svým zbožím obcházal zákazníky: obcházal/chodil např. se stuhami. Později brusiči namítali, že jde o germanismus, a prosazovali *obchod něčím*. Námitka byla nesprávná jednak s ohledem na starší češtinu, jak jsme uvedli, jednak proto, že při shodě prostředků ve dvou jazycích nemusí vždy jít o jednosměrný vliv. Za správnou se uznává i bezpředložková vazba: *obchod zbožím smíšeným* i *obchod se smíšeným zbožím, obchod (s) uhlím, obchod (s) elektromateriálem*. Podoby bez předložky jsou staromilské, připomínají „staré dobré časy“ a ve spojení s elektromateriálem ap. jsou groteskní; zapovídat je však nelze.

Nově se šíří také *obchod čeho* (*obchod dřeva, velkoobchod vajec* ap.). Tuto vazbu nedoporučujeme: nevyjadřuje nic, co by se nedalo říct ustálenými vazbami.

objednavatel (objednávatel) i objednatel

Takzvané názvy činitelské s příponou *-tel* jsou utvořeny od nedokonavých i od dokonavých sloves, aniž to nutně vypovídá o jejich významu: *zakladatel* nemusí zakládat pořád – stačí, že jednou něco založil; naproti tomu *utěšitel* může utěšovat trvale. Zpravidla se jedna z podob ustálí, takže říkáme *odesílatel* (nebo *odesílatel*) *žádosti*, přestože ji neodesílal ani dlouho, ani opakovaně, a nevyužíváme substantivum **odeslatel*. Délka v zakončení *-avatel/-ávatele* kolísá: podle starých a mnohdy dosud pevných modelů se krátilo (dosud nemáme **zakládatele* ani **zadávatele*), ale vývoj po řadu posledních desetiletí směřuje k zachování slovotvorného základu včetně délek. Ještě PSJČ (1941–43) uvádí jen krátkou podobu *pronajímatel*; dnes užíváme podobu *pronajímatel* nebo *pronájemce*.

Pro toho, kdo objedná(vá), není ustálená podoba. Vid nerozlišujeme a podle PČP pokládáme za správné všechny tři podoby. Užívají se však různou měrou: ČNK dokládá podoby *objednatel* : *objednavatel* : *objednávatel* v poměru 82 : 91 : 1.

obsoletní

Latinskému *completus* odpovídá české *kompletní* – a podobně latinskému *obsoletus* (i anglickému *obsolete*) odpovídá *obsoletní*. Tuto podobu uvádí Slovník cizích slov L. Klimeše, zatímco ASCS uvádí podobu *obsoletní*; ta je sice zakončená tak, jak je tomu u velmi početné skupiny adjektiv (*transparentní, permanentní, kompetentní, evidentní*... – viz [ČNK](#), zadej **entní.**), ale předlohy těchto adjektiv jsou jiné (v latině adjektiva na *-ens*, 2. p. *-entis*, v západních jazycích na *-ent*).

Adjektivum *obsoletní* (např. *práce čerpá z obsoletních pramenů*) patří do té vrstvy slovní zásoby, kterou zná poměrně málo uživatelů češtiny. Chceme-li se vyjádřit srozumitelně a přímo, napíšeme, že *práce čerpá ze zastaralých pramenů*.

odbor, výbor, rada, oddělení...

...komise, předsednictvo, prezidium, kancelář, ředitelství, divize, závod, výbor, podatelna atd. – tato jména sama o sobě fungují jako obecná a píšou se s malým písmenem. Do r. 1993 PČP doporučovala malé písmeno i tehdy, když tvořila základ názvů, které pojmenovávaly složky jednotlivých organizací, institucí; mělo se tedy psát *úřad prezidia Československé akademie věd, stavební odbor Obvodního úřadu Praha 4* atd. PČP 1993 přinesla v psaní názvů organizačních složek jisté změny. Jednoznačný návod, u kterých z nich psát písmeno velké a u kterých malé, však neposkytuje. Jde totiž o názvy pojmenovávající útvary, které jsou co do velikosti a funkce velmi různorodé.

Mezi pojmenování, u nichž velké písmeno v praxi převažuje, patří názvy odborů, což je velmi rozšířené pojmenování částí různých, především státních institucí (ministerstev, městských a obvodních úřadů atd.), např. *Odbor školství Městského úřadu Litoměřice, Odbor integrace do Evropské unie Ministerstva dopravy a spojů*. S velkým písmenem se setkáváme i ve spojeních jako *Výbor legislativy Předsednictva vlády, Rada Zastupitelstva v Černošicích*.

S malým písmenem je obvyklé psát názvy obsahující výrazy *oddělení* (*studijní oddělení*

Vysoké školy ekonomické, osobní oddělení Agrostavu), stejně tak i názvy jako ředitelna, podatelna, mzdová účtárna, označující místo, kde se daná činnost vykonává.

odstřelovač (ne ostřelovač) – nebo střelec

Podobně jako se liší *ozbrojení* x *odzbrojení*, *pozemní* x *podzemní*, liší se také *ostřelovat* a *odstřelovat*:

ostřelovat znamená střílet na někoho nebo na něco z dálky, například *ostřelovat město*; toto sloveso nemá dokonavý protějšek (^x *ostřelit*);

odstřelovat je protějšek dokonavého slovesa *odstřelit*, tj. zastřelit někoho, něco (a tím odstranit), např. *surově odstřelovat zajatce*; myslivci *odstřelují zvěř*, v lomu se *odstřeluje skála*.

Od obou sloves lze příponou *-(a)č* utvořit podstatné jméno činitelské. Taková podstatná jména nejsou synonymní (jako nejsou synonyma *okysličovadlo* x *odkysličovadlo*, *odřezávací* x *ořezávací*), ale zachovávají význam svého základového slovesa. *Ostřelovač* by tedy měl být ten, kdo někoho nebo něco *ostřeluje*: střílí z dálky, ohrožuje cíl palbou; zásah sice nelze vyloučit, ale nemusí se ani předpokládat. Střelba není jednorázová, ale opakovaná, v dávce apod. – ostřelování města může trvat i dny a týdny. Zato *odstřelovač* své cíle střelbou likviduje, a to zpravidla jedním, přesně zacíleným výstřelem. Stejně slovo může také označit toho, kdo by odstraňoval dům nebo skálu, kdo by pracoval v lomu s trhavinami – ale přidržme se *sniperů*, u kterých vzniká pochybnost nad českým označením nejčastěji. *Sniper* [snajpr] je elitní střelec; má špičkovou zbraň s (infračerveným) dalkohledem apod., která je mu svěřena po speciálním výcviku. Měl by se nazývat *odstřelovač*.

Z normativních slovníků pouze jediný, a to SSJČ z 60. let, uvádí heslo *odstřelovač*, a to jako vojenský termín: střelec (z pušky) určený k *odstřelování* významných nepřátelských cílů. Při přípravě SSJČ byly všechny termíny rozsáhle a pečlivě konzultovány se specialisty příslušných oborů – termíny vojenské nevyjímaje. Je pravděpodobné, že někdo z autorů Vojenského terminologického slovníku byl také konzultantem, který stvrdil věcnou správnost výkladu v SSJČ.

Žádný z výkladových slovníků češtiny (PSJČ, SSJČ, SSČ) neuvádí heslo *ostřelovač*. Máme však zjištěno, že v tisku z 90. let *ostřelovači* nad *odstřelovači* převažují. Lze pro to shledat řadu vysvětlení. Jednak jsou normativní příručky právě v tomto případě na návod skoupé: heslo *odstřelovač* uvádí jen SSJČ. Zadruhé je tu výslovnost, která nemusí být zřetelná ani u profesionálů; ale jen z výslovnosti nelze pravopis odvozovat (srov. *o-* x *od-*, *po-* x *pod-*). Zatřetí: neuspěje-li sniper napoprvé, může se zdát, že z přesného *odstřelovače* se stal pouhým „*ostřelovačem*“; ale odborný vojenský termín pojmenovává snipera podle úkolu, jež má splnit – bez ohledu na to, jak může někdy akce vypadat.

Na základě excerptu tisku se podoba *ostřelovač* dostala i do publikace *Co v slovnících nenajdete* od Z. Sochové a B. Poštolkové (Portál, Praha 1994), která v redakcích doplňuje standardní kodifikační příručky.

Pokud nechceme nebo neumíme řešit dilema, zda onen člověk s puškou *odstřeluje*, nebo zda se mu daří jen *ostřelovat*, máme k dispozici bezpředponové substantivum *střelec*. S úspěchem se využívá jak v dabovaných filmech (délkou odpovídá slovu *sniper*), tak ve zpravodajství a označuje patologické jedince, záškodníky, teroristy i ozbrojence ze speciálních jednotek (a ovšem také střelce sportovní).

Odolena Voda

Název obce, založené kdysi „nad vodou“, je spojován se jménem českého rytíře *Odolena*, který žil ve 12. století. Kdybychom chtěli obec po onom rytíři pojmenovat dnes, nazvali bychom ji *Odolena Voda*. Úřední název obce *Odolena Voda* představuje z dnešního hlediska naprosto jedinečný a pro uživatele neprůhledný pojmenovací typ.

Rodné jméno *Odolen* neboli „ten, který odolal“ je staročeské a dnes se vyskytuje zřídka. Tvar *Odolena* je druhý pád tohoto podstatného jména, ale obě části můžeme skloňovat podle vzoru „žena“: *do Odoleny Vody, k Odoleně Vodě, přes Odolenu Vodu, v Odoleně Vodě,*
za
Odolenou
Vodou.

Podrobnější výklad najdete v knížce Aleny Polívkové *Naše místní jména* (Praha, Academia 1985, s. 37).

on, ona, ono

U tohoto zájmena je třeba se zmínit především o tvarech 2. a 4. pádu rodu mužského a středního. Druhý pád obou rodů má tři tvary: *ho* (nestojí na začátku věty), *jeho, jej*, po předložce (bez) *něho, něj*, např. *jeho/jej* (spolužáka, výkopu, dítěte) *jsem si opravdu nevšiml; opravdu jsem si ho/jej nevšiml; tebe jsem si všiml, zato jeho ne.*

Ve 4. pádě musíme rozlišovat, zda jde o rod mužský životný, nebo neživotný, nebo střední:

rod mužský životný	rod mužský neživotný	rod střední
jeho/něho	jej/něj	je/ně
jej/něj	ho	jej/něj
		ho

Po některých předložkách lze užít v rodě mužském i silně knižní tvar *-ň* (*proň, zaň, naň*).

V rodě ženském je skloňování podstatně jednodušší: čtyři pády (2., 3., 6., 7.) mají tvary *jí* (po předložce *ní*), pouze jeden pád (4.) má tvar odlišný délkou samohlásky *i*: *ji, pro ni*.

Tvary *něho, něj, něho, němu, něm, ním, ní, ni, nich, nim, nimi* se – jak jsme upozornili – užívají po předložkách. To beze zbytku platí o předložkách původních, vlastních. Převažují i po předložkách nepůvodních, nevlastních (tj. po předložkách, které od původu předložkami nejsou, ale vznikly z jiných slovních druhů, např. *kvůli, kromě, uprostřed, mimo*): ČNK zaznamenává např. 70x *kromě nich* a pouze 1x *kromě jich*, 240x *kvůli nim*, 1x *kvůli jim*. Poněkud jiný poměr shledáváme u zájmených tvarů po předložce *díky*: 45x *díky jemu* – 140x *díky němu*, 14x *díky jí* – 112x *díky ní*, 54x *díky jim* – 103x *díky nim*.

operátor

Pojmenovává-li slovo *operátor* osobu vykonávající nějakou činnost, profesi, je životné: *telefoničtí operátoři, letoví operátoři, počítačové operátoři* (často *operátorky*), *operátoři pošt, radaroví operátoři, operátoři policie, chemici-operátoři*. Životné je též slovo *operatér*, mn. č. *operatéři*, užívané ve významu chirurg (popř. dříve ve významu promítač v kině) a převzaté prostřednictvím francouzštiny.

Pojmenovává-li nikoli osobu (jednotlivce), nýbrž firmu (společnost) provozující veřejné komunikační síť a poskytující veřejné telekomunikační služby (u nás například T-Mobile,

Oskar nebo Eurotel), zachovává životnost. To má důsledky i pro pravopisnou shodu podmětu s přísudkem. V novinách se dočteme například, že *operátoři i ostatní subjekty požádali o přidělení licencí* a v návodu k používání mobilního telefonu je popsáno, co všechno záleží na *operátorovi, jehož služeb klient využívá*. Současně se slovem *operátor* v tomto významu se objevují také české ekvivalenty. Například v zákoně o komunikacích z roku 2000 slovo *operátor* nenajdeme (místo toho se píše o *provozovateli a poskytovateli*), ale v jiných oficiálních dokumentech se naopak dává slovu *operátor* přednost. Užívání slova *operátor* není ještě zcela ustáleno. Teprve budoucí vývoj ukáže, zda je zde potřebné a výhodné.

V matematice, logice, v genetice a ve výpočetní technice je *operátor* vždy přesně definovaný termín. V logice je to výraz určující rozsah platnosti tvrzení o určitém předmětu, zatímco v genetice je to gen řídící skupinu strukturních genů. V odborných významech jde vždy o podstatné jméno neživotné, například *operátory jsou geny řídící skupiny strukturních genů a tvoří s nimi operony*.

K neživotným podstatným jménům patří také *manažer* a *správce*, pokud označují programy spravující počítačové systémy. První pád plurálu zní *manažery, správce* (srov. *průvodce po Itálii uvádějí, že Neapol...*).

Oslo

Hlavní město Norska, které Norové vyslovují [uslu], skloňujeme takto: jedu do *Oslo*, vlak se blíží k *Oslu*, navštívil jsem *Oslo*, hovořili jsme o *Oslu*, porovnáváme naše město s *Oslem*. Prohlížíme si *osloskou* nebo *oselskou* radnici.

oslovování církevních hodnostářů

Oslovování církevních hodnostářů je pevně vázané tradicí a etiketou. V knize "Písemnosti v našem životě" od J. Krause a J. Hoffmannové (Fortuna, Praha 1996, 2005) se můžeme dočíst, že hlava katolické církve je oslovována titulem *Vaše Svatosti* nebo *Svatý Otče* (v adrese se pak píše *Jeho Svatost papež Benedikt XVI.*). Ke kardinálovi se obracíme prostřednictvím titulu *Eminence* (*Vaše Eminence*), v adrese *Jeho Eminence*, popř. *Jeho Eminence nejdůstojnější pán* (křestní jméno) *kardinál* (příjmení). Arcibiskupovi a biskupovi patří oslovení *Excelence* (*Vaše Excelence* nebo *Vaše Excelence pane arcibiskupe*), v adrese *Jeho Excelence pan arcibiskup*. Preláti a kanovníci se oslovují *Vaše Milosti*, popř. ještě dalším titulem, např. *Vaše Milosti nejdůstojnější pane preláte* (*děkane, probošte*), ostatní hodnostáři pak např. *Vážený pane faráři, kaplane, děkane*. Biskupové evangelické církve se oslovují *Vážený pane biskupe* (v adrese *Vážený pan biskup...*), obdobně i další hodnostáři (*Vážený pane faráři, Vážená paní farářko* apod.).

osvědčení o technické způsobilosti výrobku, potvrzení pojišťovny...

... *záruční list, dohoda o provedení práce, smlouva o koupi domu, zápis ze zasedání vědecké rady* – všechny tyto názvy označují jistou písemnost různého rozsahu. Nahlédnutím do úředních dopisů si lze snadno ověřit, že nejeden pisatel u nich volí velké písmeno, např. *Naše společnost uzavřela Úvěrovou smlouvu s bankou, která si stanovila podmínku uzavřít Dohodu o vinkulaci pojistného plnění z pojistné události. Tuto dohodu včetně Potvrzení pojišťovny Vám zasíláme v příloze*. Jde však skutečně o vlastní názvy, a je tedy náležité psát je s velkým písmenem?

PČP uvádějí mezi typy vlastních jmen také pojmenování dokumentů; v příkladech nalézáme *Dekret kutnohorský, Zlatá bula sicilská, Listina základních práv a svobod*. Z těchto příkladů je patrné, že jde o pojmenování skutečně jedinečných dokumentů. Názvy jako *dohoda o provedení práce, osvědčení o technické způsobilosti výrobku, záruční list* a mnohé další však označují pouze druh písemnosti; chápeme je proto jako obecné, a měli

bychom je psát s písmenem malým. K psaní velkého písmene patrně svádí to, že tyto názvy tvoří záhlaví, kde pochopitelně je velké písmeno namístě. Argument některých uživatelů češtiny „ale vždyť se tak smlouva (dohoda...) jmenuje“ neobstojí. Průkaz totožnosti se také jmenuje *občanský průkaz*, průkaz umožňující vycestovat za hranice *cestovní pas*, děti získávají během školní docházky na konci roku doklad, který se jmenuje *vysvědčení*, a tak bychom mohli pokračovat dál. I tyto názvy označují druh průkazu nebo dokladu a píšou se s písmenem malým.

oxid

píšeme s měkkým *-i-* již téměř čtyřicet let. Na tomto způsobu psaní, obvyklém v té době např. v angličtině a ruštině, se v r. 1960 dohodla názvoslovná komise Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii. Tím posílila systémovost chemického názvosloví (*oxid – jodid, bromid, chlorid, oxidace, peroxid*). Slovo tvorný prvek *oxy-* píšeme však s *-y-* (*oxygen, oxychlor, kyselina deoxyribonukleová...*).

pán – pan

Krátkou podobu používáme v kombinaci s příjmením, popř. se jménem a příjmením: *Stál tam nějaký pán, možná pan (Jiří) Novák*. V adresách se může zachování tohoto prostého pravidla zdát sporné, protože titul *Vážený pan* a jméno *Jiří Novák* stojí na zvláštních řádcích. Kromě toho existoval staletý zvyk oslovení zdvojit a krátkou formu volit až bezprostředně před jménem: ještě v prvorepublikovém filmu *Lízín let do nebe* (1937)

	můžeme	vidět	adresu
<i>Blahorodý</i>			<i>pán</i>
<i>pan</i>	<i>Dr.</i>	<i>P.</i>	<i>Nečas</i>
<i>školní</i>			<i>inspektor</i>
<i>v</i>			<i>Praze</i>

Takový způsob neodpovídá dnešním zvyklostem v psaní adres, jak je zachycují vzorníky obchodní a jiné korespondence: dnes bychom napsali

<i>Vážený</i>			<i>pan</i>
<i>dr.</i>		<i>P.</i>	<i>Nečas</i>
<i>školní</i>			<i>inspektor</i>
<i>Praha</i>			

– samozřejmě pokud by stačila neúplná adresa.

I tehdy, stojí-li oslovení samo na prvním řádku adresy, chápe se tedy jako užití před jménem a uvádí se v podobě *Pan, Vážený pan*.

pátým pádem oslovujeme

Zdá se vám to samozřejmé? Jako poučka snad, ale každodenní praxe svědčí o tom, že oslovování typu *pane Novák* je přinejmenším velmi rozšířené.

Ojediněle může být nominativ ve funkci vokativu jedině možný (*holka*, nikoli **holko*), jinde by byl naopak naprosto nečeský: tak třeba *Věru* nebo *Frantu* oslovujeme *Věro, Franto* (nikoli *Věra, Franta*). Familiární a lidové je oslovení *tet(k)a*, spisovné a zdvořilé jedině *teto*. Při samostatném použití oslovujeme jedině *pane, mistře, šéfe*, přestože v obecné češtině slyšíme kombinace *pane mistr, pane šéf*. Tvar prvního pádu v platnosti pátého je ojediněle doložen také jako archaický a básnický (*holahou, halou, vzácná moje zvěř, nespasí tebe pole ani keř* Erben). U příjmení je však první pád místo pátého příznakový: např. je příznačný pro židovské prostředí (v anekdotách je zásadně podoba *pane Kohn*, doprovázená nepřechýlenou *paní Pollack/Roubíček* a onikáním) nebo pro prostředí vězeňské, vojenské ap. (*Kudlásek, jedu jedu, dyž mam rajóny*) a vůbec pro

lidový jazyk (pozdrav pámbu, pane Randák).

Úbytek prestiže korektního (spisovného) vyjadřování a obliba spontánního vyjadřování „bez stylizace“ jsou dvě z příčin úbytku vokativů v mluvených projevech, zejména v každodenní komunikaci nebo při méně formálním moderování. Proč ne: neberme lidem důžiny (a neformální vyjadřování), ale nezapomínejme, že k jistým příležitostem patří kravata (a korektní spisovná čeština). V psaných projevech, zejména v úřední korespondenci, nadále hodnotíme oslovovací nominativ jako nevhodný, familiární až nízký, nezdvořilý, a pokud jde o kombinaci typu *Vážený pane Novák*, kterou by mnozí tak rádi nejen říkali, ale i psali, hodnotíme ji jako neústrojnou, spojující zdvořilost (*vážený*) s nedostatkem zdvořilosti.

Třetí příčina je v tom, že tvoření vokativu není u všech příjmení bez potíží a stěží by se dalo automatizovat (např. pro hromadné zasílání korespondence). Pro takové případy stačí uvést jméno v adrese a jako oslovení použít jen *Vážený pane*. Ale povězme si aspoň o čtyřech úskalích:

- U nepočestěných německých jmen na *-er*, zvláště jsou-li jejich nositeli cizinci, ponecháváme *e* a neměkčíme (*Schneider: pane Schneidere, Weizsäcker: pane Weizsäckere*, ale *Šnajdr: pane Šnajdre* i *Šnajdre*).
- U domácích jmen na *-ec* se měkčení můžeme vyhnout volbou jiné koncovky: *Rožec: pane Rožče* zní až archaicky, jakkoli má oporu v *pane Němče*; nabízíme *pane Rožci* (a snad i *pane Němci*), podobně jako říkáme *Švec: pane Šveci*.
- Cizí příjmení končící v písmu i ve výslovnosti na zadní samohlásky, např. *Rousseau (Poe, Néhrú)* skloňujeme sice *Rousseaua (Poea, Néhrúa), Rousseauovi (Poeovi, Néhrúovi), Rousseauem (Poem, Néhrúem)*, ale ve vokativu se spokojíme s *pane Rousseau (Poe, Néhrú)*: vždyť by sotvakdo řekl [*pane rusóe, poue, néhrúe*].
- Příjmení *Skřivánek* se skloňuje podle vzoru „pán“ (*pana Skřivánka*), ale vokativ je *pane Skřivánku*, stejně jako např. *tajemník, tajemníka: pane tajemníku*.

Paraguay, Uruguay

Při zařazování vlastních jmen cizího původu k jednotlivým vzorům je ve většině případů rozhodující zakončení ve vyslovované podobě. Obě jména mají v psané podobě sice *-y*, ale to se vyslovuje jako [j], a protože jsou rodu ženského, nelze je přiřadit k jinému vzoru než ke vzoru „píseň“ (stejně jako např. *tramvaj, ranvej*). Při skloňování připínáme koncovky za *-y*: 2. p. *Uruguaye, Paraguaye*, 3. a 6. p. *Uruguayi, Paraguayi*, 7. p. *Uruguayí, Paraguayí*. Stejně skloňujeme i název známé newyorské ulice *Broadway*.

p. f., P. F. – P. S.

Tak mají podle ASCS vypadat zkratky užívané na novoročních přáních (*pour féliciter* je francouzsky ‚pro štěstí‘) a pro označení dodatku k dopisu (latinsky *post scriptum* ‚po napsání‘). Slovník nám nabízí varianty, které by se nepletly např. s feníkem (pf, z něm. Pfennig), s právnickou fakultou (PF) nebo s pěveckým sborem, plaveckým stadionem či pohraniční stráží (PS).

Praxe je nicméně pestřejší, protože graficky zpracované „pé ef“ na novoročenkách nezřídka na tečky rezignuje a v soukromých dopisech si stejně každý psává, jak chce. Pravda je, že v novoročním období člověk jen výjimečně očekává zvěsti o právnické fakultě a v listě pod podpisem by se nenadál doložky pohraniční stráže.

pí

Pí je zkratka výrazu *paní*, a jak nadpis prozrazuje, za touto zkratkou se tečka nepíše: *obratte se na pí Šaldovou*. Ten, kdo namísto *pí* užije pouhé *p*, ovšem s tečkou (*p.*), chybu neudělá, zvolí však zkratku méně obvyklou.

plech-ách, šach-ách

V rukopisném retrográdním rejstříku k SSJČ, v němž jsou hesla řazena „pozpátku“ (*a, ba, baba, léčba...*), je doloženo přes 400 maskulin na *-ch*. Většina z nich má v 6. pádě plurálu koncovku *-ích*, která vyžaduje měkčení předcházející souhlásky: *běloch, hroch, padouch, povrch* atd. Výjimky jsou dvě: *šachy – šachách, plechy – plechách*. První má pravděpodobně důvody související s hláskovou skladbou slova. Je doloženo, že již ve staré češtině kolísala původní podoba *šašiech* s podobou dnešní, která zabraňuje opakování souhlásky *š* ve slově. Tato podoba, *šachách*, nakonec zvítězila. Druhá výjimka má zřetelný důvod významový – vyhnout se interferenci s podstatným jménem ženského rodu *pleš*.

U několika substantiv jsou možné dvojí koncovky bez významového rozlišení: *duch – duších i duchách, vrch – vrších i vrchách*. Významově rozlišující však je *Čech – o Češích, Čechy – o Čechách*.

Koncovka *-ách* proniká do psaného spisovného úzu jen velmi pomalu. Nahlédnutím do ČNK jsme zjistili tyto frekvenční poměry *-ích/-ách*: *běloch 7:0, cech 8:1, kolouch 1:0, padouch 6:0, vzdech 2:0, slech 0:2, vrch 152:20, vrtoch 4:0, vzruch 9:0, dech 9:0, arch 127:0, výbuch 140:0, povrch 153:0, živočich 50:1, úspěch 798:0*. V nespisovných projevech se s koncovkou *-ách* setkáváme ještě častěji.

poly- a poli-

Oba slovtvorné prvky jsou řeckého původu a zachovávají podle řečtiny rozdíl mezi *jotou* a *psilonem*.

V protikladu k *mono-* (‘jeden’) vyjadřuje *poly-* mnohost: *polymery* vznikají mnohokrát opakovaným spojováním molekul v makromolekuly, *polygamie* je mnohoženství, *polyfunkční* je mnohofunkční, *vícefunkční*.

Naproti tomu *poli-* se vztahuje k *polis* ‘město’. Pro bující velkoměsto a pro vizi ‘světoměsta’ se v posledních letech ujímá výraz *megapolis* (ASCS zaznamenává starší, ale dosud užívanou podobu *megalopole*); historicky příbuzná jsou také slova *politika* – vzpomeňme na řecké městské státy, kde *polis* znamenala také ‘obec, stát’ – a *policie*.

Píšeme *poliklinika*. Byla totiž pojmenována jako ‘městská/obecní klinika’.

pomlčka a spojovník

Známa ‘pomlčková válka’ o Česko-Slovensko byla, odborně řečeno, sporem o spojovník. Typografové sice mají ještě podrobnější dělení (nejkratší je spojovník čili *divis*, následují polodlouhá, tzv. půlčtverčiková, a dlouhá čtverčiková pomlčka čili *tiret*), ale rozdíly se v jazykové praxi stírají, takže ASCS zaznamenává slovo *tiret* jako synonymní se slovem *divis*. Ne každý, kdo píše na počítači nebo vytváří webové stránky, umí a chce oba znaky rozlišovat. (Pokud Vás zajímá, jak jsme v jazyku HTML zapsali dlouhou pomlčku, zobrazte si zdrojový kód; v textových editorech je třeba najít možnost vkládat znaky, nejlépe podle jejich číselné hodnoty.) Přesto i PČP rozlišují dlouhou pomlčku – oddělenou zpravidla mezerami – od krátkého spojovníku – (v některých funkcích zvaného rozdělovník) psaného bez mezer.

Pomlčku bez mezer používáme pro rozsah (viz níže); jinak ji oddělujeme mezerami, ať

signalizuje odmlku (*Ale to přece -*), vyznačuje vsuvku (*A ted' - aspoň podle mě - to nejdůležitější*) nebo spolu se začátkem odstavce označuje začátek přímé řeči (*- Kam se chystáš?* zeptala se).

Spojovník používáme při dělení slov na konci řádku, na konci slov, která mají pokračování jinde (*dvou- a třílůžkové pokoje*), a u složenin vyjadřujících podvojnost nebo vzájemnost (*Gabriela Beňačková-Čápková* (dlouhou pomlčkou lze odlišit případy, kdy jde o dvě osoby: *tandem Spielberg-Svěrák*); *Frydek-Místek*; *česko-polské vztahy*; srov. [trestněprávní](#) : *kulturně-historický*). Pokud se takový spojovník ocitne na zlomu řádku, opakuje se: *česko-|polské*; podobně *není-|lí*.

K psaní měst a jejich částí: Při psaní *Praha 10-Zahradní Město* vzniká podivné uskupení *10-Zahradní*, poněkud připomínající názvy chemických látek (např. *1-fenyl-2,3-dimethyl-4-isopropylamino-5-pyrazol*). Raději tedy pišme *Praha 10 - Zahradní Město*. Důsledné by bylo psát také *Praha - Dejvice*, ale jsou-li obě složky jednoslovné, lze se smířit i s úspornou podobou *Praha-Dejvice*, jak radí PČP.

Udáváme-li rozsah, odpovídá slůvku *až* v tisku dlouhá pomlčka bez mezer: *oběd 12.00–12.45*; *návštěvní hodiny: květen–září 9–17, říjen–duben 9–16*; *cena 770–1290 Kč*; *trasa Praha–Liberec* a při víceslovných *Praha – Hradec Králové, strana 16–24, v letech 1841–1904* (pro psaní uvádí ČSN 01 6910 znak s mezerou). Při grafickém zpracování vývěsních tabulí, ceníků apod. lze tolerovat i pomlčku s mezerami; naopak pro úsporu místa (např. na vizitkách) krátký spojovník.

pořadí titulů uváděných před vlastním jménem

Otázku, zda psát *Ing. JUDr. Jan Novák*, nebo *JUDr. Ing. Jan Novák*, neřeší žádný zákon, norma či vyhláška. Pokud jedinec vystudoval dvě vysoké školy a získal tak dva tituly – v tomto případě jsou rovnocenné tituly (uvádíme je ve zkratkách): *Ing. a Mgr.*; *Ing. a JUDr.* (*PhDr., RNDr., ThDr., PaedDr., PharmDr., MVDr.*), též *Ing. arch. a Ing.*; *Mgr. a JUDr.*, bývá zvykem, že před vlastním jménem stojí ten titul, který získal absolvent jako první. *JUDr. Ing. Jan Novák* tedy nejprve absolvoval studium na vysoké škole technického nebo ekonomického směru a obdržel titul *inženýr*, poté vystudoval právnickou fakultu a po ukončení doktorského studia mu byl udělen titul *JUDr.* Dále je obvyklé, že nižší tituly se vynechávají – za nižší se např. považuje titul *bakalář* (ve zkratce *Bc.*) – ve srovnání s titulem *Mgr.* či *Ing.*; *Mgr.* ve srovnání s *JUDr.* (*PhDr.* atd.). Je tedy běžné psát: *Mgr. Jan Novák* (nikoli *Mgr. Bc. Jan Novák*), *PhDr. Jan Novák* (nikoli *Mgr. PhDr. Jan Novák*). Podoby *Mgr. JUDr. (PhDr. atd.) Jan Novák* nebo *JUDr. Mgr. Jan Novák* by měly naznačovat, že nositel těchto titulů vystudoval právnickou fakultu a ještě např. filozofickou (pedagogickou). Možné je i to, že člověk vystudoval dvě různé fakulty (např. filozofickou a matematicko-fyzikální) a na každé z nich obdržel titul *Mgr.* Pokud by šlo na uvádění obou titulů, bylo by vhodné mezi obě zkratky vsunout spojku *a*, popř. latinské *et* (verze *Mgr. Mgr. Jan Novák* by totiž vzbuzovala dojem, že jde o písařskou chybu).

potenciální

Chceme-li vyjádřit, že je něco možné, uskutečnitelné, eventuální, můžeme jako synonymum užít i přídavné jméno potenciální: *předkládáme klientovi své potenciální požadavky*; *vyčerpání všech potenciálních možností vědy*; *zkrášlila okolí pro potenciální kupce*. SSJČ i ASCS nabízejí ještě i řidší podobu potencionální: *skuteční i potencionální obchodní partneři*, ale ta se v praxi – zvláště v psaných projevech – uplatňuje poměrně zřídka.

Přídavná jména na *-onální* jsou – v češtině stejně tak jako v západních jazycích (*-onal/-onell* apod.) – namísto tehdy, je-li východiskem latinské substantivum na *-o*, 2. p. *-onis* (*professio: profesionální, regio: regionální, ratio: racionální, emotio: emocionální, institutio: institucionální, proportio: proporcionální, dimensio: multidimenzionální*). Je-li

však východiskem latinské substantivum na *-ntia*, jsou adjektiva zakončena na *-iální* (*differentia: diferenciální, existentia: existenciální, potentia: potenciální*).

práce

Tvary *pracem, pracech* jsou nesprávné. Podstatné jméno *práce* se skloňuje podle vzoru „růže“, nikoli „kost“; správně je tedy *pracím, pracích*.

pravidla českého pravopisu

Ústav pro jazyk český není autorem webové stránky s adresou www.pravidla.cz. Upozorňujeme, že neodpovídáme za informace o českém pravopisu, tvarosloví aj. na této adrese. Otázka, zda se na internetu objeví Pravidla českého pravopisu Ústavu pro jazyk český, souvisí se složitou problematikou nakladatelských a autorských práv. Tyto otázky se v současné době řeší..

prosím

Toto slůvko, vyjadřující zdvořilost, ve větě většinou funguje jako vsuvka. Podle současných interpunkčních zásad se může, ale nemusí oddělovat z obou stran čárkami; lze tedy napsat: *Odpovězte nám, prosím, do tří dnů* i *Odpovězte nám prosím do tří dnů*. Psaní bez čárek je neutrální, psaní s čárkami může signalizovat důraz na slově *prosím*.

prostor(a)

Je-li toto slovo užito ve významu ‚prostředí blíže vymezené‘, tedy nějak ohraničené (např. *všechny kancelářské prostory v této budově*), lze v jednotném čísle užít tvar *prostor* (rod mužský) i *prostora* (rod ženský) a tomu odpovídá i dvojí skloňování; je proto možné *do prostorů* i *do prostora, k prostorům* i *prostorám, v prostorech* i *prostorách* atd.

protežovat

znamená ‚podporovat svým vlivem, prosazovat, chránit, dávat někomu nebo něčemu přednost ke škodě někoho nebo něčeho jiného‘. Slovo je převzato z francouzštiny (*protéger*), původ má v latině. Latinské *protegere* (které dobře známe ze slova *protekce*) znamená ‚chránit‘. Dříve se (podle francouzštiny) užívala i podstatná jména *protežér* s významem ‚ochránce, přímluvce‘ a *protežé* ‚chránělec‘.

Sloveso *protežovat* se často nesprávně zaměňuje výrazem *protěžovat*. Setkáváme se pak s větami *Tato forma patří ke státům protěžovaným. Radní chtěl protěžovat svou firmu.* Ovšem *protěžovat* se nám může třeba velký batoh nebo taška s nákupem – toto sloveso by vyjádřilo méně užívaný nedokonavý protějšek k *protížit se* a znamenalo by ‚stávat se při dlouhém nesení příliš těžkým‘.

Přestože slova i činy upřednostňovaného člověka mají v očích jeho ochránce a podporovatele větší váhu než skutky ostatních lidí, měli bychom setrvat u podob *protežovaný člověk, protežovat* – anebo užít jiného výrazu.

předseví si

Sloveso *předseví si* má tvary stejné jako bezpředponové sloveso *vzít*, tedy v minulém čase *předsevíval (jsem) si*, přítomné tvary (které u dokonavých sloves vyjadřují budoucí děj) jsou *předsevízmu si, předsevízmeš si, předsevízme si*. Běžné je také podstatné jméno *předsevízení*.

přechylování

Přechylování příjmení v češtině, tj. odvozování ženských podob příjmení z příjmení mužských, a to příjmení domácího i cizího původu, nevyplývá z rozhodnutí jazykovědců, nýbrž z povahy českého jazykového systému, z potřeby začlenit ženská příjmení do mluvnického systému češtiny. Přípona *-ová* (případně *-á*) totiž umožňuje jednoznačně informovat, že pojmenovávanou osobu není muž, nýbrž žena, a dále – to je velice důležité – umožňuje příjmení skloňovat (nepřechýlené ženské příjmení v češtině skloňovat nelze). Právě pro tyto výhody je přechylování dávno vžitě ve všech sférách jazykové komunikace včetně novin a časopisů. Výhody jsou zřejmé všude tam, kde se jméno uvádí v jakémkoli souvislém textu (ve větě), zvláště tam, kde se uvádí pouze příjmení osoby, popř. příjmení a iniciála křestního jména, dále tehdy, je-li křestní jméno pro českého čtenáře neobvyklé a nemá-li uživatel jistotu, zda je to pojmenování mužské, anebo ženské, a všude jinde tam, kde z kontextu není pohlaví osoby jednoznačné.

Přechylování je jev tak starý jako příjmení sama. M. Knappová v knížce *Příjmení v současné češtině* (AZ KORT, Liberec 1992) uvádí doklady zápisů přechýlených příjmení z 15. a 16. stol. Pokud jde o přechýlená příjmení cizího původu, uvádí autorka zajímavé doklady z Ottova slovníku naučného, např. *S. Lagerlöfová, B. Ringová, M. R. Rinehartová*.

Co se týče právní úpravy tohoto problému, matriční zákon z 18. března 2004, uvádí v § 69 o přechylování ženských jmen toto:

1. Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice.
2. Při zápisu uzavření manželství lze na základě žádosti ženy, již se uzavření manželství týká, uvést v matričné knize příjmení, které bude po uzavření manželství užívat, v mužském tvaru, jde-li o (a) cizinku; (b) občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině; (c) občanku, jejíž manžel je cizinec; (d) občanku, která je jiné než české národnosti.
3. Při zápisu narození dítěte lze na základě žádosti rodičů uvést příjmení dítěte ženského pohlaví v mužském tvaru, je-li dítě (a) cizincem; (b) občanem, který má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině; (c) občanem, jehož jeden z rodičů je cizincem; (d) občanem, který je jiné než české národnosti.

přídavná jména přivlastňovací

Ve spojeních jako *Pavlovi kamarádi, Čapkovy pohádky, maminciny dobré rady, do Vodičkovy ulice* píšeme v koncovce adjektiva měkké *i* jedině tehdy, jestliže se vztahuje k substantivu rodu mužského životného v 1. (5.) pádě plurálu, např. *Jirkovi rodiče odjeli na chatu*. Ve všech ostatních případech je náležité tvrdé *y*, např. *po dlouhé době jsem viděl Jirkovy rodiče*. Totéž pravidlo platí i při obráceném slovosledu: děti *Novákovy*, sourozenci *Královi* (ale: potkal jsem sourozence *Královy*), sestry *Dvořákovy*, viděl jsem manžele *Nedělovy*.

Tvary *Novákoví, Královi, Nedělovi* plní i funkci podstatných jmen; pak označují rodinu jako celek. Měkké *i* v koncovce je namísto opět jedině tehdy, jestliže je tento tvar užit v 1. (5.) pádě plurálu, např. *Srdečný pozdrav posílají Novákoví*, ale: *na procházce jsme potkali Královy*. Tyto tvary mohou být specifikovány křestními jmény. Měkké *i* se pak píše jedině tehdy, je-li celé spojení užit v 1. (5.) pádě plurálu a je-li alespoň jedno jméno rodu mužského životného (bez ohledu na jejich pořadí): Jan a Petr *Novákoví*, Jana a Petr *Novákoví*, ale (viděli jsme) Jana a Petra *Novákovy*, (viděli jsme) Janu a Petru *Novákovy*, (přišli) Jana a Petra *Novákovy*, (přišli) Jana a Petra *Novákovy*.

Ve 3. a 6. pádě substantiv rodu mužského životného (panu *Novákoví*, Petru *Vonáskovi, přednostovi, bernardýnovi* apod.) se v koncovce *-ovi* zásadně píše měkké *i*.

přívlastek volný a těsný

Přívlastek je větný člen rozvíjející podstatné jméno. Z pravopisného hlediska nás jako pisatele zajímá, zda jde o přívlastek nerestriktivní neboli volný, či restriktivní, tedy těsný.

Volný přívlastek není vzhledem ke kontextu nebo situaci pro větu nezbytný; nezužuje významový rozsah substantiva, k němuž se vztahuje. Lze jej proto vynechat, aniž se tím poruší její smysl. V psaném textu se odděluje čárkami: *Karlův most, založený Karlem IV. roku 1357, je turisticky atraktivní. Pavel, vyčerpaný ze své gymnastiky, se s povzdechem posadil.*

Naproti tomu těsný přívlastek vyjadřuje skutečnost podstatnou, v dané situaci a kontextu nezbytnou pro jednoznačné porozumění výpovědi. Zužuje (restringuje) rozsah řídicího substantiva, nelze jej proto vynechat bez porušení smyslu. Neznamená to, že by vynecháním vždy vznikla nesmyslná věta, ale mohla by mít jiný význam. Těsný přívlastek se čárkami neodděluje: *Galerie získala první van Eyckův obraz namalovaný technikou olejomalby.* (Jde o první van Eyckovu olejomalbu, nikoli o jeho první obraz vůbec.) *Na léta prožitá na koleji vždy rád vzpomínal.* (*Na léta vždy rád vzpomínal* by znamenalo, že vzpomínal na letní období.) S restriktivním přívlastkem se často setkáváme v úředním stylu: *ve zprávě týkající se ochrany vod je řešeno..., v odstavci uvedeném na straně tři se říká..., zakázka provedená Vaší firmou nás přesvědčila...*

Mnohdy záleží na pisateli, zda sdělení v přívlastku považuje za okrajové doplnění, dokreslení výpovědi, nebo zda jde o informaci v daném kontextu podstatnou. *Hvězdy(,) zářící jako diamanty(,) nás ohromovaly. Fotografoval kamzíky(,) balancující nad propastí.*

pykat a pikat

Pykat znamená „nést za něco trest, trpět“: *za to, že si nepamatuješ, že pykat patří mezi vyjmenovaná slova, budeš pykat.* Běžněji se užívá předponové *odpykat, odpykávat: odpykal si celý trest a je zase na svobodě; synové odpykávají viny svých otců.* Význam výrazu s předponou je poněkud širší: „odbýt si, přestát, vytrpět“. Staročeské **pykati* znamenalo „želet, litovat, mrzet se“. Původ slovesa *pykat* není zcela jasný, etymologické slovníky pouze sdělují, že jde o slovo staré. Stejně znějící slovo *pikat* mají ve svém slovníku hlavně děti. *Pikat* nebo také *pikolovat* znamená „hlídat určité stanoviště, vyhrazené místo (zvané *pikola*), kam ostatní hráči nemají přístup“. Hra se pochopitelně jmenuje *pikaná* (nebo přesněji *na pikanou*). Dětské *pikat* je asi odvozeno od citoslovce *piky, piky*, kterým se *pikaná* doprovází. Ani původ slovesa *pikat* není zcela jasný. Některé slovníky ho považují za převzaté z němčiny, jiné uvádějí spojitost s výrazem *pikle* (*kout pikle proti někomu*) a *spiknout se; pikat* vlastně znamenalo „tajně se smlouvat proti někomu, popichovat někoho proti někomu“. Sloveso *pikat* se pojí s předponou *za-*: *zapikat*; účelem hry je *zapikat* co nejvíc spoluhráčů. Abychom nic neopomněli, zbývá dodat, že *pikola* je rovněž malá flétna. Název je z italského *piccolo* „malý“; odtud je i obecný výraz pro číšníka nebo číšnického účně *pikolík*.

respektive

Tento od původu latinský výraz (zkráceně *resp.*) se sluší vyslovovat tvrdě, ne tedy **[respektivě]*, jak někdy slýcháme. Slova *respektive, respekt* jsou odvozena slovesa *respicere* („brát na něco ohled“). V českých větách výraz *respektive* uvozuje dodatek týkající se dalších případů, které „bereme v úvahu“. Takovéto dodatky, např. *jízdenka plnocenná, resp. zlevněná pro studenty* chápeme jako zpřesňující vsuvky, a proto před *resp.* píšeme čárku. Pokud věta za vysvětlovací vsuvkou pokračuje, oddělíme vsuvku oboustranně. České výkladové slovníky uvádějí k *respektive* řadu ekvivalentů: ‚vlastně; popřípadě, eventuálně‘.

Někteří mluvčí používají slůvka *respektive* i k naznačení, že to, co řekli předtím, neplatí, např. *byl jsem tam – resp. nebyl, ale řekli mi o tom; chtěl jsem, resp. jsem musel odjet už v sobotu.*

Mnohdy by ani sám pisatel nedokázal rozhodnout, zda výraz po *respektive* míní jako zpřesňující vsuvku uvádějící jinou alternativu platnou za jiných okolností, anebo jako opravu: *dvacet let, respektive třicet pět let v totalitarismu*. Je to tedy slůvko nejednoznačné, a pokud nám záleží na přesném vyjádření, zejména v textech s právními důsledky, jako je text zákona, tarifní vyhláška, závěť apod., zvolme místo něho jednoznačný ekvivalent.

rodina, manželé, sestry, bratři, sourozenci ap.

Pro označení rodiny jako celku ve spojení s příjmeními používáme pojmenování *rodina Kolářova, Svobodova* nebo *rodina Kolářových, Svobodových*. Pestřejší je situace, pojmenováváme-li užší příbuzenské skupiny; volba je spíš věc obvyklosti: *manželé/sourozenci Kolářovi* (méně často *manželé/sourozenci Kolářových*).

Osobní jména a příjmení mají v 1. pádě plurálu jen koncovku *-ové*: *bratři Čapkové, bratři Pospíšilové, bratřenci Veverkové*. Je rozdíl, řekneme-li *na sraz přijeli Horáčkoví* (= členové rodiny Horáčkových) a *na sraz přijeli všichni Horáčkové z celého kraje* (= příbuzní i nepříbuzní nositelé toho jména). Tvary *Čapci, Tesařici* jsou familiární, hovorové, krajové.

U příjmení, která mají podobu přídavného jména (*Veselý, Šťastný, Rychnovský*), je základní podoba *rodina Veselých, Šťastných, Rychnovských* a podobně také *manželé/sestry/bratři Veselých, Šťastných, Rychnovských*; je-li taková podoba v rodové tradici, pokládají se za správné i podoby *manželé Veselí, Šťastní, Rychnovští, rodina Veselá, sestry Veselé* ap. vedle základního způsobu s *-ých*. Z poradenské praxe uvádíme případ, kdy byla tiskárna právem na rozpacích ze zákazníkova zadání *novomanželé Dlouhý*.

ruce, nohy, oči, uši

skloňujeme v singuláru naprosto pravidelně: *ruka, noha* – podle vzoru *žena, oko, ucho* – město. Při volbě jednotlivých tvarů v plurálu však musíme vycházet z toho, co dané výrazy znamenají.

Užíváme-li je i jejich zdvojnásobení v původním významu, tzn. pokud označují části lidského i zvířecího těla (je lhostejno, zda jde o nohy lidské nebo nohy stonožky), mají zcela zvláštní skloňování (jen u slova *noha* nacházíme více shodných tvarů se vzorem *žena*).

7. pád plurálu je zakončen na *-ma*. Většina slýcháných *-ma* je nespisovných, ale právě zde jsou důležité: *s rukama (ručkama, ručičkama), nohama (nožkama, nožičkama), očima (očičkama), ušima (ouškama)*. Tím se liší od jiných substantiv pro párové části lidského těla, např. *paže, kyčle, kolena, ramena, prsa*, která mají v 7. p. koncovky podle příslušných vzorů: *pažemi, kyčlemi, koleny, rameny, prsy*.

Jestliže tvary *rukama, nohama, očima, ušima* (i jejich zdvojnásobení) rozvíjíme přídavnými jmény, zájmeny či číslovkami, musí mít tuto koncovku i ona: *s těma nešikovnýmá rukama, dívká s dlouhýmá štíhlýmá nohama, děťátko s tmavýmá očičkama...*

Substantiva *ruka* a *noha*: 2. p. plurálu *rukou, nohou* i *noh*, 6. p. (na) *rukou* i *rukách, nohou* i *nohách*, přičemž tvary původní, tj. *rukou, nohou* jsou častější.

Neoznačují-li uvedená jména (a jejich zdvojnásobení) části lidského těla, ale znamenají věci, které jsou jim podobné nebo je připomínají, skloňují se pravidelně podle svých

vzorů: *u noh židle, mezi nohami židle, hodinky s malými ručičkami, s pytláckými oky, s uchy hrnců* a také *okům, uchům, okách, uchách*.

rukojmí

Staročeskou podobu *rukojmě* (v rodě mužském) zaznamenává jako knižní ještě v PSJČ (1948) spolu s neutrem *rukojmí*. Týž slovník však zaznamenal už i podobu *rukojmí, -ího* v mužském rodě, a to na prvním místě jako podobu základní; je doložena z právnických textů přinejmenším už v 19. století. Protože zadržovány bývají i ženy, je myslitelná i *mladá rukojmí*.

Střední rod se sice dosud užívá, zvláště pokud nechceme nebo neumíme rozhodnout, jakého přirozeného rodu jsou zadržované osoby (*k budově, kde byla vězněna rukojmí*). Ale u formulací jako *americký rukojmí Joseph Cicippio byl včera propuštěn* nebo *dva němečtí rukojmí* nemáme zapotřebí nutit se do středního rodu: *dvě německá rukojmí? americké rukojmí Joseph Cicippio bylo včera propuštěno?* (Spíš i *tady byl propuštěn*: chceme jen připomenout, že při koneckonců zbytečně odlišném rodu vyvstávají také problémy se shodou.) Naopak nám skloňování podle vzoru „průvodčí“ (chcete-li, „jarní“) leckdy pomůže vyjádřit jasně, zda šlo o muže (*propustili posledního rukojmího*) nebo o ženu (*osvobodili zcela vyčerpanou rukojmí*).

rytmus, cirkus

Substantiva latinského a řeckého původu končící v 1. pádě na *-us* se přizpůsobují domácímu skloňovacímu systému v různé míře.

U slov jako *rytmus, realismus, cyklus, úzus* a dalších se cizí původ pociťuje velmi zřetelně. Koncovku *-us* si podržují pouze v 1. a 4. pádě jedn. čísla, zatímco v ostatních pádech se pádové koncovky připojují k původnímu základu a slova se skloňují podle vzoru mužského neživotného „hrad“: *rytmus, rytmu, ... rytmem*. Naproti tomu u slov jako *citrus, fikus, turnus, kaktus, luxus* a dalších se zakončení *-us* chápe už jako součást slovního základu, a je proto přítomno ve všech pádových tvarech: *citrusu, fikusu, kaktusu* atd. Z příkladů je vidět, že tento způsob skloňování se uplatňuje více u těch podstatných jmen, která pronikla do neoborného užívání.

U podstatného jména *cirkus* je stav složitější. Je-li ho užito ve významu cirku starořímského, je stále ještě živé skloňování *cirku, cirkem*, jak o tom svědčí četné doklady z ČNK. Ve významu dnešního cirkusu s cvičenými zvířaty, klauny a polykači ohně už naopak převažuje skloňování *cirkusu, cirkusem*, a podobně je tomu i při užití tohoto slova ve významu ‚zmatek, shon‘ apod. Rozlišení tvarové jde tu – většinou – ruku v ruce s rozdílem ve významu (podobně např. *vycházka do centra* x *nákup v Centrumu*); mohli bychom však doložit i četné příklady tvarového kolísání a ani současné kodifikační příručky nezacházejí s tímto slovem jednotně.

Právě volba koncovky může (ale nemusí) navozovat rozdílné asociace. Můžeme se lišit v názoru na to, co například mínil autor článku, který při komentování jisté politické scény psal o *politickém cirku*, a co jiný autor, který psal o *méně úspěšných klaunech politického cirkusu*.

Konečně jde-li o odborný termín geologický, radí nám slovníky tyto tvary: 1. p. *cirk*, 2. p. *cirku*, ...7. p. *cirkem*. Pouze *cirk* jako horní závěr ledovcového údolí nemá v 1. pádě koncovku *-us*.

ředitel

opravdu řídí a neředí. Proč máme od slovesa řídit *ředitele*, nikoli *řiditele* či dokonce *řiditele*, a vedle toho *řidiče* (ne *řediče*, *řidiče*) a *řídítka*, je dáno historickou dobou vzniku jednotlivých výrazů a hláskoslovnými změnami při odvozování slov. Střídání *i/e* při odvozování je časté (*zpívat* – *zpěvák*, *květ* – *kvítek* atd.). *Ředitel* od *řídít* stejně jako *sběrač* od *sbírat* nejsou výjimky.

řídící – řídicí

Přídavná jména *kropící* – *kropící*, *měřící* – *měřící*, *řídící* – *řídící* se od sebe formálně liší jen délkou samohlásky *-i-*, významově však totožná nejsou, a neměla by se tedy zaměňovat. Je mezi nimi stejný rozdíl jako u dvojic *ovládací* – *ovládající*, *zvedací* – *zvedající*,
psací – *píšící*.

Podoby *čisticí*, *měřící*, *řídící*, *ovládací*, *zvedací*, *psací* jsou přídavná jména účelová. Vyjadřují, k čemu věc slouží: *měřící* (*zvedací*, *psací*) zařízení je zařízení určené k měření (ke zvedání, k psaní), *řídící* (*ovládací*) panel je pojmenován podle toho, že slouží k řízení (ovládání).

Přídavná jména *kropící*, *řídící*, *měřící*, kterým odpovídají podoby *ovládající*, *zvedající*, *píšící*, se nazývají dějová. Jimi se vyjadřuje děj (činnost) právě probíhající: např. *kropící vůz* je vůz, který právě kropí. Pro tato přídavná jména je obvyklé, že stojí většinou až za podstatným jménem a že bývají rozvitá – *přístroj měřící vlhkost vzduchu*, *jeřáb zvedající panel*.

O osobách se podoby na *-ící* používají výhradně: *řídící pracovník*, *velící důstojník*, *místodržící*.

Jsme-li na pochybách, zda užít podoby *řídící*, nebo *řídicí*, *kropící*, nebo *kropící*, *školicí*, nebo *školící*, je dobré si do daného spojení dosadit jeden člen z dvojic typu: *vzdělávací* – *vzdělávající*, *dorozumivací* – *dorozumívající*. Je-li *vzdělávací* středisko, mělo by být i *školicí* středisko, podobně *dorozumivací* (a tedy také *řídící*) signál, je-li útvar *provádějící* činnost, pak je i útvar *řídící* činnost.

Jsou případy, kdy je těžké rozhodnout, zda jde o pojetí účelové (*řídící práce*), anebo dějové (*řídící práce*). To bývá především ve spojení s abstraktními jmény (např. *proces*, *funkce*, *systém*, *hodnota*). V takových případech dáváme přednost pojetí účelovému, ale pojetí dějové nepokládáme za chybné.

sázejí a sází

Od vydání PČP 1993 můžeme i ve spisovných projevech užít u sloves vzoru „sází“ ve 3. os. množného čísla jak *sázejí*, tak *sází*. Bez obav lze tedy říct i napsat *peníze se ztrácejí* i *ztrácí*; *dlužníci otálejí* i *otálí se zaplacením*; *jezdci pobízejí* i *pobízí koně*; *děti se navracejí* i *navrací domů*; *kluci vymýšlejí* i *vymýšlí perpetuum mobile*. Koncovka *-ejí* je však nadále výhodná, pokud pojišťuje srozumitelnost.

Rozkazovací způsob je *sázej*, *sázejme*, *sázejte*, přechodník přítomný *sázeje*, *sázejíc*, *sázejíce*.

se, si

Zvratné zájmeno *se*, *si* bývá neoddělitelnou významovou a mluvnickou složkou slovesa, i když se nepíše se slovesem dohromady. Proto setkají-li se ve větě dvě zvratná slovesa se zájmenem *se/si*, nelze jedno z nich prostě vynechat, jak to učinil tazatel jazykové poradny, když v úvodní větě svého dopisu napsal: *Dovolujeme si na Vás obrátit se žádostí o jazykové posouzení...* Je přitom vhodné větu stylizovat tak, aby v zájmu

plynulého čtení obě zvrtná zájmena nenásledovala bezprostředně po sobě, tedy raději napsat: *Dovolujeme si obrátit se na Vás se žádostí o...*, nebo formulaci pozměnit, například takto: *Dovolujeme si Vás požádat o jazykové posouzení...*

setřít ze stolu, sejmout z prstu

Pravopisná tradice do r. 1974 nabádala pečlivě rozlišovat, zda předložka se 2. pádem vyjadřuje směr dolů nebo z povrchu (pak *s*), anebo zda vyjadřuje směr zevnitř ven (pak *z*). Mohli jsme se dívat jediné *s balkonu*: není sice plošný, nýbrž objemový, a dívat se nemusíte zrovna dolů, ale oporou tu bylo, že říkáme *na balkoně*, nikoli ^x *v balkonu*. Dokonce se v diktátech objevovaly perly typu *dívali jsme se se silnice na chatu* – s odůvodněním, že jsme se nemohli dívat „zevnitř silnice“, nebyli jsme (zaválcováni?) *v silnici*, nýbrž stáli jsme *na silnici*. Rytíř směl sesednout toliko *s koně* a motocyklista *s motorky*, neboť byli *na koni*, *na motorce*.

Sedmé vydání školních Pravidel (1974) připustilo ve 2. pádu jako vždy správnou předložku *z* (s výjimkou archaismů *hodina s půlnoci*, *některý den s neděle*). Ačkoli se tato licence objevila jen jako poznámka petitem k § 25, došla širokého přijetí, protože přinesla cennou úlevu školám, redakcím i všem veřejně píšícím. Někteří tradicionalisté to Ústavu pro jazyk český dodnes neodpustili a pranýřují to jako barbarizaci pravopisu, poškozování logické funkce jazyka apod.

Konstruování bizarní situace k obhajobě psaní *se silnice* jsme už předvedli a budme rádi, že je takovým pomůckám konec. Vzájemné sepětí předložek *v – z*, *na – s* není tak pevné, abychom se jím mohli bez potíží řídit: představme si, že si půjdeme s partnerkou zatančit *do sálu*, takže se vrátíme *ze sálu*; ale kdybychom šli (nebo byli odvezeni) *na sál* – máme se snad vracet *se sálu*? Říkávalo se také, že při abstraktech volíme *z*; jenže umíme a chceme rozlišovat svržení *z trůnu* (ze symbolu vlády, abstraktně) a svržení *s trůnu* (z panovnického sedadla, řečeno konkrétně, ale míněno možná obrazně, asi jako *vyhodit ze sedla*)? A ještě něco uvažme: informace o povrchu a vnitřku bývá často vyjádřena také slovesnou předponou nebo volbou slovesa vůbec. *Se-třít* můžeme jen z povrchu, protože zevnitř bychom měli *vy-třít*; i ten, kdo je *spadlý z višně*, snad uzná, že z nitra stromu, pokud by se tam vůbec dostal, by mohl nanejvýš *vypadnout*; prsten se z prstu *snímá*, tříska *se z prstu vytahuje*.

Pak je tu výslovnost. Je problematické slibovat si jasné rozlišení od předložky, která se vyslovuje podle začátku následujícího slova: *s desky* stejně vyslovíme [zdeski], *z podložky* vyslovíme [spodloški]. (Raději si hlídajme, abychom v sedmém pádu neřikali, že přijel ministr ze svým doprovodem.)

Podle současných PČP „jen v případě, kdy píšící považuje za potřebné naznačit předložkou východisko pohybu z povrchu pryč, popř. po povrchu dolů, může zvolit předložku *s*, např. (*vzít se stolu, se skříně*)“. Tato vyjádření jsou však silně na ústupu.

shlédnout a zhlédnout

Tak jako rozlišujeme dvojice *správa – zpráva*, *sbít – zbít*, *sběh – zběh* apod., měli bychom činit rozdíl i mezi slovesy *shlédnout* a *zhlédnout*. Daleko častěji užíváme sloveso *zhlédnout*, a to ve spojeních jako *zhlédnout představení, výstavu, film, zápas* – tedy prohlédnout si, spatřit, vidět (celé) přestavení, výstavu, film, zápas. Předponu *s-* bychom měli volit jen tehdy, jestliže chceme vyjádřit pohled shora dolů: *shlédnout ze skály do údolí*; *shlíží na ni z pozice nadřazeného*.

shoda

několikanásobného podmětu s přísudkem se řídí

- a. mluvnickým rodem podmětu: rod mužský životný má přednost před ostatními, rod ženský před středním;
- b. polohou podmětu vůči přísudku: následuje-li podmět za přísudkem, je možná shoda i podle nejbližšího jména.

Obvyklá řešení:

- a. *Nejen Pražané, ale i venkovské školy nevynechali jedinou příležitost k návštěvě některého představení. – Jednotlivci nebo celé skupiny byli diskriminováni. – Režisér a jeho film byli odměněni. – Matka i otec přišli. – Liberec a Sparta se utkaly. – Výkonný management a předsednictvo schválily zápis z porady. – Banka a paní XY jako klientka se rozhodly uzavřít smlouvu.*
- b. *V domácnosti přibýly žehličky, kávovary a jiní pomocníci. – Byly zničeny hrady i jejich páni. – Přirozenou plemenitbu si zajistili chovatelé a chovatelské podniky. – Na letišti se shromáždili zástupci firem a přední osobnosti veřejného života. – Na letišti se shromáždily přední osobnosti veřejného života a zástupci firem.*

Pro podrobnější poučení, např. o shodě podle smyslu a o méně častých pravopisných variantách, odkazujeme na PČP.

Sídliště Antala Staška – sídliště Jižní Město

V názvech sídlišť píšeme slovo *sídliště* s velkým písmenem tehdy, je-li součástí oficiálního názvu; po slově *sídliště* následuje v tom případě většinou podstatné jméno v 2. pádě, např. *Sídliště Antala Staška*, *Sídliště Míru*. Ve spojeních *sídliště Jižní Město*, *sídliště Severní Terasa* není výraz *sídliště* součástí oficiálního názvu, a proto je třeba psát písmeno malé.

skloňování složitějších číslovkových výrazů

Máme několik možností:

1. Skloňujeme všechny části výrazu. Číselný výraz ve větě *Teploty vystoupí k 27 °C čteme k dvaceti sedmi stupňům* nebo i obráceně *sedmadvaceti stupňům*; *před 365 lety – před třemi sty šedesáti pěti (před třemi sty pětadesáti) lety*); *cena bez 1847 Kč – bez tisíce osmi set čtyřiceti sedmi korun*.

2. U složitějších spojení často skloňujeme jen jméno počítaného předmětu a část číslovkového výrazu (obvykle jen řád desítek a jednotek, popř. pouze jednotek), zbytek ponecháváme neskloňný. Výraz *před 365 lety* můžeme přečíst i *před tři sta šedesáti pěti (před tři sta pětadesáti) lety* a obdobně *cena bez 1847 Kč – bez tisíc osm set čtyřiceti sedmi korun*; *mluvíme o 1 358 423 dokladech – o milion tři sta padesát osm tisíc čtyři sta dvaceti/dvacet třech dokladech*.

3. V některých situacích, např. při diktování a zápisu čísel a při početních operacích s čísly, obvykle zůstává celý kombinovaný číslovkový výraz neskloňovaný.

skončit, sprovodit, zprostit, zkřížit

Vedle slov s -y- v kořeni, která se tradičně označují jako vyjmenovaná slova, bychom mohli sestavit další dva soubory vyjmenovaných slov. První by obsahoval výrazy, u nichž je třeba si pamatovat, že se píšou s předponou s(e)-, druhý slova s předponou z(e)-. U nemalé části z nich si uživatel češtiny pravopisnou podobu nedokáže bezpečně odvodit, byť zná obecné zásady psaní těchto předpon. O tom svědčí nejen četné dotazy v jazykové poradně, ale i chyby v nejrůznějších druzích textů (např. v ČNK se mezi 103 doklady na sloveso *sprovodit* vyskytlo 10x nenáležité *zprovodit*, poměr nesprávné podoby *zcelovat* a náležité *scelovat* byl dokonce 1 : 3).

Předpona s(e)- vyjadřuje zároveň dokonavost (*kamarádit* – *skamarádit*, *padat* – *spadat*, *jít* – *sejít*) a zároveň další významy: 1. směřování dohromady (*splynout*, *svázat*, *sdužit se*, *smíchat*, *slepit*, *scelit*, *sbírat*), 2. zmenšení obsahu až zánik (*scvrknout se*, *smrštit se*, *shořet*), 3. směřování dolů nebo z povrchu pryč (*sletět*, *shodit*, *skácet*, *sklopit*). V mnoha případech si však původní význam dnes již neuvědomujeme: *skončit*, *stvořit*, *spálit*, *spáchat*, *strpět*, *spatřit*, *spočinout*, *sdělit*.

Předpona z(e)- vyjadřuje výsledek děje: *zničit*, *zlámat*, *zeslábnout*. Část sloves se tvoří z podstatných a přídavných jmen a vyjadřují pak význam ,učinit / stát se tím, co znamená slovo základové': *zdokonalit*, *znemožnit*, *ztělesnit* apod.

Řada sloves se píše jak se s-, tak se z-. Mezi členy většiny takových dvojic existuje významový rozdíl velmi zřetelný: *sběh lidí* – *válečný zběh*, *sjednat zkoušku* – *zjednat nápravu*, *správa domu* – *novinová zpráva*, *sužuje nás žízeň* – *švadlena zužuje šaty*, *stěžovat si na souseda* – *ztěžovat záchranné práce* atd.

Existuje však skupina sloves, u nichž mezi oběma podobami zásadní významový rozdíl není, a je proto možno je psát oběma způsoby (*scestovat* i *zcestovat*, *skrápět* i *zkrápět*, *schvátit* i *zchvátit*).

Psaní předpon s-, z- je do jisté míry záležitost paměťová. Některá slova se zdají být na první pohled velmi podobná, ale přesto se píšou různě: *spojit* x *zkřížit*, *spálit* x *zbořit*, *shnít* x *zplesnivět*. Proto doporučujeme všem, aby v případě pochybností nahlédli do PČP.

sofistikovaný

Toto počestění anglického výrazu *sophisticated* se za uplynulé desetiletí velmi rozšířilo, jak dokládá drobnost R. Povolné, NR 84, 2001, s. 218–220. Jeho uživatelům, zdá se, vůbec nevadí ani neexistence slovesa **sofistikovat*, ani negativní soudy tradované o starořeckých sofistech (že platili za účelové manipulátory). Rozšířilo se jako adjektivum hodnotící, a to většinou kladně, jak to odpovídá významům sub 3–4 ve *Velkém česko-anglickém slovníku* K. Haise a B. Hodka: (velmi) složitý, komplikovaný, rafinovaný, s posledními technickými vymoženostmi. Nejčastěji se užívá v reklamě.

sleva, ale zlevněný

Při *slevě* kupujeme *zlevněné* zboží, tedy zboží levnější, zboží se sníženou cenou.

Podstatné jméno *sleva* je spjato se slovesem *slevit*, v daném případě slevit z ceny (srovnej *po-levit*, *u-levit*), zatímco *zlevnit*, učinit levnějším, a *zlevněný*, tedy mající nižší cenu, je spjato s přídavným jménem *levný*.

soustředit (se)

Ve výkladových slovnících češtiny je sloveso *soustředit (se)* hodnoceno jako dokonavé, tzn. že přítomnými tvary: *soustředím (se)*, *soustředíš (se)*... by mělo vyjadřovat čas budoucí (podobně jako *zajistím*, *položím*). Pokud bychom chtěli vyjádřit čas přítomný,

měli bychom užít tvary slovesa nedokonavého *soustředovat (se)*: *tato práce se soustřeďuje na...* Slovník spisovného jazyka českého uvádí kromě slovesa *soustředit (se)* dalších 18 sloves s předponou *sou-*. Všechna běžně užívaná (např. *souhlasit, soupeřit, soudit, souviset*) jsou nedokonavá. I to může být důvod, proč někteří uživatelé sloveso *soustředit (se)* chápou jako sloveso nedokonavé a na základě toho, jak dokládá praxe, stále větší měrou volí tvary *budu (budeš, bude, ...)* *se soustředit*. Zatímco u jiných předponových sloves na *-it (naučit, pověřit, vyvrcholit, začlenit)* jsou tvary *budu se naučit, budu pověřit...* naprosto nepřijatelné, tvar *budu se soustředit* dnes už za nekorektní považovat nelze.

spol. s r. o., s. r. o. – a. s.

Pro *akciovou společnost* se obvykle užívá podoba zkratky *a. s.*, pro *společnost s ručením omezeným* zkratky *spol. s r. o.* a *s. r. o.* Předložka *s* se ve zkratce vyjádřit nemusí; pokud předložku píšeme, pak bez tečky, protože to není zkrácené slovo.

Není-li v obchodním rejstříku společnost zapsána jinak, měly by po tečkách následovat mezery (pokud za zkratkou nenapišeme čárku, dvojtečku, středník, otazník ap.). Na časté dotazy poznamenáváme, že tečka za zkratkou plní i funkci ukončení věty, takže další tečku už nepíšeme: *Podíl koupila Škoda, a. s.* Viz též heslo [druhá tečka](#).

Čárky	klademe	jako	při	nezkráceném	vyjádření:
<i>akciová</i>	<i>společnost</i>	<i>Kapa</i>	-	<i>a. s.</i>	<i>Kapa</i>
<i>Kapa,</i>	<i>akciová společnost,</i>	<i>vyrábí...</i>	-	<i>Kapa, a. s.,</i>	<i>vyrábí...</i>
<i>Semtam,</i>	<i>společnost s ručením omezeným,</i>	<i>nabízí zájezdy...</i>	-	<i>Semtam, s. r. o.,</i>	<i>nabízí zájezdy...</i>

Stejně interpunkční zásady platí i pro zkratky *k. s. (komanditní společnost)*, *v. o. s. (veřejná obchodní společnost)* a *o. p. s. (obecně prospěšná společnost)*.

stadium

se má podle starých i nových Pravidel – i podle latiny – psát s krátkým *-a-*. ČNK jako vzorek textů publikovaných v 90. letech má *a : á* v poměru 6 : 1 (přesně 1869 : 337). Není divu: náležitá a vžitá výslovnost je dlouhá. Psát *stádium* je tedy sice prohřešek, ale omluvitelný.

standard

znamená běžnou úroveň, ustálenou podobu. V jeho tvarech i odvozeninách píšeme *d*, tedy *standardu, standardem, standardní, standardizovat* atd. Hlásku *d* bychom zde měli též vyslovovat. Hlásky *t* je ve slově *standarta*, tj. druh praporu.

Některé jazyky (francouzština, angličtina) vystačí s podobami obsahujícími *d*, jiné (čeština, němčina) rozdílem *d x t* odlišují dvě různá slova, přejatá sice z téhož základu, ale v různé době a různými cestami; především však odlišujeme dva zcela různé významy.

Adjektiv na *-artní* máme minimum (vlastně jen *apartní*); zato adjektiv na *-ardní* je několik: *avantgardní, bastardní, hazardní, mansardní, lombardní* (ne však *bizarní*).

strašná zábava, hrozně rád

Přídavná jména *hrozný, strašný, děsný, příšerný, ukrutný* a příslovce od nich odvozená, tedy *hrozně, strašně, děsně, příšerně, ukrutně*, patří do spisovné slovní zásoby a mají v ní zcela zřetelně vymezený význam. Například *strašný* znamená ‚vzbuzující strach, děs,

hrůzu, vyvolávající odpor, nelibost: *strašná válka, strašně se bát, strašná nemoc, strašná vichřice, strašná hrozba*. Toto přídavné jméno, stejně jako ostatní zmíněná přídavná jména, vyjadřují veskrze negativní, emocionální postoj k tomu, co je vyjádřeno jménem podstatným, ev. slovesem, u něhož stojí a které už samo o sobě pojmenovává něco, čeho se můžeme odůvodněně bát. Přesto se poměrně často setkáváme se zdánlivě paradoxním užitím, že totiž slova jako *strašný, hrozný, děsný* a další se užívají ve spojení s podstatnými jmény nebo slovesy, která vyjadřují veskrze pozitivní lidský pocit či vjem, pozitivní stav lidské duše. Například *hrozně se na něco těšíme, máme se děsně krásně, strašně se něčemu smějeme, máme z něčeho příšernou radost, máme někoho strašně rádi, něco se nám ukrutně líbí*. Odkud se berou taková užití? Člověk ví, nebo alespoň podvědomě cítí, že vyjádření „vrchovaté“ míry či intenzity nějakého příznaku negativním slovem jsme ochotni vnímat jako důraznější, silnější, nápadnější než vyjádření stejné velké míry slovem pozitivním: *Pomůžu vám strašně rád. – Vašek byl strašně zdvořilý. – Jsem si jistá, že mě Karel strašně moc miloval. – Seděli kolem ohně a zpívali strašně krásné písničky*. Platí to nejen pro naši generaci. Vždyť už v Babičce Boženy Němcové se můžeme dočíst, že *Děti si povídaly, že je babička v neděli hrozně hezká*.

Analogické doklady bychom snadno našli také v dalších jazycích, například v angličtině, němčině či francouzštině.

strávit

Toto sloveso – ať máme na mysli proces rozkládání, vstřebávání potravy, nebo prožívání, pobývání na určitém místě – píšeme pouze s předponou *s-*: *rychle strávit jídlo, strávit dovolenou u moře*.

téma – tematický

Podstatné jméno *téma* je rodu středního a skloňuje se podle vzoru město. V ostatních tvarech je kmen rozšířen o *-t* (2., 3., 6. p. j. č. *tématu*, 7. *tématem*, 1. p. mn. č. *témata*, 2. p. *témat* atd.). Zatímco při skloňování zůstává ve všech tvarech kořenová samohláska dlouhá, u slov odvozených dochází k jejímu krácení: *tematický, tematika, tematičnost, tematizovat*.

terciární sféra

Význam jsoucí první v pořadí označujeme cizím výrazem *primární*, druhý v pořadí *sekundární*, a budeme-li pokračovat, dojdeme zákonitě ke slovu *terciární* (nikoli *terciální*, jak je občas možno spatřit). Existuje i přídavné jméno *terciární*, to se však vztahuje ke slovu *terciér*, česky třetíhory.

travesty show

K anglickému *show* patří rovněž anglické *travesty* – tedy *travesty show*. Uživatele může mást jednak rozkolísanost anglických zakončení (*Jimmy, Jimmie*, někdy i *Jimmi; whisky, whiskey*), jednak slovo *travestie*, které je uvedeno v PČP. Ale *travestie* (vyslovujeme [-ije]) je literární žánr, při kterém se kdysi vážné téma předvádí v komickém převleku.

trestněprávní

Pravopisné podoby přídavných jmen složených (např. *léčebně-preventivní, občanskoprávní, technicko-hospodářský, česko-polský*) prodělaly v minulosti jistý vývoj a PČP 1993 přinesla dílčí úpravy. Podle nich se přídavná jména zakončená v první části na *-sko, -cko, -ně*, popř. *-ově* píšou buď jako jedno slovo, nebo se spojovníkem – ne tedy zvlášť.

Dohromady píšeme tyto výrazy tehdy, jestliže první část určuje druhou, tzn. je-li daný výraz utvořen od nějakého ustáleného spojení přídavného jména a jména podstatného, např. *trestní právo – trestněprávní, zahraniční politika – zahraničněpolitický, hospodářská organizace – hospodářskoorganizační*. Spojovník mezi obě části vkládáme tehdy, je-li mezi nimi vztah souřadící – spojovník zde vlastně plní funkci spojky *a*. Např. *hudebně-literární pásmo* (tj. hudební a literární), podobně *technicko-ekonomický náměstek, výchovně-vzdělávací program, společensko-ekonomické problémy*. Se spojovníkem se píšou i ta přídavná jména, u nichž chceme naznačit vzájemnost: *česko-anglický slovník, slovensko-maďarské vztahy*.

Existují i složeniny, které je možno, a to na základě významu, psát oběma způsoby. Pro podobu *kulturněpolitický* by mělo být východiskem spojení *kulturní politika*, naproti tomu podoba *kulturně-politický* by měla vyjádřit, že jde jednak o politiku, jednak o kulturu; podobně *fyzikálněchemický* (tj. týkající se fyzikální chemie), *fyzikálně-chemický* (tj. chemický a fyzikální zároveň).

Jako dvě slova píšeme tyto výrazy jedině tehdy, jestliže první část má charakter příslovce, např. *průmyslově vyspělý, finančně nezávislý, strojově vyrobený*.

Často se v poradně setkáváme s tím, že ani sám pisatel neví, co chce vlastně vyjádřit nebo nač potřebuje třeba *sociálněkulturní otázku*, když sama *sociální kultura* by byl pleonasmus (kultura je jev společenský). V takovém případě bude lépe, když se složenému adjektivu vyhne: ostatně se jich nadužívá.

třetím pádem dáváme

například vyznamenání, diplom apod. Jak má vypadat při kombinaci jména a příjmení? Je pravda, že pozdrav vyřídíme *Tomášovi* nebo *Františkovi* (když uvádíme křestní jméno samotné), ale kdybychom napsali nebo řekli *panu doktorovi Františkovi Novákovi*, vypadalo by to, že ho zesměšňujeme. U příjmení je *-ovi* závazné (samozřejmě pokud jméno nemá adjektivní nebo zájmenné koncovky: *Veselému, Hořejšímu, Pavarottimu*). Ale u křestního jména v kombinaci s příjmením volíme podobu kratší: *Františku Novákovi, Tomáši Veselému* (nebo *Tomášovi Veselému*, protože k opakování nedochází). Jen u jmen na *-a* nelze jinak než *Vášovi Příhodovi*. U jmen na *-o* (např. *Otto*) lze uhnout k nesklonnému tvaru: *Ottovi/Otto Novákovi*.

tsunami a cunami

Na základě zásad přepisu japonských jmen do češtiny (viz Pravidla českého pravopisu, akademické vydání, kapitola Přídavek) by se měla používat podoba *cunami*. Pokud jde o jazykové příručky, lze tento výraz nalézt pouze v Akademickém slovníku cizích slov (1995), a to jak pod heslem *cunami*, tak pod heslem *tsunami*, přičemž tato hesla nejsou vzájemně propojená. Praxe ukazuje, že se obě podoby skutečně užívají, ale že podoba *tsunami* zcela převažuje. Anglickému přepisu dává přednost většina deníků, preferují ho i odborníci.

Podle Akademického slovníku cizích slov je výraz *c/tsunami* středního rodu (jako i jiné výrazy zakončené ve výslovnosti na *-i*: *alibi, buly, derby*). V praxi se však toto jméno objevuje i v rodě ženském. Důvodem je bezesporu asociace s českým výrazem *vlna*. Stejně tak se užívá v rodě ženském např. *jury* (podle českého *porota*), *whisky* (jako české *pálenka, slivovice, meruňkovice* atp.), *story* (historika).

Za správné je v tuto chvíli třeba považovat obě pravopisné podoby a taktéž oba rody. Teprve budoucnost ukáže, zda některá z variant zcela zvítězí a druhá zanikne. Zdá se však, že větší nadějí má *tsunami* v rodě ženském, tuto variantu volí i odborníci v oblasti geofyziky.

týž (tentýž)

Druhý výraz jsme dali do závorek proto, abychom naznačili, že nejde o dvě různá zájmena, jak se někteří tazatelé domnívají. Ani jedno z domnělých dvou zájmen totiž nemá úplnou soustavu tvarů, zato význam je totožný; proto chápeme souhrn obojích tvarů jako jedno zájmeno s řadou tvarů variantních.

V neoficiálních mluvených projevech slyšíme toto zájmeno jen výjimečně. Shoda, totožnost se vyjadřují pomocí výrazů *stejný*, *shodný*, *totožný* nebo spojením – dlouho odmítaným – *ten samý*, jež je dnes hodnoceno jako hovorové, tedy ve spisovných mluvených projevech přijatelné. Užití zájmena *týž* (*tentýž*) je vázáno především na projevy psané a z nich zejména na ty spadající do stylu odborného. I ti, kteří mu dávají přednost před výrazy synonymními, by museli hodně přemýšlet, aby uvedli všechny jeho dvojtvary, nebo dokonce trojtvary. (Jen na okraj: skloňování tohoto zájmena bývá často prověřováno v přijímacích testech na střední školu, přitom za správné je považováno pouze to řešení, kdy žáci uvedou všechny variantní tvary.)

Při skloňování se v jednotném čísle příliš nechybuje, protože v některých pádech lze vedle tvarů původních užít tvarů několik:

(o) *témž*, *témže* a *tomtéž* – 6. p. rodu mužského (životného i neživotného);
(s) *týmž* a *tímtéž* – 7. p. rodu mužského (životného i neživotného) a středního;
(pro) *touž* i *tutéž*, (s) *touž* i *toutéž* – 4. a 7. p. rodu ženského.

Množné číslo si stále podržuje tvary původní – 2., 6. p. *týchž*, 3. p. *týmž*, 7. p. *týmiž*. Tvary *těchž(e)*, *těmž(e)*, *těmiž(e)*, které se v praxi občas vyskytnou, hodnotíme jako nenáležitě.

ustavit a ustanovit

Chceme-li utvořit, založit nějakou organizaci, instituci, měli bychom použít sloveso *ustavit*. Sloveso *ustanovit* znamená ‚jmenovat‘ (např. *ustanovit nového ředitele* – jmenovat ho, uvést ho do funkce, popř. zřídit nové ředitelské místo).

Vánoce, Velikonoce

Přejeme si všechno nejlepší k *Vánocům* a k *Velikonocům*, navštěvujeme se o *Vánocích* a o *Velikonocích* a dárky nakupujeme jak před *Vánoci* a *Velikonoci*, tak před *Vánoce* a *Velikonocemi*. V 7. pádě mají obě substantiva dvojí koncovky.

S malým počátečním písmenem píšeme *vánoční svátky* a *velikonoční svátky*, ale názvy jednotlivých svátečních dnů píšeme s písmenem velkým, tedy *Štědrý den*, *Štědrý večer*, *Velikonoční pondělí* nebo *Pondělí velikonoční*, *Květná neděle*, *Provodní neděle* (první neděle po Velikonocích, kdy se konaly průvody, srov. *Hody*, *hody do provody...*), *Škaredá středa*, *Zelený čtvrtek*, *Velký pátek*, *Dušičky*. Píšeme také *Hod boží* nebo *Boží hod*. Tyto dvě varianty u posledně uvedeného svátku doporučují PČP 1993. Neuděláme chybu ani tehdy, napíšeme-li *Hod Boží*. Důvodem je to, že přídavné jméno *Boží* plní funkci přivlastňovacího přídavného jména k podstatnému jménu *Bůh*; velkým písmenem projevujeme náboženskou úctu.

Stejně tak píšeme s velkým písmenem *Nový rok* ve významu ‚první leden‘. Přejeme-li však přátelům hodně zdraví a úspěchů v *novém roce*, píšeme písmeno malé, protože naše přání se týká celého nadcházejícího roku, nikoli jen jediného dne.

Psaní velkého písmena v názvech *Vánoce*, *Velikonoce* a *Svatodušní svátky* bylo – nově – kodifikováno v PČP 1993. Naproti tomu v PČP 1957 (školní vydání, s. 63; stejně tak

dlouhá tradice normativních slovníků z let 1902–1957, tedy počínaje prvními PČP) se doporučovalo jenom psaní s malým počátečním písmenem: *vánoce, velikonoce, svatodušní svátky*. Zdá se však, že v současné jazykové praxi se projevuje potřeba větší pravopisné tolerance. Velká písmena u uvedených tří svátkových období se prosazují pomalu a ne zcela důsledně. Užívá se jak variant s velkým počátečním písmenem, tak i variant s počátečním písmenem malým. Domníváme se, že budeme-li uvažovat o svátkových obdobích *Vánoc* a *Velikonoc* v mezikulturních souvislostech, nemůžeme trvat bezpodmínečně na psaní velkého písmena, ale měli bychom připustit i psaní s písmenem malým.

K pravopisu svátků a svátkových období, které se vztahují k jiným než křesťanským kulturám, se PČP nevyjadřují. V běžném úzu (např. v denním tisku) se setkáváme častěji počátečním písmenem malým: *pesach, purim, chanuka, šavuot, sukot, jom kipur, maulid* a další. I zde bychom měli být tolerantní, pokud jde o pravopis.

S velkým počátečním písmenem vždy píšeme oficiální názvy svátečních (významných, památných) dnů, např. *Den troubení, Den soudu, Den díkůvzdání, Den vítězství, Den matek*, protože zde má velké písmeno rozlišující funkci.

včetně

SSČ (1994) zaznamenává *včetně* jednak jako příslovce, které se čárkou neodděluje (*od 1. do 10. včetně*), jednak jako předložku s druhým pádem. Výraz uvedený touto předložkou lze pokládat jak za pevnou součást věty, tak za volnou vsuvku. Lze jej tedy psát jak bez čárky (máme-li představu čtení v jednom proudu bez pauzy), tak s čárkou (představujeme-li si výraz jako dodatek oddělený pauzou – ať už ho chápeme jako zdůrazněný, nebo naopak jako nepodstatný a pouze doplňující). Obojí psaní zaznamenává i citovaný slovník: *cena za chladničku včetně dopravy; všichni pracovníci, včetně vedoucích*. Dodejme, že pokud za vsuvkou věta pokračuje, musí být oddělení oboustranné a místo čárek ji lze oddělit i závorkami nebo pomlčkami. Můžeme tedy psát:

<i>cena</i>	<i>za</i>	<i>chladničku</i>	<i>včetně</i>	<i>dopravy</i>	<i>se</i>	<i>letos</i>	<i>vyšplhala</i>	<i>na...</i>
<i>cena</i>	<i>za</i>	<i>chladničku,</i>	<i>včetně</i>	<i>dopravy,</i>	<i>se</i>	<i>letos...</i>		
<i>cena</i>	<i>za</i>	<i>chladničku</i>	<i>(včetně</i>	<i>dopravy)</i>	<i>se</i>	<i>letos...</i>		
<i>cena za chladničku – včetně dopravy – se letos...</i>								

velké písmeno po dvojtečce

Vždy je třeba dodržovat vztah mezi velkým (malým) písmenem a interpunkčním znaménkem. Pokud začneme výčet malým písmenem, měli bychom jednotlivé body výčtu končit čárkou, pokud velkým písmenem, pak tečkou. První způsob je obvyklý u výčtů, jejichž jednotlivé body tvoří nevětné celky, druhý u výčtů, jejichž jednotlivé body obsahují více větných celků. Je možno použít ještě jednu kombinaci: malé písmeno na začátku bodů, středník na jejich konci – zejména při střídání větných a nevětných celků. Vhodná je přitom taková úprava, v níž všechny body výčtu začínají stejným písmenem.

ve městě Nymburk, Nymburku, Nymburce

Správné jsou všechny tři možnosti. Starý, dobrý a doporučovaný způsob je skloňovat obojí (*primátor města Prahy, Brna, Vídně*) a vyhnout se tzv. nominativu jmenovacímu (*primátor města Praha, Brno, Vídeň*), který zní zejména u měst s dlouhou domácí tradicí neobvykle.

Nominativ jmenovací se začal používat u jmen nesklonných (*primátor města Los Angeles, Kóbe*). Nachází využití i u názvů dlouhých (*zastupitelstvo města Dvůr Králové nad Labem*). Tomu, kdo není znalý místních poměrů, lze nominativ jmenovací tolerovat i při

potížích se skloňováním (*starosta obce Čim*) nebo tehdy, chce-li se vyhnout volbě, která by nemusela odpovídat místnímu úzu (*Mělníka? Mělníku? Bojnice? Bojnic?* – raději tedy *technické služby města Mělník, Bojnice*). Místní úřady vědí, jak se jejich jméno skloňuje, a měly by toho využívat při tvorbě názvů místních orgánů. Na jediné z podob však není nutno lpět za všech okolností: dlouhý řetěz stejných pádů může být naopak nominativem jmenovacím vylehčen, takže místo *vypisujeme konkurs na místo osobního řidiče náměstka primátora města Českých Budějovic* zvolíme znění *...konkurs na místo osobního řidiče náměstka primátora města České Budějovice*.

vinný, vinna, vinni, vinen

Ve slově *vinný* (*povinný*) píšeme dvě *n*, stejně jako píšeme *denní, ranní, slunný, krajinný*, neboť všechna jsou utvořena pomocí přípony *-ný(-ní)* od slov, jejichž kořen končí na souhlásku *n*. Dvě *n* mají i výrazy (*po*)*vinna*, (*po*)*vinni*. Z této řady vybočuje (*po*)*vinen*, ale jen zdánlivě. Vznikl (podobně jako *stár, mlád, zdráv*) odsunutím koncového *-ý*. Kvůli výslovnosti však byla ve tvaru rodu mužského v jednotném čísle mezi obě *n* vložena samohlásková *-e-*, podobně jako je *šťasten* od *šťastný*.

visutý

je takový, který je zavěšený čili *visí*, podobně jako *tekutý pudr* teče nebo *smrdutý skunk* smrdí (přípona *-utý* je už dávno neproduktivní). Visuté mohou být například: dráha, trať, lano, lanová dráha, lanovka, most, lávka, chodník, vozovka, dálnice, pódium, lešení, zahrada, zahrádka, stříška, příhrádka, pult, sedačka, lůžko, síť, hrazda.

Adjektivum *vysutý* je sice utvořené pravidelně (jako *obutý* k (*byl*) *obut*), ale zato od slovesa, které už zastaralo: *vysouti, souti se – suje se*, srov. *zasuté vzpomínky*. Jak dokládá tisk, obratný stylista může toto adjektivum použít např. o velehoře Kanči, která *vzhledem k svému vysutému postavení k „civilizovanému světu“ byla až do roku 1852, kdy byl objeven a změřen Everest, pokládána za nejvyšší horu světa*. Nedoporučujeme však archaismus *vysutý*, bez kterého se naprostá většina pisatelů obejde, uměle oživovat ve školních diktátech. Je užitečnější přiblížit žákům adjektivum *visutý*, které je daleko potřebnější: v ČNK má *visutý* 129 výskytů, *vysutý* jen tři (z toho jeden scestný) .

Zmatek kolem obou adjektiv dokumentuje článek *Ani budoucí učitelé češtiny neznají pravopis* (Mladá fronta DNES 22. 7. 1994) o diktátu a testu, který dva roky předtím, při přípravě nových Pravidel, zadal ÚJČ na základních školách a také budoucím češtinářům na pedagogických fakultách. *Visutá lanovka* se ukázala být jedním z nejhorších chytáků: většina žáků osmých tříd napsala „vysutá lanovka“, mnohdy s odůvodněním, že jde o předponu *vy-*; jeden žák napsal správně *visutá* proto, že prý jde o předponu *vi-*.

viz, srovnej, v. t.

Ačkoli slůvko *viz* mnozí považují za zkratku a píší za ním tečku (**viz. strana 2*), není k psaní tečky žádný důvod: nejde o zkratku, ale o rozkazovací způsob slovesa *vidět*. Dnes ho pociťujeme spíš jako ustrnulý výraz s odkazovacím významem. Množné číslo *vizte se* v současném jazyku využívá minimálně; setkáme se s ním v archaizujících obrazech jako *zde vizte drama, v němž se mihne tragédské ucho Shakespearovo*. Přestože jde o slovo krátké, často se – zvláště ve slovnících, kvůli úspoře místa – zkracuje na pouhé *v.*; za touto zkratkou píšeme tečku (*v. str. 35*), obdobně jako za zkratkou dalšího užívaného odkazovacího slovesa *srovnej*, které zkracujeme na *srov.*, *srv.* nebo *sr.* Ve starších textech najdeme ještě i *v. t.* (*viz též* nebo *viz tam*).

Po *viz* může následovat pád čtvrtý i první: *viz – viz stranu 35* i *viz strana 35*.

vodou ředitelné barvy

Přestože složených slov (podstatných i přídavných jmen) s první částí *vodo-* najdeme v češtině celou řadu, pro vyjádření vlastnosti nátěrové hmoty, kterou můžeme ředit vodou, není jednoslovné vyjádření ^x *vodoředitelný* ani ^x *vodouředitelný* vhodné. Významový poměr mezi oběma složkami není tak těsný, aby odpovídal slovotvorným postupům tvoření složených slov, jak je tomu u podstatných jmen jako např. *vodohospodář*, *vodoléčba*, *vodotrysk*, *vodotisk* a přídavných jmen *vodorovný*, *vodotěsný*. Navíc, pokud bychom chtěli prosazovat psaní dohromady, neměli bychom zapomenout na případná další obdobně tvořená slova. Analogicky bychom pak museli připustit i vyjádření jako [?] *acetoneředitelný*, [?] *olejemředitelný* apod. Raději tedy pišme *vodou ředitelná nátěrová hmota* nebo v obráceném pořadí *nátěrová hmota ředitelná vodou*.

V Praze dne...

Píšeme-li datum, je možné vypsát měsíc slovem; pak se píše vzestupně 9. října 1999. Tento způsob je běžný v osobní a soukromé korespondenci. Údaje místa a času v datech není vhodné oddělovat čárkou ^x (*V Praze, dne...*), přestože v korespondenční praxi čárku často vidíme (možná i pod vlivem korespondence cizojazyčné). Mezi řadovou číslicí, která označuje den, a názvem měsíce by měla být mezerka. Mezeru obvykle zachováváme i tehdy, když název měsíce píšeme číslicí: *V Praze (dne) 31. prosince 2000; Kutná Hora 2. března 1999; Poděbrady 6. 6. 2001.*

Psaní data v obchodních a úředních dopisech může mít podle státní normy ČSN 01 6910 (poslední aktualizace je z listopadu 2002) také podobu číselně-znakovou: Den a měsíc se přitom vyjadřují dvoumístně arabskými číslicemi a uspořádání je sestupné (rok-měsíc-den); mezi jednotlivé údaje se klade spojovník. Připouští se rovněž psaní vzestupné: den a měsíc dvoumístně, údaje se oddělují tečkami bez mezer. Letopočty po roce 2000 se doporučuje psát čtyřmístně. Datum 5. února 2002 tedy můžeme zapsat *2002-02-05* nebo *05.02.2002*.

vteřina a sekunda

Úhel nebo hodina se dělí na šedesát minut; latinské slovo *minuta* znamená ‚zmenšená‘ a plný latinský název minuty zněl *prima pars minuta horae*. *Sekunda* (čili *secunda pars minuta horae*) znamená ‚druhá‘ a je to výsledek dalšího, druhého dělení na šedesát. Samo slovo *sekunda* užíváme i v jiných významech: označuje druhou třídu gymnázia a také hudební interval mezi dvěma nejbližšími stupni. Dokud bývalo měření úhlů a jemné počítání času nad úroveň povinného školního vzdělávání a dokud se vyšší vzdělávání odehrávalo v latině (popř. v němčině), nebylo zapotřebí českého slova (ostatně pro minutu je nemáme dodnes). *Vteřina* se vynořila za obrození; poprvé snad byla užitá v první české učebnici matematiky, kterou sepsal tepelský premonstrát Vojtěch Sedláček. Slovo *vteřina* není ryze české, nemáme ani jeho slovotvorný základ, adjektivum *vteřý*; nejbližší příbuzný je ruské *vtoroj* ‚druhý‘ a naše *úterý* čili druhý den v týdnu. Přestože se *vteřina* naprosto vžila, fyzikálním označením jednotky času přestala u nás být dnem 1. ledna 1980, kdy jsme přistoupili k mezinárodní soustavě jednotek SI. Výhodně jednopísmenná značka vteřiny *s* (místo *vt*) se užívala už předtím; teď značka odpovídá plnému názvu jednotky. *Vteřina* jako název měrné jednotky se nadále užívá v geometrii a v běžném hovoru se nadále používá i pro čas (někdy dokonce výhradně: říkáme např. *vteřinovka* / *vteřinová ručička hodinek*). Nenajdeme výkladový slovník, který by slovo *vteřina* zakazoval: SSČ ho uvádí jako synonymum k *sekundě*.

Mezinárodní fyzikální jednotka není nikomu nařazena pro každodenní hovory, a to ani rozhlasovým nebo televizním moderátorům, kteří svými promluvami vstupují do našeho každodenního soukromí, a mají proto plné právo volit mezi oficialitou *sekundy* a všedností, až domáckostí, staré dobré *vteřiny*.

Vy, Vám, Váš, Ty, Tobě, Ti

Podle PČP píšeme tvary těchto zájmen s velkým počátečním písmenem v dopisech k vyjádření úcty, a to ať už se obracíme na jednu osobu, ať jí tykáme nebo vykáme, nebo na více osob. Malým písmenem, jak uvádí poznámka tamtéž, se v dopisech naznačuje soukromý, důvěrný charakter dopisu: *Posílám Vám pozdrav* je základní, zdvořilý způsob, použitelný i pro osobu (osoby), se kterou (kterými) se blíže neznáme, vhodný i pro úřední korespondenci. Píšeme-li vlastní rodině, můžeme si vybrat mezi formálnějším oslovením *Milý dědečku, posílám Ti pozdrav* a neformálním *Milí rodiče, posílám vám pozdrav z tábora*, popř. *Milá maminko, zdravím tě z výletu*.

Existuje řada typů textů, jimiž se na někoho obracíme, ale které nemají formu klasického dopisu (s datem, oslovením, pozdravem, podpisem), např. otevřený dopis, pamflet, reklamní leták, nabídka služeb, nápis na klientské kartě ap. O takových textech není nic závazně stanoveno: je na jejich tvůrcích, aby zvážili, zda chtějí vyjádřit spíše zdvořilost, solidnost, formálnost, např. *Stavební spořitelna se těší na spolupráci s Vámi; Tato karta Vás opravňuje k výběrům...*, anebo neformálnost, např. *Přijď si s námi zaskejtovat – kamarádi se na tebe těší*.

výjimka

U některých podstatných jmen tvořených od sloves pomocí předpony *vy-* dochází k dloužení předpony (*vy-* > *vý-*) a naopak ke krácení kořenové samohlásky (*jím* > *jim*). Vedle slova *výjimka* sem patří např. *výhybka* od *vyhýbat*, *výšivka* od *vyšívat*.

Adjektivum *výjimečný* spolu s adverbiem *výjimečně* nejsou utvořené ke slovesu *vyjímat*, ale právě k substantivu *výjimka* (srov. *podmínka: podmínečný, užitek: užitečný*). Proto zachovává i jeho délkové poměry: *výjimka, výjimečný, výjimečně*.

vytipovat (vytypovat?)

Máme dvě stejně znějící podstatná jména: *typ* a *tip*.

Typ je původu řeckého a označuje vzor nebo druh, třídu jedinců s charakteristickým souborem vlastností (*typ výrobku, půdní typ hnědozem*). Používá se i k charakterizaci lidí podle zobecněných vlastností tělesných a/nebo povahových (*on je severský typ, ona je domácký typ; on je můj typ*, tj. ‚lidi jako on mám rád‘). Jako hovorový až obecně český bychom hodnotili výraz *týpek* (se životnými tvary, např. *týpci*). O tom, jaký soubor vlastností takové chlápíky charakterizuje, se lze přit, ale jistá obecná představa existuje, protože jsou jedinci (např. manažer s kravatou nebo čistotný stařík), které by za *týpky* nikdo neoznačil.

Z odlévání liter při knihtisku vznikly hned dva typografické významy slova *typ*: různé *typy písma* jsou třeba antikva nebo grotesk, *odlévat typy* znamená odlévat jednotlivé litery, písmena (a to všechny podle téhož vzoru, téhož kadlubu, téže matrice, takže všechna e v tisku pak vypadají stejně). K řeckému slovu *typ* existuje sloveso *typovat*, ale má velmi omezené použití: *typovat motorové vozidlo* znamená provádět typovou zkoušku. Důležitým rysem *typu* je, že se dá vymezit vlastnostmi společnými všemu nebo všem, co/kdo k typu patří, a je tedy produktem abstraktního myšlení.

Tip je slovo původem anglické. Známe je ze spojení *náš tip na nedělní výlet* a sloveso *tipovat* používáme zejména o sportovních výsledcích: *tipuju (tipl bych si), že vyhraje Stela/Baník*. Význam slova *tip* je tedy ‚doporučení, odhad‘. Jestliže máme spoustu možností, kam jít, je více možných vítězů apod., pak *tip* představuje návrh výběru konkrétního objektu, osoby apod. Místo výše uvedené věty *on je můj typ* lze napsat také *on je můj tip* – jenže pak to znamená ‚na toho sázím, toho bych si vybral(a), toho

doporučuji`.

Má-li někdo za úkol vybrat třeba pozemky pro budoucí stavbu, pak má posoudit nebo odhadnout, zda bude lépe koupit nabízené parcely v Hodkovičkách a v Komořanech než parcely v Braníku a Modřanech – má je tedy *vytipovat*. Pokud by chtěl vyjádřit, že jde o výběr *typu* pozemku (s vysokou hladinou spodní vody, mírně svažité, v závětrí apod.), může použít sloveso *vytypovat*. Nelze však s jistotou říci, zda se význam ‚vybrat jako typ‘ uplatňuje v současných textech. Kromě toho je tu i pochybnost slovotvorná: Máme totiž videm rozlišené dvojice *plít – vyplít*, *preparovat – vypreparovat* a právě *tipovat – vytipovat*, kde základ významu slovesa bez předpony i s předponou je týž; ale o *typovat – vytypovat* to neplatí (srov. druhý odstavec). Můžeme také potvrdit, že proti užívání slovesa *vytipovat* v textech není co namítat, zato *vytypovat* (a také ^x *typni si, kdo vyhraje* apod.) se často objevuje mylně místo *vytipovat, tipnout si*.

v zastoupení

Tento výraz zkracujeme u podpisů v z. – následuje jméno nebo podpis zastupujícího. Správné je i v *zast.*, ale je to méně obvyklé. Co správné není, to je tečka za v – není to totiž slovo zkrácené, nýbrž úplné (srov. [s. s r. o.](#)).

workoholik

je člověk, jemuž se práce stala doslova drogou. Slovo se v češtině používá ve třech podobách. *Workaholik* nejvíce odpovídá původnímu amerikanismu *workaholic*. Vznik anglického slova se odhaduje na konec šedesátých let a takto je zachyceno i ve slovnících angličtiny. Často se užívá rovněž adaptovaná podoba *workoholik*. Spojovací -o- je v českých složených slovech nejrozšířenější spojovací samohláskou (srov. slovotvorné typy *velkoměsto, kamenolom, modrozelený, česko-polský, anesteziologicko-resuscitační* aj.); navíc má *workoholik* oporu ve vžitém výrazu *alkoholik*. Nejobtížněji vyslovitelná je varianta *workholik*: proto se objeví spíš v psaném textu. Nejfrekventovanější je *workoholik*, popř. přechýlená podoba *workoholička*.

Varianty se uplatňují i v podstatném jménu *workoholismus – workholismus – workaholismus* (o *-ismech/-izmech* viz [kurz filozofie](#)); v přídavném jménu *workoholický – workholický*.

Podrobněji viz A. Rangelova, *Workoholismus a to ostatní*, NŘ 79, 1996, s. 110.

zapříčinit

Čleď slovesa *činit* je poměrně početná: *čin, odčinit, odpočinout si, počín, přečin, příčinnivý, součin, učinit, vyčinit, činorodý, zločin, dobročinný, samočinný, zadostiučinění*... jistě najdete další. Předpony se někdy dluží: *účinek, příčina*. Volba podoby *při-/pří-* záleží na tom, jaké místo má příslušné slovo v čeledi, tj. ke kterému slovu má nejbližší a jak se k němu vztahuje; při posouzení má důležitou roli významová spojit(eln)ost.

Příčinit znamená slovotvorně tolik jako ‚(činem) přidat‘, např. *příčinit poznámku*. Příčinit se znamená ‚vyvinout činnost, úsilí; vynasnažit se‘, např. *příčinil se o zdar akce*. Obě tato slovesa jsou dokonavá. Tvořit k nim předponou *za-* další dokonavé sloveso, například podle předlohy *přísahat – zapřísahat (někoho/se)*, by bylo nemístné, nadbytečné, a navíc bychom význam slovesa ^x*zapříčinit* stěželi mohli vyložit s použitím sloves *příčinit, přičinit se*.

Sloveso *zapříčinit* je totiž vytvořeno ke slovu *příčina* a znamená ‚zapůsobit jako příčina, způsobit‘, např. *vichřice zapříčinila výpadky elektriny*. Proto je píšeme s dlouhým *í*.

zástupné názvy

Víceslovné názvy, pokud je užíváme v textu opakovaně, většinou zkracujeme. Nejběžnější je zkrácený název jednoslovný (*Obecní úřad v Nové Vsi* → *Úřad*). Ten můžeme – ale nemusíme – chápat jako zástupný, tj. plní i nadále funkci vlastního jména, a psát ho proto s velkým písmenem. Užití velkého písmene má tu výhodu, že čtenáři signalizuje, že nejde o jméno obecné (není to kterýkoli obecní úřad, ale jen ten, který sídlí v Nové Vsi). Tentýž víceslovný název lze zkrátit i tak, že z oficiálního názvu se vypustí místní určení (*Obecní úřad v Nové Vsi* → *Obecní úřad*). V obou případech je velké písmeno běžnější (malé však nelze označit jako chybné).

Není neobvyklé, že se oficiální název se nahrazuje spojením přivlastňovacího nebo ukazovacího zájmena a podstatného jména tvořícího základ oficiálního názvu: v *našem úřadě, členové tohoto úřadu*. V tomto případě již nelze mluvit o (zástupném) vlastním jménu, a proto je vhodnější i častější písmeno malé.

Stejně postupujeme i při zkracování jiných názvů, např. *Smlouva o založení evropského hospodářského společenství* → *Smlouva / tato smlouva*; *válka v Perském zálivu* → *válka v Zálivu*.

zhůvěřilý

Adjektivum *zhůvěřilý* má kolem sebe celou menší čeleď: *zhůvěřile, zhůvěřilost, zhůvěřilec*. Ta slova jsou jako ponorná řeka. Jejich kořen se vidí ve staročeském přídavném jménu *uvirý* ‚křivý‘. Pak doklady mizejí, ale např. v nářečích přežívá *zhouvěřelé dřevo* (tj. zkroucené) nebo *zhověřilý člověk* (zlenivělý).

V 60. letech prodělala tato slovní čeleď konjunkturu, která (podle jedné z klientek jazykové poradny) začala Drdovými *Dalskabáty*. Další doklady se najdou u Lenky Haškové (*zhůvěřile jsme se smály*), Ivana Kříže (*nesnáze a zhůvěřilosti*) nebo Jindřišky Smetanové. Ta píše o podivínském holiči, k němuž dovedla syna na ostříhání, aby se cosi dověděla, a své vnitřní dilema popisuje takto: *Měla bych se vykašlat na budovatele Suez, měla bych především sledovat holiče a nepřipustit jakoukoli zhůvěřilost na vlastním dítěti*. Snad nejznámější doklad je ze Štáidlovy a Černého písničky Trezor: *Jenže potom v naší vile / chovala se zhůvěřile*. Dokonce i Rudé právo napsalo v roce 1969 *napadl zhůvěřilec chodce boxerem*. V 90. letech se slova dostala znovu do oběhu.

K čemu nám ty výrazy jsou? Původní význam adjektiva *zhůvěřilý*, ať už ‚křivý‘ nebo ‚křivácký, (společensky) nepřístojný‘, zná málokdo. Sahá se po něm právě pro jeho neprůhlednost; proto, že „jaksi“ připomíná něco o důvěře (srov. slovenské *zdôveriť sa*) nebo o přílišné důvěrnosti – ale zejména připomíná slovo *zhovadilý*, jenže není tak silné a není žalovatelné. Je tedy jeho volba úhybný manévr, asi jako se doporučovalo, když už se člověku dere na jazyk *krucifix!*, udělat z toho třeba *kru-tí brko*.

Dobová znění a výklad významu těchto slov najde čtenář v drobnosti P. Nejedlého (Naše řeč 80, 1997, s. 213–215).

zkompletovat, nebo skompletovat?

Předponami *s-*, *z-* se i k přejatým slovesům zakončeným na *-ovat* tvoří dokonavé protějšky. Na rozdíl od slov domácích lze u nich psát předponu *z-* vždy, např. *zaktualizovat, zorganizovat, zkonstruovat, zmanipulovat, zkopírovat*. Jen u nepatrné části je možno zvolit i předponu *s-*. Jde o výrazy, v nichž předpona *s-* (stejně jako u sloves

domácích) naznačuje směřování dohromady, např. *skontaktovat* (i *zkontaktovat*), *smontovat* (i *zmontovat*), *skompletovat* (i *zkompletovat*).

Od uvedených výrazů musíme odlišovat slovesa jako *skicovat*, *skandalizovat*, *skrečovat*, která byla odvozena od přejatých substantiv (*skica*, *skandál*, *skreč*) a u sloves *skandovat*, *skartovat*; *s* se píše i v jazyce, z kterého jsme tato slova převzali – *skandovat* pochází z latinského *scandare*, *skartovat* z italského *scartare*.

značky a číslice – 12stupňové pivo, 2sedačková lanovka, pro děti do 14 let

Mezi číslicí a následující slovní částí nepíšeme spojovník ani nevpisujeme koncovky číslovek. Není logického důvodu psát například *^x50tikilometrová rychlost, pro děti do ^x14-ti let* nebo *^x5tidenní* či *^x8midenní dovolená* (ani *^x5-ti-denní*, *^x5ti-denní*, *^x8-mi-denní*, *^x8mi-denní*), neboť slabiky *-ti-* a *-mi-* jsou už obsaženy v tvaru číslovky: přesvědčíme se o tom snadno, přečteme-li takový složený výraz nahlas. Pokud místo čísla použijeme písmeno, ustálený je způsob psaní se spojovníkem: "x-stupňový", "n-tá odmocnina" apod.

Mezi číslicí a značkou děláme mezeru. *Deset kilometrů, tři kilogramy, dvanáct stupňů Celsia, sto procent, čtrnáct karátů* zapíšeme zkráceně *10 km, 3 kg, 12 °C, 100 %, 14 k*. Pouze v případech, kdy kombinací číslice a značky vyjadřujeme přídavné jméno, například *desetikilometrový běh, tříkilogramové závaží, dvanáctistupňové pivo, stoprocentní výkon, čtrnáctikarátové zlato*, mezeru mezi číslicí a značkou neděláme a píšeme *10km běh, 3kg závaží, 12° pivo, 100% výkon, 14k zlato*, popř. *10kilometrový běh, 3kilogramové závaží, 12stupňové pivo, 100procentní výkon, 14karátové zlato*. Stejně je tomu ve spojeních číslovky se slovem: *5 dní, 2 týdny*, ale *5denní* nebo *pětidenní*, *2týdenní* nebo *dvoutýdenní*.

Bez mezery se píše rovněž například *10x* neboli *10krát, 10násobný* nebo *desetinásobný*.

zohlednit

Sloveso *zohlednit* a jeho nedokonavý protějšek *zohledňovat* jsou slovesa poměrně nová. V SSSJČ jsou zařazena teprve v dodatcích, a to s poznámkou, že jde o výrazy úředního slangu, a s doporučením dát ve spisovném vyjadřování přednost slovnímu spojení *vzít/brát ohled na něco*. Od doby, kdy slovník vyšel, se však slovesa *zohlednit*, resp. *zohledňovat* natolik rozšířila v celé sféře věcného (nejen administrativního) vyjadřování, že dnes už je za slangové nepovažujeme. Hodnotíme je jako slovesa patřící do spisovné slovní zásoby, i když jednosvazkový SSČ je ani ve vydání z r. 1994 neuvádí. Například (všechny doklady jsou převzaty z ČNK): *Text zákona umožňuje zohlednit kvalitu bytu podle velikosti, vybavení, ...; ztráty z prodeje akcií nelze zohlednit v daňovém přiznání; ministerstvo bude chtít zohlednit horší výchozí podmínky...; jestliže zohledníme celý burzovní trh, pak...; v této poslední verzi byly zohledněny i naše připomínky*.

K rozšíření slovesa *zohlednit* zřejmě přispěly tři okolnosti. Zaprvé je to výraz jednoslovný, tedy úspornější než spojení slovesa + podstatného jména + předložky. Zadruhé se pojí s předmětem ve 4. pádě, takže se od něj tvoří i tvary trpného rodu. Právě v trpném rodě se slovesa *zohlednit* často užívá, protože původcem děje (tj. tím, kdo zohledňuje někoho nebo něco) bývá instituce, úřad, kolektiv osob a ten tak může zůstat ve větě nevyjádřen. A konečně zatřetí snadno od něj utvoříme podstatné jméno slovesné *zohlednění*, jehož výhody jsou evidentní zejména ve větách se složitější mluvnickou stavbou.

zrušovat

Nedokonavé sloveso *rušit* ,zastavovat další činnost nebo trvání, existenci něčeho; odvolávat; činit neplatným` má svůj dokonavý protějšek *zrušit* ,odvolat, odstranit`. K

oběma slovesům se vztahuje nedokonavé *zrušovat*. SSJČ uvádí synonymum *odvolávat* a jako příklady užití spojení: *zrušovat továrny, obchody; zrušovat výnosy, nařízení*. Je zaznamenáno i adjektivum *zrušovací*, např. *zrušovací výnos*.

Vyjádření *zrušuje se* je méně běžné než *ruší se*, z jazykového hlediska ale není utvořeno chybně. Slovníky sice hodnotí sloveso *zrušovat* jako řidší, zdá se však, že se zabydlelo v administrativním stylu, odborných textech právní povahy, smlouvách a hlavně v legislativě. Pro právníky je přijatelnější než běžné *ruší se*: *Vojenské školy zřizuje, zrušuje a řídí Ministerstvo obrany ČR; tato vyhláška současně zrušuje vyhlášku MŽP č. 14/1995...*

Mnozí uživatelé češtiny se domnívají, že jde v češtině o novinku posledních let. Sloveso *zrušovat* ale uvádí i starší PSJČ; najdeme ho dokonce už v Jungmannově Slovníku česko-německém (1835–1839).

živelní, srdeční, zábavní, škodní

Hovoříme-li o katastrofách, pohromách způsobených přírodními živly, zvolme přídavné jméno *živelní* (*živelní pohroma, živelní katastrofa*). Přídavné jméno *živelný* se užívá ve významu *neovladatelný, nezkrotný, prudký* (*živelná síla ohně*) nebo *neorganizovaný, spontánní* (*živelný vývoj, živelná stávka*). Podobný rozdíl je mezi *srdečním infarktem* a *srdečným pozdravem*: *srdečný* se týká srdce vzdáleněji, v přeneseném významu.

Zábavný znamená poskytující zábavu – *zábavný společník* je společník veselý, který umí pobavit společnost, zatímco *zábavní park* či podnik je takový, který slouží zábavě. Zábavě slouží též oblíbená *zábavní pyrotechnika*. Může se stát, že *zábavní* pořad vůbec není *zábavný*; zato může být *zábavný* např. přenos z parlamentu.

S přídavným jménem *škodní*, které je odvozeno od podstatného jména *škoda*, se setkáváme jako s odborným termínem v pojišťovnictví, hlavně ve *spojeních škodní událost, škodní komise, škodní náhrada, škodní průběh*. Ale: *škodná* (zvěř) a zastaralý obrat *být škodný = utrpět škodu*.